

U talukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuiki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nthesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuiki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iyi i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso wothe.

Ndi milayo ine ya laya vathu vha jino shango uri vha tea u farana nga ngilaqe. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhane vha kha di do da.

Talukanyani hune ra
bva hone.

Ri songo dovha
vhukhaki ha
mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa
uri ri elekanye nga vhumatshelo
ha khwine ha rothe khatihi na
u vhu fhaqa.

Rine, vathu vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhiela ntha u shaea ha vhulamukanyi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri thonifha havho vhe vha tambulela vhulamukanyi na mbofholowo kha shango lashu;

Ri thonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fhaqa na u bveledzisa shango lashu; na

U tenda uri Afrika Tshipembe ndi la vhothe vhane vha dzula khafo, vho vhofhekanywaho vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwaho zwavhugi, ri khou tanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muhulusa wa Riphabuiki uri u—

Felise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dza demokirasi, vhulamukanyi ha matshiliso na pfanelo dza vthuthu;

Fhaqa mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vathu nahone vhadzulapo

vho tsireledzwa nga mulayo nga ngila I lingano;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhothe na u vhofholola vhukoni ha muthu muhwe na muhwe; na

Fhaqa mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri li kone u vha fhethu ho teaho sa muvhuso wo gliimisaho kha mufa wa tshaka.

Shumisani pfanelo dzaanu sa
mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni
dovhe ni vhe na vhudifhinduleli ha u
tsireledza pfanelo dza vhaawe.

Divhani Mulayotibe Wa
Pfanelo na Mulayotibe
Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vathu vhashu.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Workbooks available in this series:

- Grade R (in all official Languages);
- Literacy/Home Language Grades 1 to 6 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 4 to 9 (in Afrikaans and English);
- Life Skills Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages); and
- Grades 1 to 6 English First Additional Language.

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 4, Bugu ya 2

ISBN 978-1-4315-0090-1

ISBN 978-1-4315-0090-1

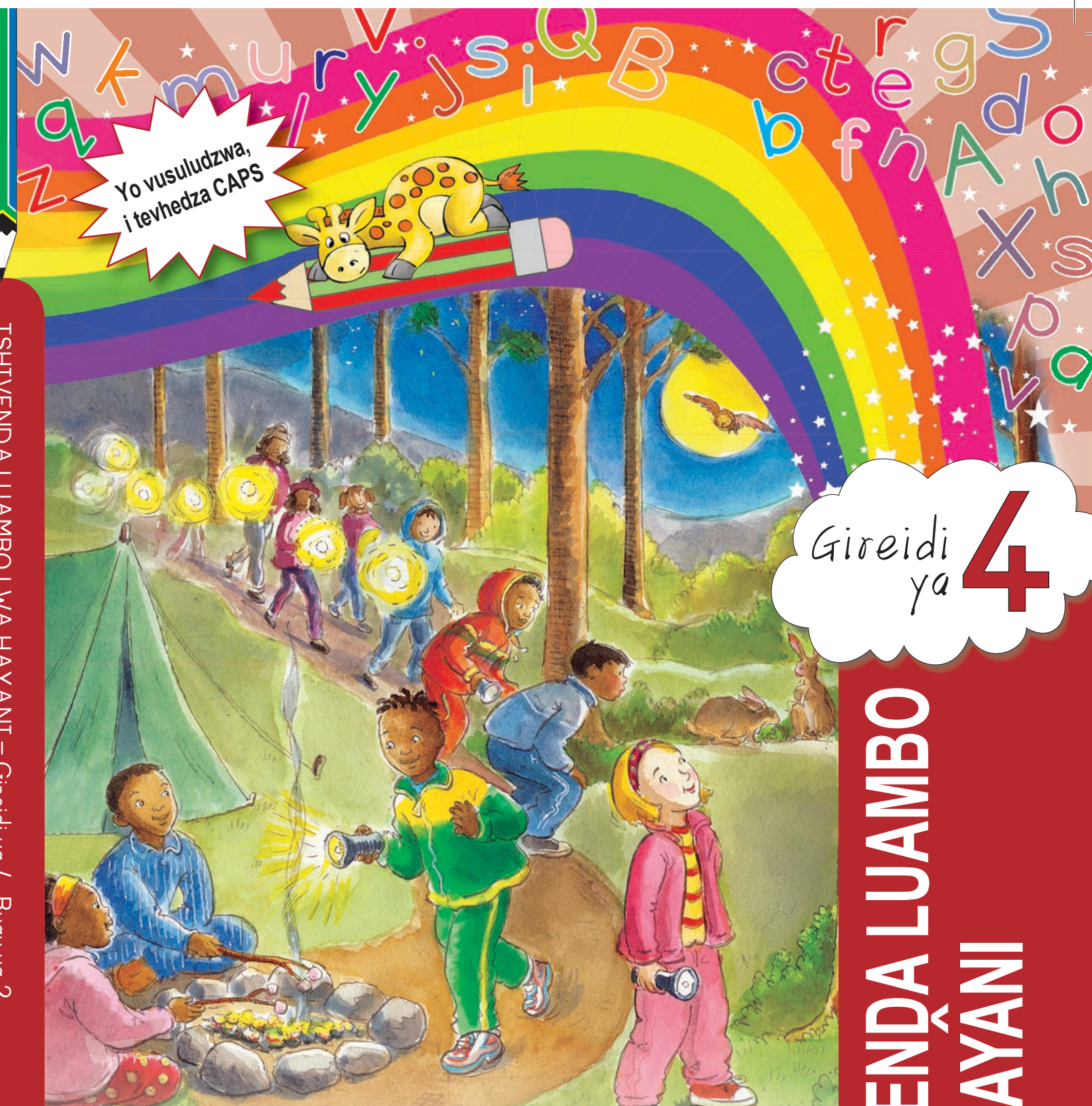

TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 4 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0090-1

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

9th Edition

Yo vusuludzwa,
i tevhedza CAPS

Gireidi
ya 4

TSHIVENDA LUAMBO
LWA HAYANI

Bugu ya 2
Themo dza
3 & 4

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Vho Angie Mutshekga
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo
ya Muteo

Bugu idzi dzo inwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Angie Mutshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo, Vho Enver Surty.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipiḽa tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwinisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshinwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama la Lushaka.

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo la uri bugu idzi dzi ḽo thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa ḽuvha liḽwe na liḽwe khathihi na u vha na vhuṽanzi uri vha khunyeledze kharikhulamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ḽila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mbiluni uri vhana vha ḽo ḽiphiḽa nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha ḽo ḽiphiḽa na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Kunwalele

Dilugiseni

Rerani na tshigwada tshaṽu uri ni kuvhanganye mihumbulo. Shumisani mepe wa mihumbulo kha u dzudzanya mihumbulo yaṽu siani la puloto, vhaanewa/ vhabvumbedzwa na fhethuvhupo.

Mvetamveto

ḽwalani mvetamveto yaṽu ya u tou thoma. Elekanyani nga lushaka lwa vhatsheshelesivhaleli, tshivhumbeo na phara iḽwe na iḽwe.

Vusuludzani

Vhalani mvetamveto nga liṽo la u sasaladza ni wane mbigelamurahu i no bva kha vharḽwe nga inwi kilasini na mudededzi waṽu.

Dzudzanyani

Dzudzanyani nga u ṽola mupeleṽo na ndongazwiga. Itani ndulamiso ya mvetamveto.

Andadzani

ḽwalani mvetamveto yaṽu ye ya dzudzanywa na u lulamiswa, sa one maḽwalwa a u khunyeledza.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Ninth edition 2019

ISBN 978-1-4315-0090-1

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

Gireidi ya 4

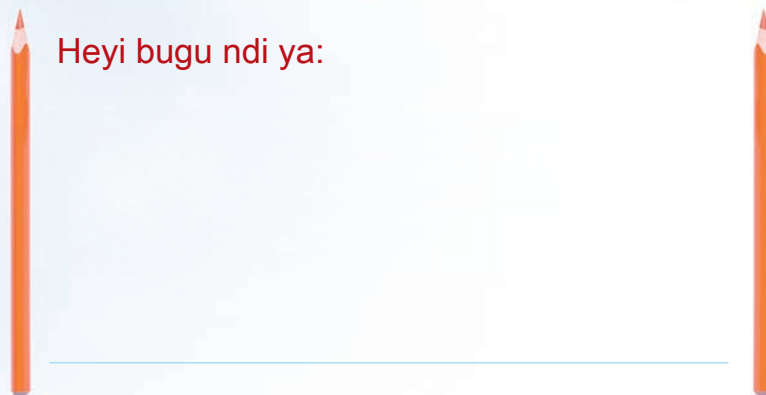

L u a m b o
I w a h a y a n i

NGA TSHIVENḌA

Heyi bugu ndi ya:

TSHIVENḌA

Bugu
ya

2

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwiñwe zwiko zwi re hone. Kha vha ñole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo Iwa Hayani.

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo Iwa Hayani i a vha ñanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo Iwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buḁa na kharikhuḁamu. Ri na fulufhelo ḁa uri vha ḁo zwi vhone uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedzwa zwitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha ḁo ñangana na migaganyo ya zwine zwa ḁo funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiaṭari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanywa uri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

Kha ri ambe

1 U thetshesela na U amba (Oraḁa) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Vhagudi vha tea u ṽewa zwikhala tshifhinga tshoṽthe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshesela na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihumbulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshesela dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhuṽanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ṽdowendṽowe dza u tou amba.

Kha ri vhale

2 U vhala na U ṽalela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u ṽalela zwibveledzwa zwa mañwalwa magede na tshaka dza mañwalwa ngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katelwa u vhala: nganeapufhi (zwiṽori zwipufhi), foḁokuḁoo (ngano), nganetshelomuṽe, mañwalo, imeḁiḁi, zwiñwalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannḁa, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vhurendi, mañwalwa a u ṽuṽuwedza, khungedzelo, ndaela, ndaedzanḁila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale mañwalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhone: mimepe, tshati, dzithebuḁu, nyolo, mepe ya mihumbulo, tshati dza mutsho, phosiṽara, ṽḁivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha ḁo wana hu na zwibveledzwa zwa mañwalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitela a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha ḁo ñangana na ṽhalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuvhalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanḁa ya bugu iyi.

Kha ri ṽwale

3 U ṽwala na U ṽekedza – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ṽdowendṽowe dza u ṽwala musi na musi dza mafhungo o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u ṽwala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no ḁo ḁuḁumedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledzwa zwa u tou ṽwala, zwa u tou vhone na zwa midia minzhi. Vha ḁo ñangana na ṽhalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuṽwalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanḁa ya iyi Bugu ya Mishumo.

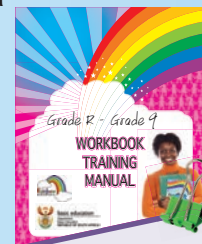

Kha ri ṽwale

LUAMBO

4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

CAPS i vha ṽea mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiṽeñwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi iñwe na iñwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzhenisa na ṽdowedzo ngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela 'noutu/nzhele' dza u ṽalutshedza milayo ya luambo.

Vha tshi ṽoḁa tsivhudzo iñwe kha vha ṽole Workbook Training Manual.

Z

w

i

r

e

n

g

o

m

u

Thero ya 5: Vhudipfi hashu na zwiito zwashu

Themo ya 3: Vhege dza 1 - 4

Themo ya 3: Vhege dza 1 - 2

Vhathu vha no vhavhalela vhaiwe

65 Tshifuwohaya tshiswa tsha Mary Ann 2

Therisano na u humbulela zwo
disendeka nga tshifanyiso.
U vhala tshiṭori.

66 U elekanya nga tshiṭori 4

U rera nga tshiṭori e kha tshigwada.
U ṅwala magumo a tshiṭori.
U fhindula mbudziso dzo disendekaho
nga tshiṭori.
U ṅwala tshiṅwalwa tsha dayari.

67 U khettha tshifuwohaya 6

U vhala magumo a tshiṭori.
U topola nyito i no khou ḡadziwa nga
maḡadzisi mariṅwalwani.
U ṅwala fhungo ḡi re na maḡadzisi.

68 U ṅwala dayari 8

U pulanela u ṅwala tshiṅwalwa
tsha dayari nga u ḡadza mepe wa
mihumbulo.
U ṅwala tshiṅwalwa tsha dayari.

69 Mmbwa yo xela 10

U ita phosiṭara ya mmbwa yo xelaho.
U asesa phosiṭara ya muṅwe ngae a
tshi shumisa ṭhodea dze a ṅewa.
U shumisa maḡadzisi kha u vhumba
mafhungo.

70 Mafhungotserekano 12

U topola maiiti a re kha
mafhungotswititi.
U ṭanganya mafhungotswititi a vhumba
mafhungotserekano.
U khethekanya mafhungotserakano a
bva mafhungotswititi.
U shumisa maiiti a mafurase vhuimoni
ha maipfi a re zwitangeni.
U ṅwala maiti a mafurase one ngomu
mafhungoni.

71 Vhalani dayari 14

U vhala zwiṅwalwa zwa dayari zwiṅhili.

72 U ṅwala dayari yaṅu inwi muṅe 16

U fhindula mbudziso dzo disendekaho
nga zwiṅwalwa zwa dayari.
U ṅwala zwiṅwalwa zwa dayari zwa
ene muṅe zwa maḡuvha mararu.

Themo ya 3: Vhege dza 3 - 4

U vhalela mafhungomatsivhudzi

73 Zwikirinini 18

U vhala mafhungomatsivhudzi a re kha
phamfulethe.
U rera nga mbudziso dzo disendekaho
nga phamfulethe.

74 Phamfulethe 20

U fhindula mbudziso dzo disendekaho
nga phamfulethe.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U ita phosiṭara i no ṭuṭuwedza vhana
uri vha ite dziṅwe nyitovho nga nḡda
ha u ṭalela TV.
U saukanya tshatidungo.
U ita mutevhe wa vuvhi ha u ṭalelesa
zwikirinini.

75 Hune zwithu zwa vha hone 22

U vhala tshiṭori tsha zwifanyiso.
U ṅwala mabulafethu a re one kha
tshifanyiso tshiṅwe na tshiṅwe.
U ṅwala mafhungo a tshifanyiso
tshiṅwe na tshiṅwe a tshi shumisa
mabulafethu.
U sumbedzela mafanyisi,
mamethafore na aḡitheresheni.

76 U shengedzana 24

U vhala mafhungomatsivhudzi a no
amba nga u shengedzana.
U rera nga mbudziso dzo no kwama u
shengedzana.

77 U elekanya nga u shengedzana 26

U fhindula mbudziso dzo disendekaho
nga phamfulethe i no mba nga u
shengedzana.
U sainela u fhedza u shengedzana.
U shumisa maṭanganyi kha u ṭanganya
mafhungo.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

78 Zwifhinga zwo fhiraho na zwi ḡaho zwa tshi khou/kḡa ḡi 28

U tamba mutambo wa zwifhinga zwo
fhiraho na zwi ḡaho zwa tshi khou/
kḡa ḡi.

79 Itani phamfulethe 30

U shumisa zwipulaneli kha u dizaina
phumfulethe ya ene muṅe.
U gera na u peta siaṭari a tshi ita
phamfulethe.
U shumisa zwipulaneli kha u fhedzisa
phamfulethe nga vhudede.

80 Tshigeriwa tsha phamfulethe 31

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso ni vhudze khonani yaṅu uri ni vhona u nga tshiṭori tshi ḡo vha tshi tshi amba nga mini.

Ni vhona u nga vhaanewa vhahulwane ndi vhafhio tshiṭorini itshi? Vha vhonala vhe na miṅwaha mingana?

Kha ri vhale

Vhalani tshiṭori ni fhindule mbudziso dzi no tevhela.

U khetha tshifuwohaya

- Musi ni sa athu vhala**
- Lavhelesani zwifanyiso na ṭhoḥo ni lingedze u humbulela uri maṅwalwa aya a amba nga mini.
 - Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni ḡo vha ni tshi khou vhala nga mini.
- Musi ni tshi khou vhala**
- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala.
 - Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleni nṱha.

Ndi musī ṛwedzi wo tshena wo tou wee. Ndi musī ḷo no pfuka vhukati ha vhusiku ha Ḷavhuṭanu. Mary Ann o ganama mmbeteni, a songo fara khofhe. O vha a tshi khou elekanya nga kubwanana kune a ḡo renga **nga matsheloni** musī ene na Nomsa vha tshi ya vhukhudazwipuka. Ho vha hu Mary Ann fhedzi kīlasini yawe we a vha a si na tshifuwohaya ngauri o ḡi vha muthu wa u dzula fuḷetheni. Musi vha hawe vha tshi pfulutshela ṇduni yo imaho nga yoṭhe, Mary Ann a thoma u vhlunga tshelede ya u renga tshibwanana. Zwino u na R25 ine a ḡo bvisa a tshi itela kubwanana uku.

Ḷa mbo tsha, khathihi fhedzi, Mary Ann a mbo vukuluku a tsa mmbeteni. A ṭamba a ambara a lindela **nga mbilu ndapfu** khonani yawe Nomsa, we a vha a tshi khou ḡa u dala. Nomsa o vha o fulufhedzisa Mary Ann uri u ḡo mu fhelekedza ngei vhukhudazwipuka uri a mu thuse u khetha tshibwanana.

Ndi fhaḷaha Nomsa a tshi swika. A tsa moḡoroni a gidima nga luvhilo a tshi dzhena nga gethe ḷa ha Mary Ann, a lumelisa vha afha muḡini na dakalofulu. Avha vhasidzana vhavhili vha mbo tshimbila **nga mafulufulu** vho livha vhukhudazwipuka. Vhuvhili havho

vho vha songo takala zwone, vha enda vha tshi amba **nga phosho** zwenezwi vhe ndilani. Vha pfuka bada nga u londa afha dzirobotoni vha mbo dzhena vhukhudoni.

Mary Ann o pfa o neta lwe a vho swika a dzula ntha ha thulwi ya zwisagana zwa zwiliwa zwa mmbwa. A mbo vhona zwibwanana zwa rathi zwo ya nga khofhe ngomu manngini. Avha vhasidzana vha mbo kotama vha thoma u vhanza zwibwanana izwi **nga vhulenda**, vha tshi divhudzisa uri vha nga khetha tshifhio.

“Mukololo, kha mmbudze, u khou todou renga kubwanana?” ndi mulanguli a no vhudzisa.

“Ee! Hu na tshelede ye nda vhulunga ye nda newa nga Duvha la mabebo langa na nge nda thusa mme anga u tanzwa zwigodelo hayani,” a mbo ralo.

Mafo awe a vhonala o takala vhukuma.

“Tshi do vha tshifuwohaya tshanga tsha u tou thoma hetshi,” u vhudza mulanguli **nga dakalo**. A thi athu vhuya nda vha na tshifuwohaya tshee nda vha hone.

“Ho luga, litshani ndi ni vhudze zwiwe nga zwibwanana hezwi,” ndi mulanguli a tshi amba. “Zwibwanana zwi re na mabannda a muvhala mutswuku na mudala na wa tafa zwo no rengwa. Zwi amba uri inwi ni nga kona fhedzi u khetha kha zwiwhili. Ni tea u khetha kha tshibwanana tshi re na bannda la pinki na tshi re na bannda la lutombo.”

“Hoo,” ndi Mary Ann a no ralo. “Tshi la tshi re na bannda la phephu lu tshone? Tsho no rengwa?”

“Ni amba tshi la?” hu fhindula mulanguli. “Ni nga si tshi takalele hetshi la,” vha ralo. “Tsho bebwa khundu dzatsho dzi sa iti zwavhu di lune tshi sa do kona u gidima kana u tambisa bola.”

Mary Ann a mbo tshimbidza mafo na hoko dzothe dza zwipuka. A lavhelesa mmbwa tshena dza vhukuse hu no fhefhefa, mmbwa thukhu dza buraweni, mmbwa khulu dza tafa dzi no funa vhathu, a lavhelesa zwimange na zwimangana.

Kha ri ambe

Kha ri nwale

Musi ni kha tshigwada tsha vhoiwe, ambani nga tshitori itshi u swika zwino. Ni vhona u nga Mary Ann u do renga tshifuwohaya tshifhio?

No vha ni tshi nga ita mini arali no vha ni Mary Ann?

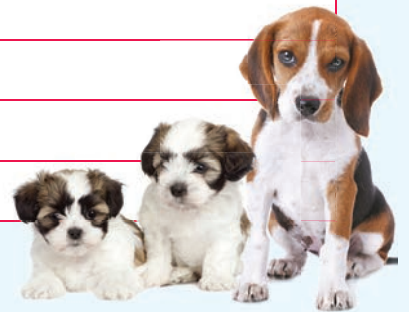
Ni vhona u nga tshitori tshi do fhela nga ndila ifhio?

Nwalani phara ni tshi amba uri ni vhona u nga tshitori tshi do fhela nga ndila ifhio.

Vhalani tshitori hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Ndi mafhungo afhio a re tshitorini itshi ane a ri vhudza uri Mary Ann o vha o takala vhukuma uri u do wana tshifuwohaya? A waneni ni a nwalululele hafha.

Ndi nga mini Mary Ann o vha ene e ethe kijasini we a vha a si na tshifuwohaya?

Ri zwi divha nga mini uri Mary Ann na Nomsa vho vha vhe khonani dza mbiluni?

Tshitorini ri pfa uri Mary Ann o vha o no neta musi avha vhasidzana vha tshi swika afha vhukhudoni. Ni vhona u nga o vha o netiswa nga mini?

Deithi:

Kha ri n'wale

Mulanguli o vhudza mini avha vhasidzana malugana na zwibwanana zwa rathi zwe zwa vha zwi hone? Ndi zwibwanana zwifhio zwe zwa vha zwi tshi khou rengiswa nahone ndi zwifhio zwe zwa vha zwi si khou rengiswa? (Lavhelesani mivhala ya mabannda azwo.)

	<i>Tshibwanana itshi tsho vha tsho no rengwa.</i>
	
	
	
	
	

Kha ri n'wale

Didzhieni hu inwi Marry Ann. N'walani tshin'walwa tsha dayari ni tshi talutshedza uri no kundwa u fara khofhe nga tsha mulovha, na uri no dipfa hani musi ni tshi tea u khetha tshibwanana tsho teaho.

Dayari yanga

Deithi:

TEACHER: Sign

Date

Kha ri vhale

Zwino vhalani kufhelele (magumo) kwa tshiṭori ni ku vhambedze na magumo e inwi na ṅwala.

Tshifuwohaya tshiswa

Marry Ann a vhaṅḁa kuḽa kubwanana ku re na bannda ḽa phephuḽu. Kwa mbo imisa ṅḁevhe, kwa dzungudza mutshila kwo lavhelesa Marry Ann nga maṭo akwo a buraweni a sa kungi zwone. Marry Ann a mona a tshi lavhelesa izwi zwiṅwe zwipuka zwi re vhengeleni. A lavhelesa zwiḽa zwibwanana zwa rathi zwi re manngini.

A mbo kotama a takula kuḽa ku re na bannda ḽa phephuḽu a ku gogoḁedza kha khana yawe. A pfa kubilu kwakwo ku tshi divhitha kha khana yawe. Kwa mu nukhedza, kwa ḁikuvhatedza kha mutshinga wawe kwa eḁela. Marry Ann a ku vhaṅḁa nga lufuno, a rembulutshela kha mulanguli.

“A zwi na mushumo naho ku sa koni u tamba bola kana u gidima,” a ralo. A mbo kokodzela ṅṭha mulenzhe wa bokhathi yawe a sumbedza mulanguli tsimbi dza ndulamisamarambo dzi re mulenzheni wawe. “Na ṅṅe ndo bebwa ndi na mulenzhe wo holefhalaho,” a ralo. “Na ṅṅe zwi a nkondela u gidima na u tamba bola thi koni. Fhedziha, ndi na mashaka na dzikhonani vhane vha mpfuna nga maanḁa, nahone a vha ntshileli.”

“Tsho naka hetshi tshibwanana,” a mbo ralo.

A rembulutshela kha Nomsa a mu vhudzisa, “Ni ri mini inwi, Nomsa?”

Nomsa a tenda nga ṭhoho a tshi khwaṭhisedza a sendela a thoma u vhaṅḁa kuḽa kubwanana kwa bannda ḽa phephuḽu e na lufuno mbiluni.

“Ndi nga badela zwino?” ndi Marry Ann a tshi vhudzisa. “Ndi ḁo renga hetshi tshibwanana tshi re na bannda ḽa phephuḽu. Ndi tshone tshanga tshenetshi!”

“U ḁo ḁiphiṅa hayani hau huswa, iwe muthu,” ndi ene a tshi hevhedza zwenezwi a tshi khou ṅekedza mulanguli R25.

Zwenezwi Marry Ann na Nomsa vha tshi tou bva nga muṅango wa vhengele, kuḽa kubwanana kwa thoma u tshinisa mutshila zwiḽulu. Avha vhasidzana vha tsa nga bada vho ḁigeḁa vhe na kubwanana kwavho kwa bannda ḽa phephuḽu. Vha pfala vhe kha maseo na mapwapwala, zwenezwi vhe ṅḁilani na mueni wavho.

Ri lavhelesa maḡadzisi

Maḡadzisi a bula zwinzhi nga ḡiti. Ni ḡo vha ni kha ḡi zwi elelwa uri maiti ndi maipfi a nyito.

Tsumbo:

Nomsa u tshimbila nga u ongolowa.

Musidzana u amba nga u ṭavhanya.

Maḡadzisi a re kha muvhala wa lutombo a ri vhudza nga maiti. A ri vhudza uri Nomsa u tshimbilisa hani khathihi na kuambele kwa musidzana.

Kha ri ṛwale

Lavhelesani tshiḡa tshiṭori ni sedze **maḡadzisi** e a sumbedzwa nga muvhala mutswuku a re kha tshipiḡa tsha u thoma tsha tshiṭori kha bammbiri ḡa u shumela ḡa 65. Talelani nyito ine ya khou ṭalutshedzwa nga ḡiḡadzisi ḡiṛwe na ḡiṛwe. Shumisani maṭanu a maḡadzisi ayo kha u vhumba mafhungo a inwi muṇe.

nga matsheloni	
nga mbilu ndapfu	
nga mafufufu	
nga phosho	
nga vhulenda	
nga dakalo	
ṇḡuni	
vhukhudoni	

Humelani murahu kha tshipiḡa tsha tshiṭori tshi re kha bammbiri ḡa u shumela ḡi (67). Talelani maḡadzisi oṭhe a re na thangelavhuimo **nga**. Ni kone u tangedzela nyito dzine a khou ḡadzisa kana u ṭalutshedza.

Tsha u fhedzisela, shumisani maḡadzisi maṭanu e na talela kha u ṛwala mafhungo aṇu inwi muṇe.

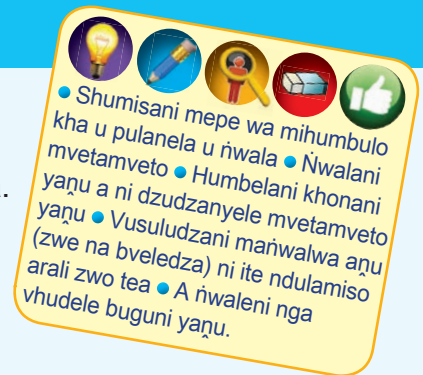
TEACHER: Sign

Date

Kha ri n̄wale

Ɖidzhieni ni Mary Ann ni tshi khou pulanela u n̄wala tshiñwalwa tsha dayari tshi no ƙalutshedza zwe zwa bvelela musi we na ya vhukhudazwipuka. Shumisani mepe wa mihumbulo u tevhelaho uri u ni thuse u pulanela tshiñwalwa itshi tshañu. Ni elelwe u n̄wala tshiñwalwa tshañu tsha dayari tshi kha tshifhinga tsho fhiraho.

1

**Zwe zwa bvelela
madekwe**

Madekwe ndo balelwa u eƣela ngauri ...

2

**U ya
vhukhudazwipuka**

*Nomsa a vhuya a swika ra ya
vhukhudazwipuka nga milenzhe.*

**Tshifuwohaya
tshiswa tsha
Mary Ann**

3

**U ta uri ndi khetha
tshifuwohaya tshifhio**

*Nda nanga u renga kubwanana ku re na
bannda ƙa phephulu ra kona u ...*

4

**U humela
hayani**

*Ndo zwi ƣivha uri zwe nda ita ndi
zwone ngauri ...*

Kha ri n̄wale

Shumisani mepe wa mihumbulo wañu kha u n̄wala tshiñwalwa tsha dayari. N̄walani tshiñwalwa tsha dayari sa mvetamveto ni humbele khonani yañu a ni lavhelesele tshone. Ni kone u ita ndulamiso ni tshi n̄wale nga vhudele tshikhalani tshi re kha siaƣari ƙa seli.

Deithi:

Kha ri n̄wale

N̄walani tshin̄walwa tsha dayari tshikhalani tshe na n̄wewa.

Dayari yanga

Deithi:

TEACHER: Sign

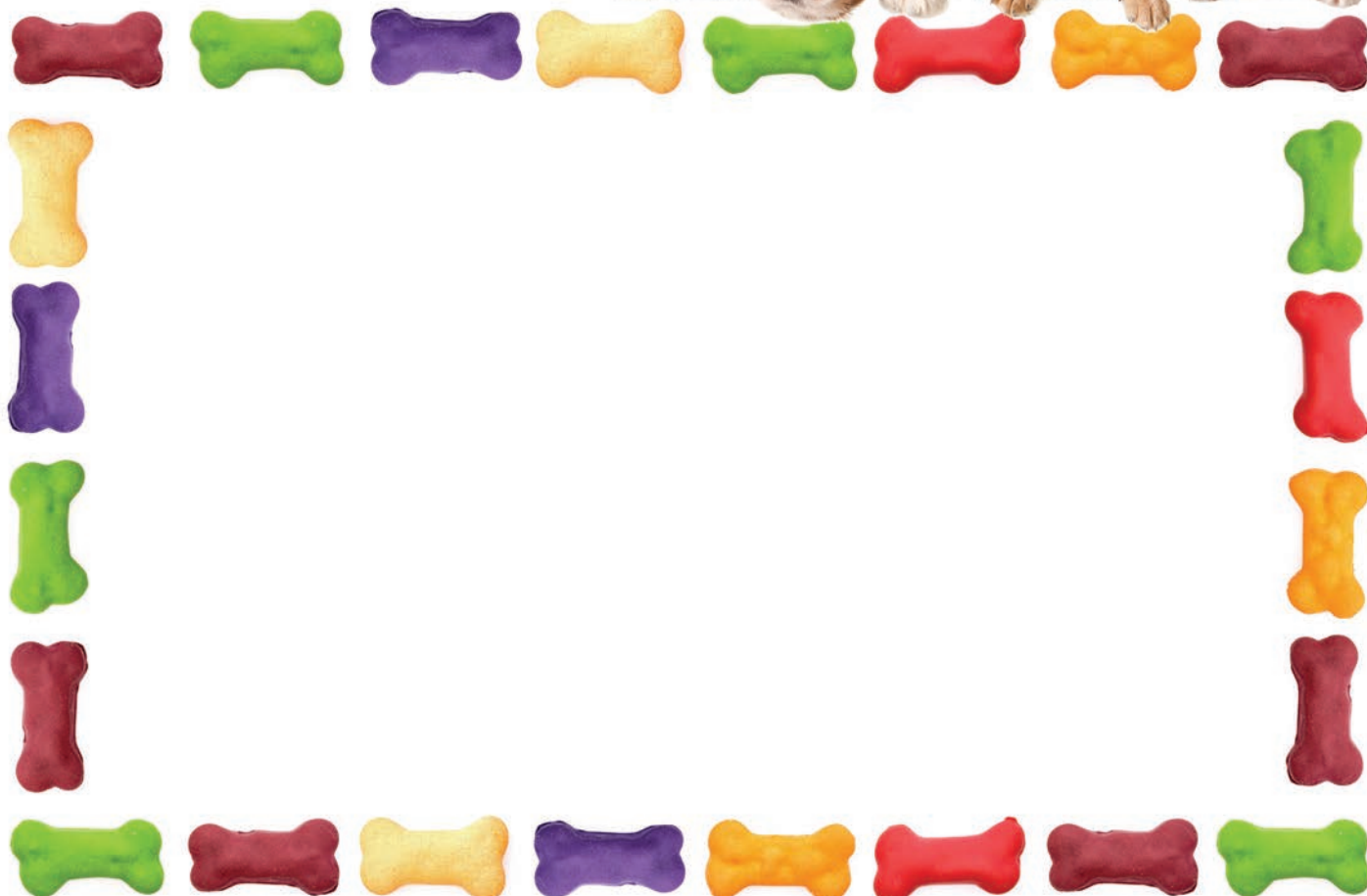
Date

Kha ri ite
nyito

Mmbwa ya Mary Ann yo xela. Itani phosiṭara ya MMBWA YO XELAHO ni ṅee zwidombedzwa zwa mmbwa iyi na zwauri muṅe wayo a nga kwamiwa hani.

Olani tshifanyiso tsha iyi mmbwa ni tshi shumisa mivhala i no kunga u itela u kunga maṭo a vhathu.

Vhambedzani phosiṭara yaṅu na ya khonani yaṅu. Ṭolani phosiṭara dza vhoiwe ni tshi shumisa mutevhemuṭoli u tevhelaho.

Phosiṭara i na:

Uṭola

tshifanyiso tsha mmbwa?

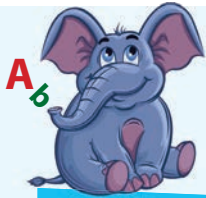
ṭhohwana khulwane i no kunga maṭo?

mafhungomatsivhudzi o teaho a no kwama uri muṅe wayo a nga waniwa hani?

ṭhalutshedzo i re khagala ya mbonalo ya mmbwa?

mafhungomatsivhudzi a no amba uri iyi mmbwa yo xela lini na uri yo xela ngafhi?

dzina ḽa mmbwa?

Divhamaipfi

Vhunzhi ha maḍadzisi a ri vhudza uri nyito yo itwa nga ndiḷa ifhio nahone a anzela u vha na thangela vhuimo **nga**, naho hu na maḥwe manzhi ane a vha a si na **nga**, sa vhusiku na masiari kana a fhela nga **-ni** sa, tshikoloni. Kha thebuḷu iyi hu na dziḥwe dza tsumbo.

masiari	nga matsheloni	vhusiku
nga u ongolowa	nga masiari	nga vhulenda
nga vhuronwane	muḍini	tshikoloni

Lavhelesani mitshila ya maipfi (maḷedere a re magumoni) a re thebuḷuni iyi nga vhuronwane.

Ni ḑo vhona uri **-ni** yo ṭumiwa kha madzina. Ni ḑo dovha na zwi vhona uri hu na madzina ane a shuma na **nga** kana a shuma a si na **nga** musi a tshi ḑadzisa maiti mafhungoni. Thebuḷu ya vhuvhili na yone i ri sumbedza zwiḥwevho.

matshelonitsheloni	levhulevhu	ṭingaṭinga
vhusikusiku	khaṭhakhaṭha	tshoṭhetshoṭhe
pesupesu	masiarisiari	ngomungomu

Ni vhona u nga ndi nga mini maipfi a re kha thebuḷu ya vhuvhili e na u dovhololwa ha madungo a maipfi?

Kha ri ṇwale

Zwino shumisani maḍadzisi maṇa a no bva kha thebuḷu idzi vhuvhili hadzo kha u vhumba mafhungo.
(hu tea u vha na mafhungo a malo o ṭangana oṭhe)

Kha ri ñwale

Mafhungotserekano a na maiti a no fhira lĩthihi. Talelani maiiti a re kha lĩñwe na lĩñwe ła mafhungotswititi a tevhelaho. Ni kone u ƭanganya phere inñwe na inñwe yao ni tshi vhumba fhungotserekano, ni tshi shumisa maipfi a re zwitangeni.

Musidzana o tshimbila nga u ongolowa.

O vhaaisala mulenzhe.

(ngauri)

Musidzana o tshimbila nga u ongolowa ngauri o vhaaisala mulenzhe.

O balelwa u fara khofhe.

A dzhia bugu a vhalo.

(zwino)

Kubwanana kwo dzungudza mutshila.

Kwo vha kwo takala.

(ngauri)

Ro ła khekhe.

Ro baka khekhe.

(musi)

Ndi takalela maapula.

Ndi takalela maswiri.

(na)

Kha ri ñwale

Zwino khethekanyani fhungotserekano lĩñwe na lĩñwe li bve mafhungotswititi mavhili.

Mutukana o vha a tshi khou ƭudza ngauri o vha o ñivhaisa mulenzhe.

Mutukana o vha a tshi khou ƭudza.

Mutukana o ñivhaisa mulenzhe.

Vele o ła khekhe ƭhanu ngauri o vha e musidzana wa tseḁa.

Mmbwa yo huvha ngauri yo pfa phoso.

Ndo thusa mme anga u bika nda ḁeka ƭafula.

Kha ri n̄wale

Lavhelesani maipfi a re nga fhasi ha fhungo l̄n̄we na l̄n̄we.
Nangani ipfi l̄one ni l̄i n̄wale tshikhalani tshe na n̄ewa.

Matsheloni mañwe na mañwe ndi (fhedza u eḡela) **vuwa** nga awara ya vhurathi.

vuwa

ima

vutshela

Ni tea (u litsha u tshimbila nga u ongolowa) kana bisi i ḡo ni siya.

u takusa milenzhe

u ṭavhanya

u tshimbila

Vhathu vho (tshina nga maṇḡa)

phathini ya Mulalo.

vho dia milenzhe

fhufhesa

tshinesa

Zwino dzhenisani **maiti a mafurase** o teaho mafhungoni aya.

sala murahu

ima phanḡa

luma n̄devhe

sia khofhe

posa iṭo

luma mbilu

dzhena fhasi

kandela phanḡa

dzhiela fhasi

dzhiela n̄ṭha

Ndavhe o a dzhena bambeloni l̄a maḡi a no khou rothola nga maṇḡa.

Ngauri mulingo wo no vha tsini, ri tea u ra thoma u vhalala.

Mulalo uri ene u khou lingedza u ḡlugisela mulingo fhedzi hu na vhathu vthane vha khou mu

nga u ita phosho.

Muthu ane a vhañwe vhathu u a ḡikukumusa.

Kubwanana kwa Mary Ann ku dzulela u mu hoṭhe hune a ya hone.

Mary Ann o ri u kha kubwanana a mbo ḡi zwi vhona uri u a ku funa.

Makhulu vha ri vho ha Malume musi vho ya u vha dalela.

Arali a zwe nda mu vhudza ndi musi a songo dzhena khomboni nḡafha.

Kha ri vhale

Vhalani zwiñwalwa zwa dayari ni fhindule mbudziso dzi no tevhela. Talelani maipfi othe e a peletwa o khakhea luñwaloni ulu.

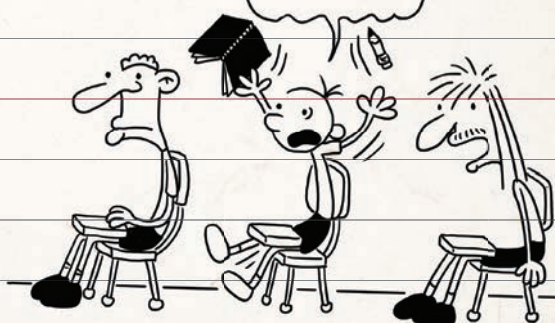
Zwiñwalwa zwa dayari zwi tevhelaho zwi bva kha Diary of a Wimpy Kid nga Jeff Kinney. Zwiñwalawa zwa dayari izwi zwo ñwaliwa nga Jeff Kinney, ane a vha ñwana wa tshikolo tshikoloni tsha vhukati tsha Amerika. Tshikolo tsha vhukati tshi nga fana na Gireidi 4 u swika kha 7 fhana Afrika Tshipembe.

Namusi ndi ñuvha la u thoma la u vula ha tshikolo, zwino ro sokou dzula ro lindela mudededzi vha tshi fhedza tshati yavho ya vhudzulo hashu. Nda vho humbula u vha ndi tshi khou ñwalaniwala zwithu buguni ndi tshi tshimbidza tshifhinga.

Irini ndi ni fhe nyeletshedzo ine ya shuma. Nga ñuvha la u thoma tshikoloni, ni tea u sedza vhukuma uri no ñewa vhudzulo vhu fhio. Ni ri u swika tshikoloni na vhea zwithu zwanu ñtha ha desike inwe na inwe ya kale hu si kale na pfa mudededzi wanu vha tshi ri -

NDI A FULUFHELA NOTHE NI A TAKALELA HE NA DZUDZWA HONE, NGAURI NDI HONE VHUDZULO HA VHOIWE HA TSHOTHE.

EISH!

Zwino Kilasini iyi ndo dzudzwa na Chris Hosey e nga phanda hanga na Lionel James e nga murahu hanga. Jason Brill ene o swika u lenga lwe a vheva kha tsha u la tshanga, fhedzi nda zwi thivhela.

HU NA MUTHU O DZULAHO AFHA?

EE!
EE!

Lavhuvhili

A thi divhi uri ndo no vhuya nda zwi amba naa, nne ndi NGWENA ya mitambo ya vidio. Ndi nga ana uri ndi nga kunda muriwe na munwe wa vhana vha gireidi yanga hu si na na khakhathi.

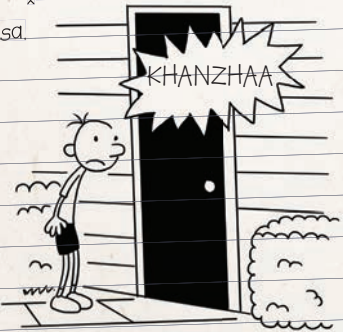
Tshi no dina ndi uri khotsi anga a vha vhona i mpho. Vha twela u mmbudza uri ndi bve ndi ye vhanweni u tamba mitambo "i no fhat'a".

Zwino namusi nga madekwana musu Baba vha tshi thoma zwa u ntokonya vha tshi ri ndi bvele nnda, ndo lingedza u vha talutshedza uri mitambo ya video i a shumiswa kha u tamba mitambo i no fana na bola ya milenzhe (sokha) nahone u a pfa muthiso khathihi na u shisha biko.

Fhedzi, sa nga misi, Baba vho balelwa u pfesesa.

Khotsi anga vho talifha ri tshi tou angaredza fhedzi musu zwi tshi da kha u vha na luvhonela lwa zwithu, vha a ntimatimisa.

Ndi vhona u nga khotsi anga vho vha vha tshi nga kwatukanya mutshini wanga wa vidio arali vho vha vha tshi u pfesesa. Fhedzi ndi na mashudu ngauri vhatu vha no ita mitshini iyi vha ita uri u si kwamee nga vhabebi.

Lavhuraru

Namusi nga phiriyodo ya Divhashango ro vha na thesite, u tou ambavho ngoho, ho vha hu kale ndo i lindela.

Thesite ya hone yo vha i tshi kwama misanda ya mavundu, zwino nne ndi dzula murahu tsini na mepe muhuluhulu wa United States. Misanda yothe yo riwaliwa nga inkhi tswuku, zwino ndo vha ndi tshi zwi divha uri ndi do riwata ho fhola.

Musi ri sa athu thoma na thesite, Patty Farrell a mbo di vhidzelela e ngei phanda.

Patty a vhudza Vho Ira uri vha tibe mepe wa United States musu ri sa athu thoma.

Patty ho ngo nkona, ndo fhedza ndo feila thesite iyo. Ngoho ndi ya uri ndi do wana hune nda do mu lifhedza hone kha zwe a nnyita.

U n̄wala dayari yaṅu inwi muṅe

Ndi zwiitei zwifhio zwe zwa bulwa dayarini ya Wipy Kid kha siaṭari lo fhiraho?

Kha ri n̄wale Bulani zwiitei zwine a khou n̄wala ngazwo kha zwiṅwalwa zwiraru zwa dayari.

1

2

3

Elekanyani nga tshiṅwe na tshiṅwe tsha zwiṅwalwa izwi ni n̄wale ṭhohwana ya tshiṅwe na tshiṅwe tshazwo.

1

2

3

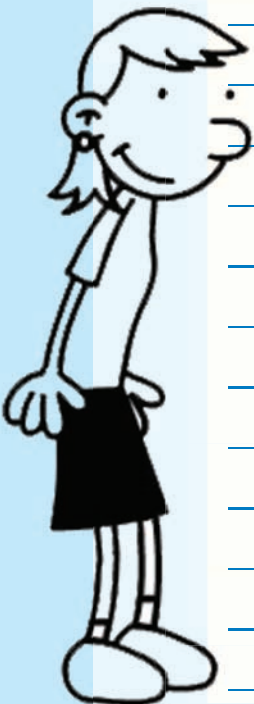
Kha ri n̄wale

N̄walani tshiṅwalwa tsha dayari tsha inwi muṅe. Elekanyani nga tshenzhelo dzo fhambananaho dze na ṭangana nadzo dzine dza vha dzi khulwane, dzi tshi seisa kana u ṭungufhadza. Ni n̄wale deithi na ḍuvha, nahone ni elelwe u n̄wala sa muthu wa u thoma (ni tshi shumisa “N̄ṅe”) nahone kha tshifhinga tsho fhiraho. Ni nga kha ḍi edzisela tsumbo ya Wimpy Kid. Ni ole tshifanyiso tsha u sumbedza tshiṅwalwa tsha dayari tshiṅwe na tshiṅwe.

Dayari yanga

Ḍuvha:

Deithi:

Olani nyolo i no kwama tshiṅwalwa tsha dayari

Deithi:

Dayari yanga

Duvha:

Deithi:

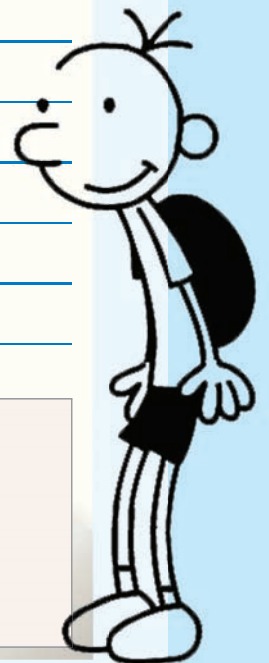
Olani nyolo i no kwama tshinwalwa
tsha dayari

Dayari yanga

Duvha:

Deithi:

Olani nyolo i no kwama tshinwalwa tsha dayari

TEACHER: Sign

Date

17

Kha mabambiri a u shumela o fhiraho no vhala na u n'wala tshitori. Kha vhege mbili dzi daho ni do vha no sedzesa mañwalwa a u tsivhudza. Ni do vhala phumfulethe dza tsivhudzo nahone ni do dizaina phamfulethe yañu inwi muñe.

NI NA MATO A ZWIKWEA?

Vhana

Ni t'wa no t'alela TV kana baisikopo, ni tshi khou tamba mitambo selefounu, ya khomphyutha kana ya vidio? Ni nyamut'wasofani?

Vhunzhi ha vhana vha fhedza tshifhinga tshinzi vho t'alela zwikirinini. Na zwino, tshirwe tshifhinga u t'wa u tshikirinini tshifhinga tsho t'he zwi a thusa kha pfunzo, fhedziha tshifhinga tshine tsha fhedzwa nga vhana vhanzhi vha tshi khou vhona TV na u tamba mitambo tshi fhira tshine vha tshi shumisa tshikoloni!

Ndi nga mini u t'wesa phanda ha zwikirinini i thaidzo?

- **U sa edela lwo linganelaho.** Arali ni tshi t'alelesa TV, ni nga swika hune na lenga u edela lune na si edele lwo linganelaho. U sa edela na pfelela zwi vhanga maneto nahone vhana vho netaho vha a kondelwa u thetshesela k'lasini.

- **Munono.** Arali ni tshi t'wesa phanda ha TV, ndi honeha ni tshi delwa nga munono. Vhana vhanzhi vhane vha t'wa vho dzulela TV tshifhinga tshilapfu vha vha na lutamo lwa u la zwiliwa zwi no nonisa zwe zwa kungedzelwa kha thelevishini. A zwi kondi u lesa musi ni tshi khou t'alela TV.

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri mañwalwa aya a amba nga mini.

- Tshimbizani mato (u sikima) kha siafari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleni n'ha.

- **U sa shuma zwavhudi tshikoloni.** Vhana vhane vha t'alelesa TV kana vha tambesa mitambo ya khomphyutha vha anzela u sa vha na tshifhinga tsho linganaho tsha u ita tshunwahaya kana u vholela milingo.

- **U vhoneza vhuvemu.** Mbekanyamushumo (phurogireme) dza TV dzi anzela u sumbedza vhuvemu. Vhana vha tea u zwi divha uri vhuvemu na u lwa na vhañwe zwine vha zwi vhona kha TV zwo vhfifa. A si yone ndila ya u tandulula thaidzo.

- **U shaya tshifhinga tsho linganaho tsha u tamba.** U t'alelesa zwikirinini zwi fhungudza tshifhinga tsha u tamba.

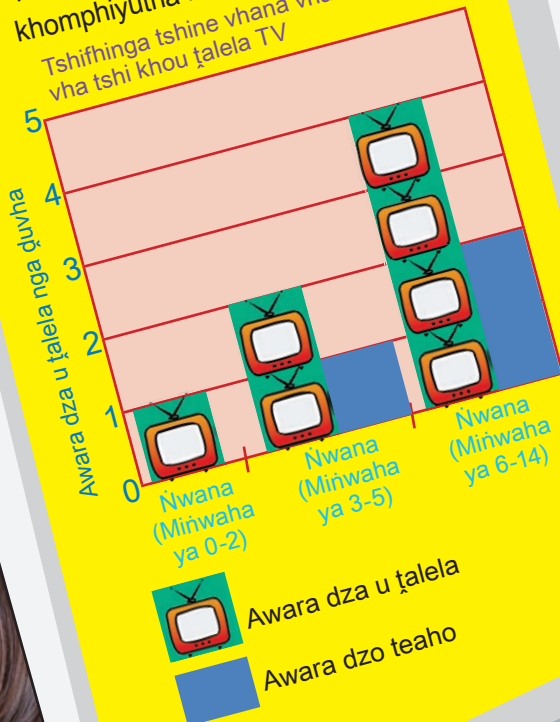

Itani zwi no thusa vhana

Vhana vha tshikolo a vho ngo tea u fhedza tshifhinga tshi no fhira awara nthihi kana mbili vho tala zwikirini.

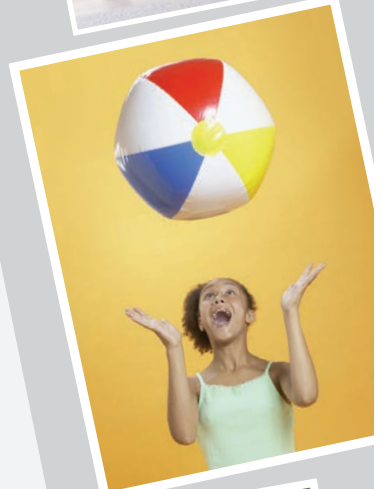
Ni tea u divheshela tshifhinga u itela uri ni si fhedzese tshifhinga tshinzhi no tala TV na u tamba mitambo ya khomphiyutha kana ya vidio.

Tshifhinga tshine vhana vha tshi fhedza vha tshi khou tala TV

Ndi nyito dzifhio dziwe dzine na ita?

Dzhoinani klabu ya mitambo kana ni dzhoine liaburari ni vhale bugu. Tambani na khonani dzaṅu kana ni tambele phakhani. Gudani u lidza tshilidzo, ni tambe mitambo ya bodo, kana ni wane hobi.

Kha ri ambe

- Ni fhedza tshifhinga tshingafhani ni tshi khou tala TV nga duvha?
- Ni takalela u tala mbekanyamushumo dzifhio?
- Ni takalela u vha ni tshi khou ita mini musu ni tshi khou tala TV?
- Ni tamba mitambo ifhio ya zwikirinini?
- Ni fhedza tshifhinga tshingafhani ni tshi khou tamba mitambo ya zwikirinini nga duvha?
- “Mutwasofani” ndi mini?

Dovhani ni vhale iḽa phamfulethe ni fhindule mbudziso hedzi.

Kha ri ṽwale

Livhanyani maipfi aya na zwine a amba.

munono
kungedzela
vhuvemu
humbula
tshilidzo

elekanya
muvhili wo kalulaho
tsha u lidza nga zwandḽa kana nga mulomo
ḡivhadzwa vhathu
zwiito zwa u vhaisa vhaṽwe lwa ṽamani

Phamfulethe iyi yo ṽwalelwa vhone? Itani thiki (✓) tshibogisini tshone.

Vhabebi

Vhadededzi

Vhana vha tshikolo

Vhathu
vhahulwane

Ndi nga mini ni tshi ralo? ṽwalululani fhungo ḽi no bva kha phamfulethe ḽi no khwaṽhisa izwi.

Phamfulethe i ni vhudza mini?

1	Uri u ṽalela TV na u tamba mitambo ya vidio zwi fhedza muḡagasi.
2	Uri vhana a vho ngo fanela u fhedza awara dza 1 - 2 nga ḡuvha vho ṽalela zwikirini.
3	Uri vhatukana vha takalela u tamba mitambo ya vidio ngeno vhasidzana vha tshi takalela u ṽalela TV.
4	Uri maṽto aṽu a a shanduka a vha zwikwea arali ni tshi ṽalelesa zwikirini.

Ndi nga mini u ṽalelesa TV zwi tshi vhang a u sa shuma zwavhuḡi tshikoloni?

1	Ngauri vhana vha ḽesa zwiliwa zwi no nonisa zwe vha zwi vhona kha khungedzelo dza TV.
2	Ngauri vhana a vha iti nyonyoloso.
3	Ngauri TV i ṽuṽuwedza vhuvemu.
4	Ngauri vhana vha vha vha si na tshifhinga tsho linganaho tsha u ita tshuṽwahaya dzavho.

Lavhelesani tshatidungo i re kha siaṽari ḽa 19 nga vhuronwane. Tshati iyi i ri vhudza mini malugana na tshifhinga tshine vhana vha miṽwaha yo fhambananaho vha tshi fhedza vha tshi khou ṽalela TV? Tshifhinga tsho linganelaho ndi tshifhio?

Kha ri n̄wale

N̄walani zwithu zwiraru zwo vhihaho zwe zwa bulwa kha phosiṭara zwine zwa vhangwa nga u ṭalelesa zwikirini.

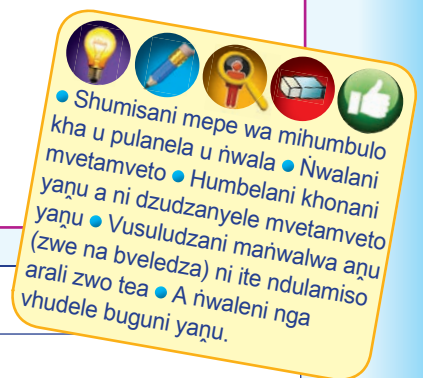
Kha ri ite nyito

Shumani na khonani yaṅu ni ite phosiṭara ya u ṭuṭuwedza vhana uri vha vhe na zwiṅwe zwithu zwine vha ita vhudzuloni ha u tamba mitambo ya vidio kana u ṭalela TV.

Kha ri n̄wale

Zwino n̄walani phara ni tshi ṭalutshedza phosiṭara yaṅu. Ṭalutshedzani uri ndi nga mini vhana vha tshi tea u fhedza tshifhinga tshiṭuku vho ṭalela zwikirini nahone vha tshi tea u fhedza tshifhinga tshinzhi vhe kha zwiito zwiṅwevho.

Lavhelesani mabulafhethu

Thangelavhuimo dzi shuma na dziñwe thinwaipfi sa madzina na masala kha u vhumba mabulafhethu ane a ri sumbedza uri zwithu zwi ngafhi musu zwo dzula na zwiñwe.

Kha ri ñwale

Lavhelesani tshifanyiso itshi tsha tshiñori tsha mmbwa i tshi renga gurannda. Dzhenisani thangelavhuimo dzone tshikhalani tshi re tshifanyisoni tshiñwe na tshiñwe.

seli ha

dubo ña

u gonya kha

ngomu ha

u vhambela na

nga fhasi ha

bva ngomu ha

tsini na

ñtha ha

Kha ri ñwale

Zwino ñwalani fhungo ñi no yelana na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe ni tshi shumisa mabulafhethu aya nga ñithihi nga ñithihi luthihi fhedzi.

1 Tshamato i khou ya mavhengeleni. I tshimbila ya wetshela seli ha bada.

2

3

4

5

6

7

8

9

1 seli ha, 2 ñtha ha, 3 dubo ña, 4 ngomu ha, 5 bva ngomu ha, 6 nga fhasi ha, 7 tsini na, 8 u vhambela na, 9 u gonya kha

U diphina nga figara dza muambo

Wanani uri idzi ndi figara dzifhio dza muambo ni ole tshifanyiso tsha u sumbedza tsumbo inwe na inwe.

Mapfanisi

Lipfanisi li vhambedza zwithu zwivhili nga u shumisa maipfi "sa" kana "fana na".

Madekwe ndo edela sa nwana.

O nona u fana na mvuvhu.

Mamethafore

Limethafore li vhambedza zwithu zwivhili zwi sa fani la zwi nea vhushaka kana u zwi buletshedza hu sa shumiswi "sa" kana "fana na".

Maluta ndi goñoño. U dzulela u lila misi yothe.

Khotsi a Denga ndi ndau. A vha ofhi muthu kusini kwa hashu.

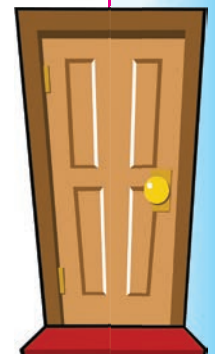
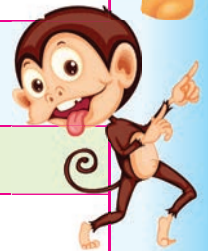

Alitheresheni

Alitheresheni ndi ndovhololo ya mubvumo wa u thoma wa ipfi.

Pfani a pfa pfeṅe, pfure dza pfapfama.

Vele wa Vondwe o vala vothi la vundeṛa.

TEACHER: Sign

Date

23

Kha ri vhale

Vhalani phamfulethe ni
fhindule mbudziso dzi
no tevhela.

U shengedzana kha hu fhedzwe

Vhana vha tshikolo vhanzhi vha a shengedzwa.
U shengedzana ndi tshithu tsho vhfahho tshine
tsha tea u fhedzwa zwikoloni zwashu. Ni tea
u thanyela zwiito zwa u shengedzana.

U shengedzana ndi mini?

U shengedzana ndi kutshilele kwa vhana vha
tshi thuphana. Kutshilele uku ku anzela u
dovhololwa misi yothhe.

U shengedzana hu katela u shushedzana, u
kolelana, u rina muthu madzina mavhi, u vhaisa
munwe muthu na u mu sanda.

U shengedzana hu bvelela ngafhi?

U shengedzana hu bvelela fhethu huiwe na huiwe:

- tshikoloni
- ndilani ya u ya hayani
- luvhandeni lwa mitambo
- thoilethe (mabungani)
- dzharatani ya tshikolo
- musi hu na nyendo dza tshikolo
- kha founu kana kha inthanete

U shengedzwa hu pfala hani?

U shengedzana hu a vhaisa nahone vhana vhane vha shengedzwa vha pfa vha
songo takala, vho farwa nga nyofho nahone vha si na khonani.

U shengedzana hu nga si ime u swika inwi ni tshi vhudza munwe muthu. Arali
ni tshi khou shengedzwa ni tea u vhudza mudededzi wanu kana munwe muthu
muhulwane ane a do ni thetshelesa a ni thusa.

Arali ni sa koni u wana thuso, founelani vha Childline kha nomboro heyi ya mahala.

childline

☎ 08000 55 555

Ni nga ita mini arali ni tshi khou shengedzwa?

Vhudzani munwe muthu Vhudzani mudededzi wanu kana mme anu kana khotso
anu kana munwevho wa shaka. Vha humbeleni vha ni thuse u wana thandululo.
Arali ni tshi khou shengedzwa kha founu kana kha inthanete, dzhiani milaedza
iyo ni i sumbedze muthu muhulwane.

Ni songo fhela mbilu Lingedzani u humbula nga zwithu zwi no takadza sa
zwithu zwine na diphina ngazwo tshikoloni kana zwine na zwi konesa. Ni dzule
ni tshi zwi elelwa uri hu na vhathu vha no ni funa vhane vha do ni tsireledza.
Lingedzani u dipilela inwi mune Vhudzani muthu ane a khou ni shengedza uri a ni

- Musi ni sa athu vhalala**
- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri marwalwa aya a amba nga mini.
 - Tshimbizani mafo (u sikima) kha siatari ni wane uri ni do vha ni tshi khou vhalala nga mini.
- Musi ni tshi khou vhalala**
- Vhambadzani zwa na humbulela na zwa na vhalala.
 - Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleni ntha.

zwi takaleli. Ni ri "A thi andani nazwo hezwi." Zwi ambeni ni tshi difulufhela. Arali hu si nga vhi na khombo, ni nga kha di mu vhudzisa uri mulandu ndi mini na uri vhuvhili hani ni tea u tandulula thaidzo i re hone. Ni songo amba na mushengedzi ni nothe. Humbelani khonani yaṅu uri a vhe hone.

No no vhuya na vhudzwa uri ni mushengedzi?

A zwi takadzi u vhidzwa u pfi u mushengedzi. A hu na a no takalela mushengedzi.

Tshinwe tshifhinga ni vha ni sa zwi divhi uri ndi nga mini hu tshi pfi ni mushengedzi, fhedzi tshinwe tshifhinga ni a zwi divha uri ndi ngani. Arali hu tshi pfi ni mushengedzi ni tea u thoma u humbula nga zwiito zwaṅu na uri ni nga dishandula nga ndilade.

Ni nga toda thuso ya uri ni shandule kutshilele kwaṅu. Vhudzani vhabebi vhaṅu vha ni thuse.

Ni tea u ita mini arali ni mushengedzi?

- Zwi tangananedzeni uri ni mushengedzi ni mbo di thoma u shandula kutshilele kwaṅu. Lingedzani u elekanya uri ndi nga mini no vhuya na zwi thoma.
- Humbelani pfarelo kha muthu we na vhuya na mu shengedza. U bula uri ni khou disola (sori) ndi liga la u thoma kha u lugisa zwithu.
- Nwalelani uyu muthu luṅwalo arali hu uri ha toda u amba nga inwi no livhana.
- Vhudzani mudededzi waṅu uri no khakhela vhaiṅwe na uri ni khou humbela thuso ya u shandula kutshilele kwaṅu.

Ni tea u ita mini arali hu na muṅwe muthu ane na mu divha ane a khou shengedzwa?

Arali muṅwe muthu ane na mu divha a tshi khou shengedzwa, u khou lila thuso yaṅu.

Ni nga kha di balelwa u thivhela u shengedzwa ha uyu muthu ni nothe fhedzi ni tea u thusa.

Vhudzani vhadededzi vhaṅu nga u shengedzana hu re hone.

Thusani muthu ane a khou shengedzwa uri a fhambane na mushengedzi a ye fhethu he a tsireledzea.

Kha ri ambe

- No no vhuya na shengedzwa?
- No ita mini ngazwo?
- Ni nga vhudza nnyi musi ni tshi khou shengedzwa?

U elekanya nga u shengedzana

Kha ri nwale

Vhalani phamfulethe i no amba nga u shengedzana ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Phamfulethe iyi yo nwalelwa vhonnyi? Itani thiki (✓) tshibogisini tshone.

Vhabebi

Vhana vhane
vha khou
shengedzwa

Vhana vha no
shengedza
vhanwe

Vhadededzi

Ndi nga mini ni tshi ralo?

Livhanyani maipfi aya na zwine a amba.

nyendo
inthanete
qifulufhela
qisola
tanganedza

u sa timatima
u endela fhethu
u tenda nzulele
u humbela pfarelo
netiweke dza khomphiyutha

Bulani fhethu huṅa hune u shengedzana ha bvelela hone?

Nwalani zwithu zwiraru zwine na tea u ita arali ni tshi khou shengedziwa. Ni nga ita mini arali hu na zwe na vhuya na edzisa zwa u thivhela u shengedzwa zwe zwa si shume?

Muthu a nga shengedziwa nga ndila ifhio kha founu na kha inthanete?

Itani luswayo lwa "litshani u shengedzana".

Mafhungombumbano

Kha ri n'wale

Shumisani matanganyi a re zwitangeni kha u shandula mafhungotswititi a vha mafhungombumbano.

Nne ndi pfana na u ya Vhugalaphukha ha Kruger.

Ann u takalela u ya bitshini. (fhedzi)

Khonani yanga u pfana na u ya laiburari.

Khaladzi awe u a zwi funavho. (na)

Ro vhona tshugulu vhugalaphukha.

Ro vhona ndou vhugalaphukha (na)

Mme anga vho dzumba zwikontsi.

Ra zwi wana. (fhedzi)

Ndo vha ndi tshi zwi takalela u ya baisikoponi misi yothhe.

Ndi vha ndo dalelwa nga mushumo wa tshikolo. (fhedzi)

Ndi pfana na u imba khwairini ya kereke.

Ndi dovha nda pfana na u tamba bola. (nahone)

TEACHER: Sign

Date

27

Zwifhinga zwo fhiraho na zwi daho zwa tshi khou/kha di

Ri shumisa tshifhinga tsho fhiraho tsha **tshi khou/kha di** kha u tlatshedza nyito ye ya bvelela kale nga tshifhinga tshigede.

Kuvhumbelwe: Ri shumisa mapfanisi a nefhungo a no fhela nga **“-o” na mavhumbi “vha” na “tshi khou/kha di”**. Ndo vha ndi tshi khou talela TV. Ndo vha ndi tshi khou/kha di la musi a tshi swika. Yo vha i tshi khou na madekwe.

Ri shumisa tshifhinga tshi daho tsha **tshi khou/tshi kha di** kha u sumbedza zwi no do itea tshifhingani tshi daho nga tshifhinga tshigede.

Kuvhumbelwe: Ri shumisa mavhumbi **“do”, “vha” na “tshi khou/tshi kha di”**.

Ri do vha ri tshikoloni musi ri tshi takuwa. Vha do vha vha tshi khou ya mavhengeleni. Ndi do vha ndi tshi khou ya tshikoloni tshiswa riwakani.

MILAYO

Tambani mutambo uyu wa zwifhinga ni vhone uri ni zwi kona u swika ngafhi u vhumba mafhungo a re kha zwifhinga zwo fhiraho na zwi daho zwa tshi khou/kha di.

Kutambeke

- Thosani khoini. Ya wa nga thoho ni ya phanda nga maga mavhili. Ya wa nga mutshila ni ya phanda nga liga lithihi fhedzi.
- Shumisani maipfi a re tshibogisini tshine na swika khatsho kha u vhumba fhungo li re kha tshifhinga tsho fhiraho tsha tshi khou/kha di kana tshi daho tsha tshi khou/kha di.
- Arali na swika kha nomboro ya ivini thomani fhungo laanu nga **matshelo, vhege i daho, riwedzi u daho kana nga vhuya namusi**.
- Arali na swika kha nomboro ya odo ni thome fhungo laanu nga **mulovha, vhege yo fhiraho, Mugivhela wo fhiraho, mahoja**.
- A no vha ene wa u thoma u fhedza ndi ene we a wina (kunda).

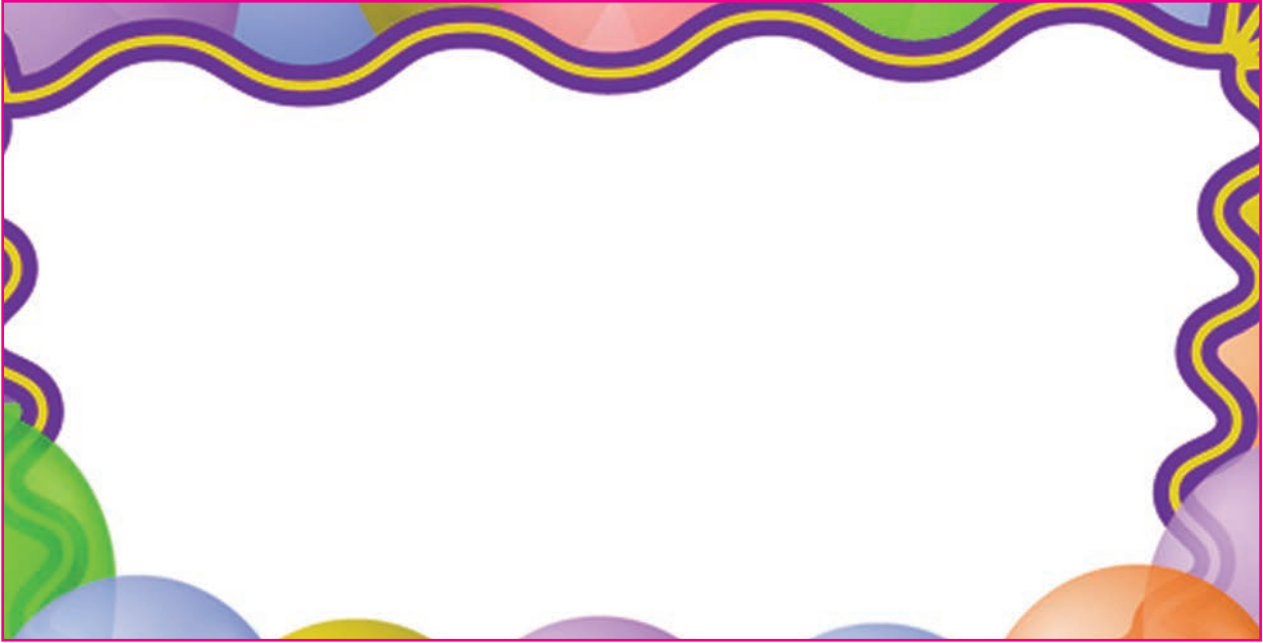

Humelani kha mabambiri a u shumela a 73 na 76 ni lavhelese dizaini dza phamfulethe idzo mbili. Ni khou ya u ita phamfulethe yaṅu inwi muṅe i no amba nga u shengedzana. Shumisani tshipulaneli tshi tevhelaho uri tshi ni thuse. Siatari la nga phanda li tea u vha na tshifanyiso tshi no kunga vhavhali. Li tea u dovha la vha li na thoho i no kunga khathihi na lifurase kana tshilogene tshi no kunga – tsumbo, “U shengedzana kha hu fhele zwino!” Olani tshifanyiso kha siatari linwe na linwe ni tshi sumbedza mihumbulo yaṅu. Elelwani u dzhenisa nomboro ya Childline kha siatari la nga murahu.

Zwino gerani siatari li tevhelaho ni li pete uri li ite phamfulethe ya Garaṭa ya Z. Shumisani pulane ya mvetamveto kha u fhedzisa phamfulethe nga vhubele.

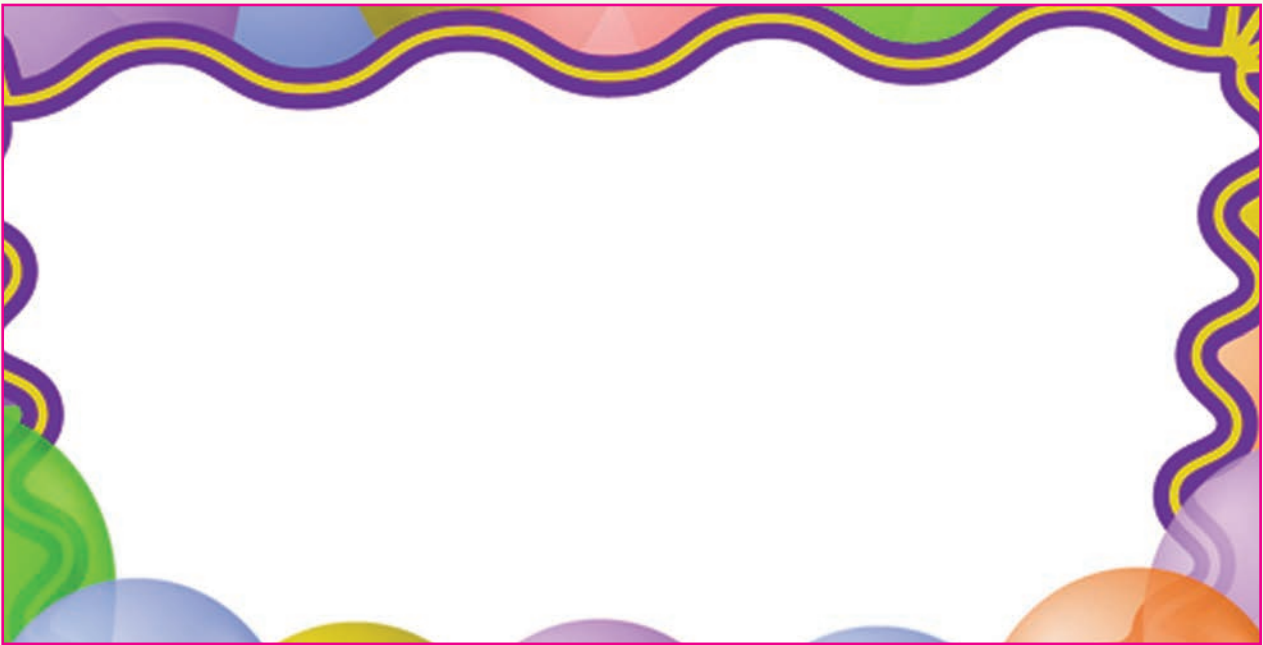
NGA PHANĀ: petelani phanĀ

1

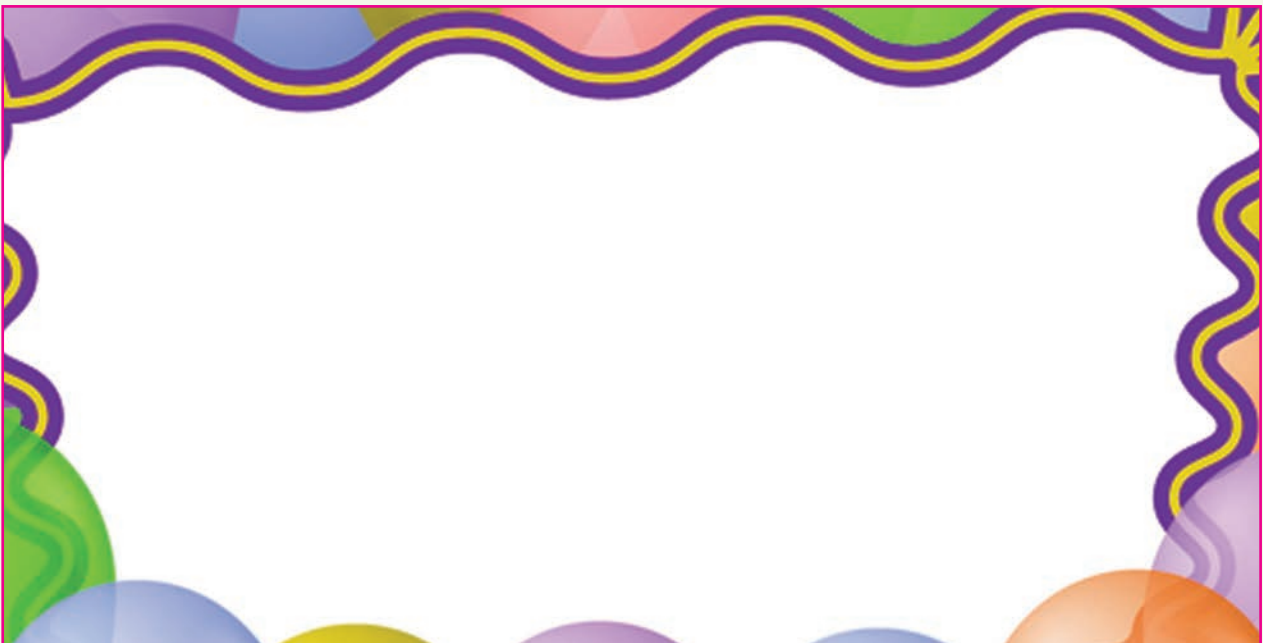

NGA MURAHU: u itela tsivhudzo ya u angaredza i no nga sa nomboro ya founu ya Childline, ġirese na ġirese ya imeji.

6

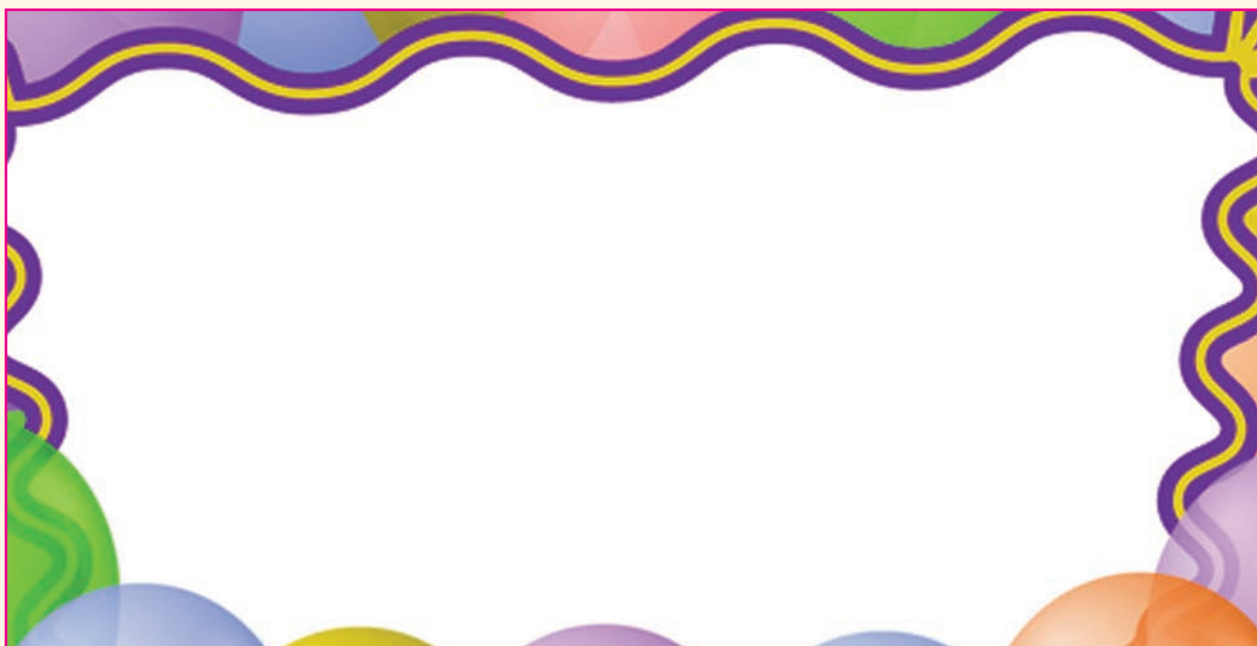

5

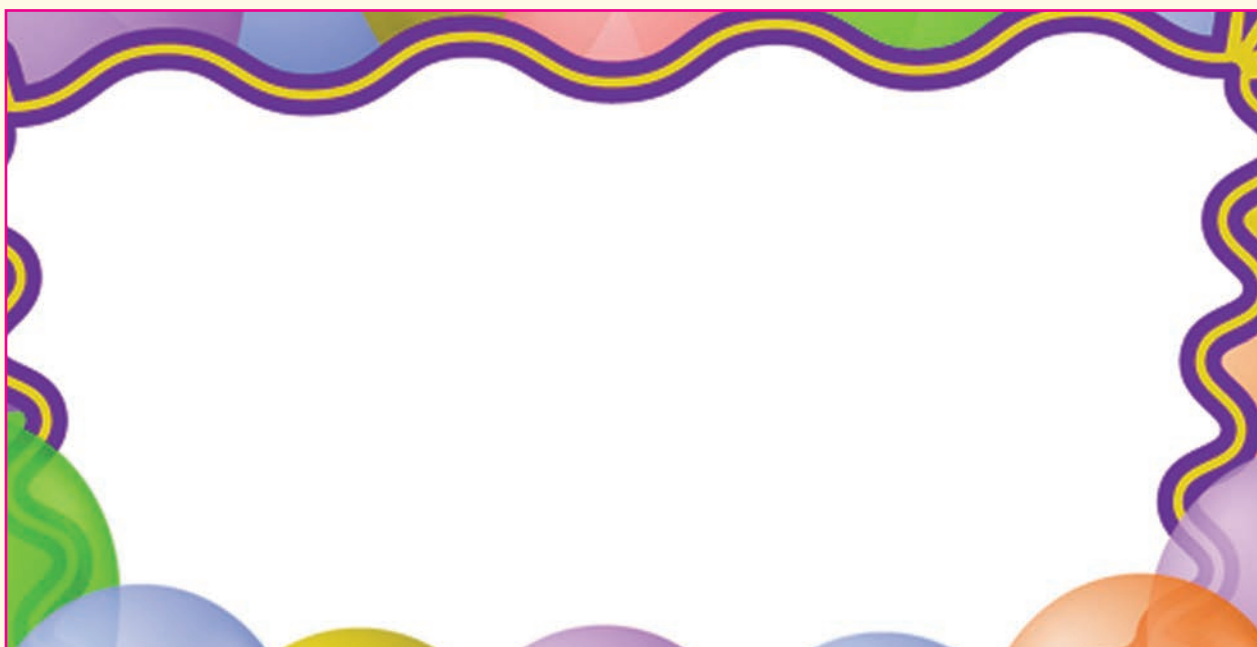

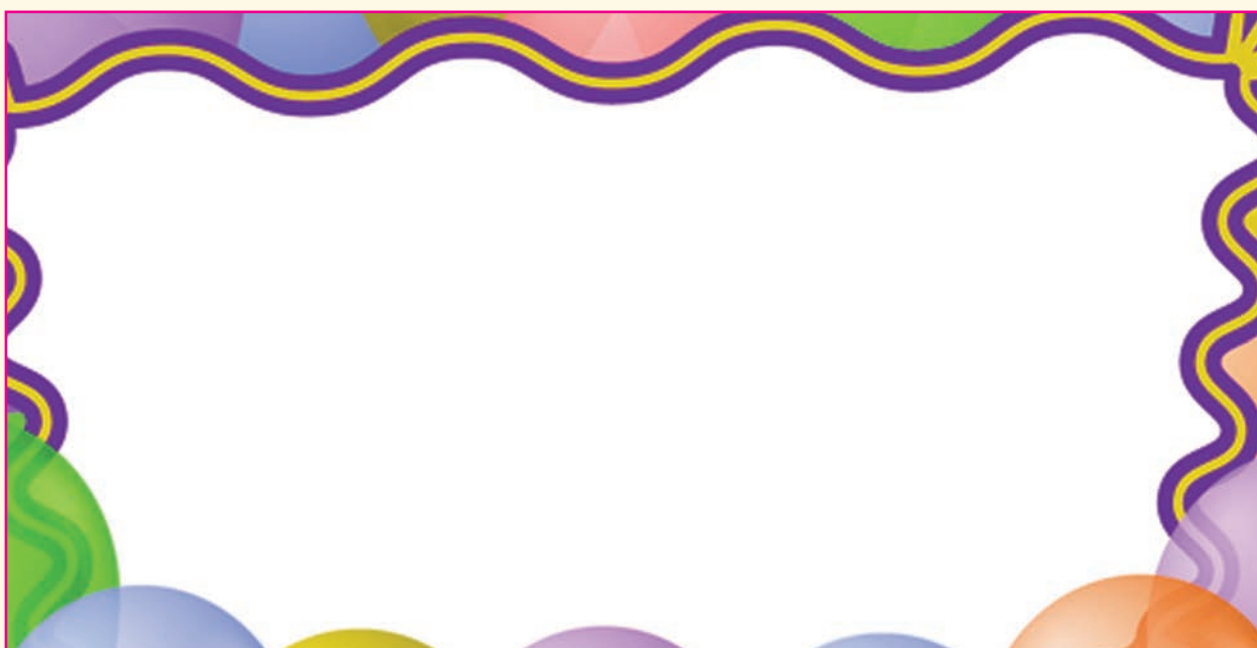
2

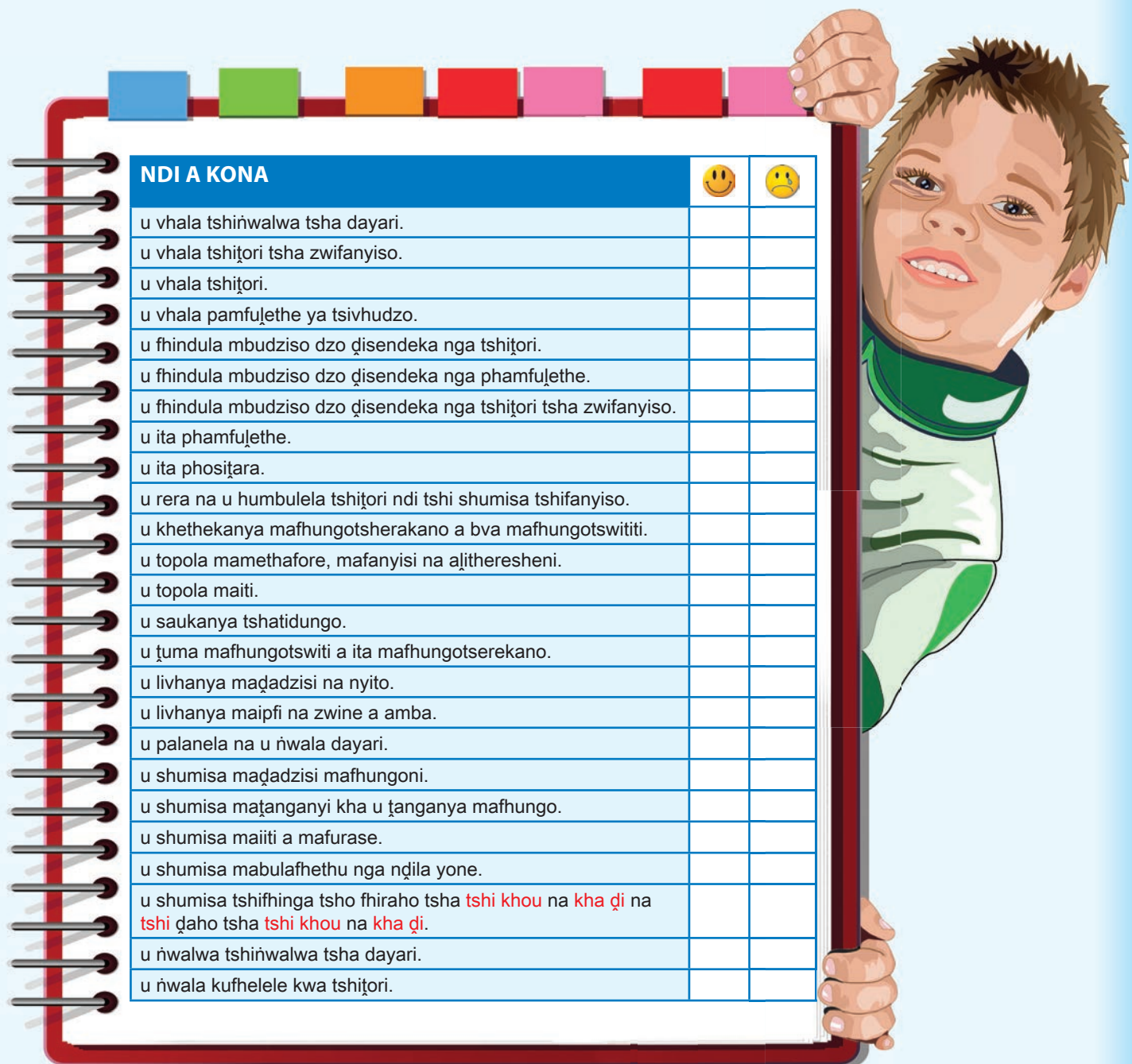

3

4

NDI A KONA

	😊	☹️
u vhala tshinwalwa tsha dayari.		
u vhala tshiṭori tsha zwifanyiso.		
u vhala tshiṭori.		
u vhala pamfulethe ya tsivhudzo.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendeka nga tshiṭori.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendeka nga phamfulethe.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendeka nga tshiṭori tsha zwifanyiso.		
u ita phamfulethe.		
u ita phosiṭara.		
u rera na u humbulela tshiṭori ndi tshi shumisa tshifanyiso.		
u khethekanya mafhungotsherakano a bva mafhungotswiti.		
u topola mamethafore, mafanyisi na alitheresheni.		
u topola maiti.		
u saukanya tshatidungo.		
u ṭuma mafhungotswiti a ita mafhungotserekano.		
u livhanya maḡadzisi na nyito.		
u livhanya maipfi na zwine a amba.		
u palanela na u ṅwala dayari.		
u shumisa maḡadzisi mafhungoni.		
u shumisa maṭanganyi kha u ṭanganya mafhungo.		
u shumisa maiiti a mafurase.		
u shumisa mabulafhethu nga ṅila yone.		
u shumisa tshifhinga tsho fhiraho tsha tshi khou na kha ḡi na tshi ḡaho tsha tshi khou na kha ḡi .		
u ṅwalwa tshinwalwa tsha dayari.		
u ṅwala kufhelele kwa tshiṭori.		

Kha ri ite nyito

Humbelani khonani yaṅu a ṅwale milaedza ya vhukonani zwikhalani zwi re afho fhasi.

Tsumbo:

*Khonani yanga Ann
U bva ha Mary*

Z

w

i

r

e

n

g

o

m

u

Thero ya 6: U tamba na vhurendi

Themo ya 3: Vhege dza 5 - 6 U diphina nga vhurendi

81 U diphina nga vhurendi 36

U rera nga tshirendo na khakalulimi.
U wana maipfi a re na raimi tshirendoni.
U topola maedzamuthu tshirendoni.
U ita ngowengowe ya u bula khakalulimi.
U topola alitheresheni tshirendoni.

82 Zwirendo zwa u dimvumvusa hafu 38

U vhala tshirendo
U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga tshirendo.
U topola nefhungo na nyito.
U nwala mafhungotswititi a sumbedza nefhungo na nyito.

83 Nwalani tshirendo tshanu inwi mune 40

U fhedzisa ndima ya tshirendo nga u dzhenisa maipfi a re na raimi.
U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga tshirendo.
U pulanela u nwala tshirendo a tshi shumisa tshilugiseli tsha tshirendo.

84 Ri sedza luambo 42

U nwala nyito a tshi fhedzisa mafhungo.
U nwala thalutshedzo dza maipfi o tukufhadzwaho.
U shumisa matanganyi kha u shandula mafhungotswititi a vha mafhungombumbano.

85 Vhengele la u phulusa zwipuka 44

U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga tshirendo.

86 Zwirendo zwa Afrika 46

U vhala zwirendo zwa zwivhumbeo.
U topola maipfi a re na raimi zwirendoni.
U ola nyolo dzi no yelana na ndima dza tshirendo.

87 U nwala tshirendo tsha tshivhumbeo 48

U pulanela u nwala tshirendo tsha tshivhumbeo.
U nwala tshirendo sa mvetamveto a kona u tshi nwala nga vhudele.

88 Ni kha di elelwa? 50

U nwalulula mafhungo a tshi shumisa ndongazwiga dzone.
U sumbedza uri mafhungo ndi ndaela, mbudziso, zwatatamennde kana magarukela.
U shumisa matanganyi kha u tanganya mafhungo.

Themo ya 3: Vhege dza 7 - 8 Vhathu na fhethu

89 Vhathu na fhethu 52

U lavhelesa mepe wa Afrika Tshipembe a vhala nga vhana vha no bva mavunduni o fhambananaho.
U dodombedza mafhungomatsivhudzi a no kwama vhana vha no bva vunduni liñwe na liñwe.

90 Zwa nyambo 54

U ita thodisiso ya nyambo a dodombedza zwa a wana.
U rera nga mbudziso dzi no kwama u anda ha ndimi.
U vhala tshati.
U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga tshati.
U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga mepe.
U topola maiti.

91 Zwikolo u mona na lifhasi 56

Vhala mepe wa lifhasi na thalutshedzo dza zwikolo zwo fhambananaho zwa mashangoni manwe.

92 U dzhena tshikolo mashangoni manwe 58

U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga mepe wa lifhasi.

Themo ya 3: Vhege dza 5 - 10

U ita mutevhe wa thaidzo dze dza waniwa musi wa therisano.
U livhanya mashango na madzhango.
U dadza khweshenee i no kwana yunifomo, zwiliwa na zwiñwevho.
U nwala mafhungo a tshi shumisa dziñwe dza mbudziso dzi no bva kha khweshenee.

Themo ya 3: Vhege dza 9 - 10 Matambwa

93 Tshifhinga tsha mitambo 60

U vhala litambwa.

94 U elekanya nga tshitori 62

U fhindula mbudziso dzo disendekaho nga litambwa.

95 Nwalani litambwa la inwi mune 64

U pulanela u nwala litambwa a tshi shumisa mepe wa mihumbulo na tshipulaneli.
U nwala litambwa.

96 Ri sedza luambo 66

U nwala mafhungo a tshi shumisa thangi.
U nwala mafhungo a tshi shumisa mitshila.

U diphina nga vhurendi

Kha ri ambe

No no vhuya na hakea lulimi?

Ndi nga kona u amba maipfi aya nga u tsvhanya?

Kha khethekanyo iyi ni do guda nga tshaka dzo fhambananaho dza vhurendi nahone ni do lingedzavho u riwala tshirendo tshanu inwi mune.

Shavhani shonzha la Shashe mishashani ya shango la Shanzha.

Ni nga vha no fhedza ni tshi vho ri **misasani ya sanzha!** Hezwi zwi vhidzwa u pfi ndi khakalulimi.

Murwali wa tshirendo itshi o vha na khaedu yo raliho musi a tshi renda tshirendo tshawe. Lulimi lwawe lwo hakea musi a tshi bula maipfi a no nga "zwienda" na "gukulume".

Lavhelesani tshifanyiso na thoho ya tshirendo. Ni vhona u nga tshirendo itshi tshi amba nga mini? Ambani na murwe nga inwi ngatsho.

Kha ri vhale

Vhalani tshirendo itshi nga vhuronwane. Ni kone u tshi vhalela ntha sa tshigwada.

Gukundoulume

Kale ho vhuya ha vha na ndoulume
Ye ya lingedza u vha **gukundoulume**
Hai, nandi! Ndi khou todou ri **ukulume**
Ye ya lingedza u vha **gukulume** -
(Yoo! A thi na vhuṭanzi na uri ndi khou
amba zwone

Uri a thi khou amba nga ndimi.)

Hoyugaha wee, ya wana makwanda

Khwanda dza vha **zwiwenda**;

Musi i tshi lingedza u tshimbila,

Ya khwathamedza nga zwienda-

(Zwo lugaha ndi do litsha u
yambayamba nda tou imbaimba!)

Kha ri ambe

Tshirendo itshi tshi amba nga mini?

Ndi maipfi afhio e a ni kongela? A taleleni.

Kha ri nwale

Ngauri muñwali o hakea lulimi u vho shumisa maipfi a songo dowlwaho. Fhedziha, a na raimi na mañwe maipfi tshirendoni. Wanani maipfi ane a vha na raimi nao ni a ñwale afho zwikhalani.

gukundoulume	ukulume	hoyugaha	zwiwenda	yambayamba

Ndou yo vha i tshi khou lingedza u ita mini?

Ni vhona u nga zwi nga konadzea?

Maedzamuthu

Musi vhañwali vha tshi ñea zwipuka kana zwithu mvumbo dza vhathu ri ri ndi u edza vhathu.

Ñwalululani fhungo ñine ña bva tshirendoni itshi ñi no sumbedza uri ndou yo lingedza u tshila sa muthu.

Alitharesheni

Kha ri ite nyito

Itani ndowendowe ya khakalulimi dzi tevhelaho. Ni nga dzi amba nga luvhilo lungafhani?

Beni o buba nga bisi ya Bale. A bubela baba uri vha fare bisi ya Bale.

Kha ri ñwale

Vhalani mafhungomatsivhudzi a no kwama alitheresheni ni talele mibvumo i no khou dovholola kha khakandima dzi re ngei ñha.

Shambo la shaka la vaya Vele a vangulwa a si tsha shanavhida.

Mbudzi dza Jefe dzo fa dzi Jondwe ha Jani wa fagi ñi no fana na funguvhu.

Musi ni tshi dovholola majedere mathomoni a maipfi a re tsini na tsini fhungoni, ri zwi vhidza uri ndi alitheresheni.

Kha ri vhale

Kha ri riwale

Vhalani tshirendo ni fhindule mbudziso.

Nṅe na kuduna

Ndo vha ndi ḡakani ḡinwe ḡuvha

Ndi ndoṭhe.

Nda mbo pfa kwatshakwatsha nda
vhuvha nga tombo,

Nda mbo vhona kuduna!

Ku na ludzhasi lwa lutombo,
Mavhudzi a tshi penya sa musuku,
Zwienda na masogisi zwa ṭaḡa.Ndi tou tama arali ndi tshi dovha
nda ṭangana na kuduna.

Kuduna kwa muṭaḡa

Tshi yelana na tsha Helen Moor

Murendi o vhona ngafhi kuduna?

Ndi mini tshe tsha ita uri murendi a vhone kuduna?

Murendi o vhona kuduna lungana?

Nṱwalululani fhungo ḡine ḡa ri vhudza uri u na lutamo lwa u ṭangana hafhu na kuduna.

Ni vhona u nga itshi tshiṭori ndi tsha vhukuma? Ndi nga mini ni tshi ralo?

Dzhenisani maipfi a no bva
tshirendoni a re na raimi na
haya.

ḡuvha	tombo	ṭaḡa

Mafhungotswititi na mafhungotserekano

Mafhungotswititi a na nefhungo na nyito.

Nefhungo u amba nga muthu kana tshithu.

Nyito yone i ri vhudza zwiñwe zwi no kwama muthu kana tshithu.

Mary	u a imba.
nefhungo	nyito

Tangedzelani nefhungo ni talele nyito fhungoni liñwe na liñwe.

Kha ri ñwale

Mukegulu vha khou vhala.

O raha bola.

Ndo neta.

U a imba.

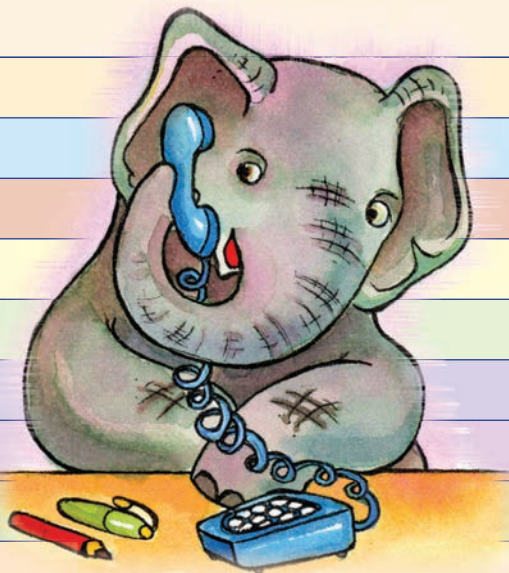
Mmbwa i na ndala.

No lenga.

Tshililo o amba nga founu.

Tshibwanana tsho shenga bola yanga.

Ndo baka kekhe.

Ñwalani mafhungotswititi a inwi muñe. Tangedzelani nefhungo ni talele nyito.

Nwalani tshirendo tshanu inwi mune

Themo ya 3 – Vhege dza 5–6

Kha ri nwale

Dzhenisani maipfi a raimi a no khou tshela ni tshi itela u fhedzisa vese (ndima) iyi.

swika

tshika

mavhuyahaya

tshunwahaya

Kha ri nwale

Nga nthani ha tshunwahaya

Malindi nga _____ (1).

Ha ngo shuma _____ (2).

Tshikoloni u vho tata u _____ (3).

A ri ngauri yunifomo i na _____ (4).

Phindulo 1 mavhuyahaya, 2 tshunwahaya, 3 swika, 4 tshika

Tshirendo itshi tshi amba nga mini?

Ndi vhona u nga ndi nga mini Malindi a songo ita tshunwahaya.

No no vhuya na hangwa u ita tshunwahaya? Talutshedzani zwe zwa bvelela.

Kha ri n̄wale

Pulanelani u n̄wala tshirendo. Shumani na muñwe nga inwi ni wane t̄hoho ine na nga n̄wala ngayo khathihi na fhungo (mutaladzi) la u thoma. Ndimani ya tshirendo itshi i tea u vha na mitaladzi miña. Mutaladzi wa vhuvhili na wa vhuña i tea u vha na vhulapfu vhu no lingana, nahone i tea u vha na tshivhalo tshi no lingana tsha maipfi. Ni lingedze u ita uri maipfi a u fhedza a mutaladzi 2 na 4 a vhe na raimi.

Musi ni sa athu thoma, thusanani kha tshirendo ni nekane mihumbulo ni wane maipfi a re na raimi.

- Shumisani mepe wa mihumbulo kha u pulanela u n̄wala tshin̄walwa itshi.
- N̄walani mvetamveto ● Humbelani khonani yañu a ni lavhelesele tshone
- Vusuludzani zwe na n̄wala ni khakholule he zwa tea ● Zwi n̄waleni nga vhudele buguni yañu.

Pulane ya tshirendo tshanga

N̄walani tshirendo tshañu sa mvetamveto kha kubambiri ni kone u tshi n̄wala nga vhudele tshikhalani tshi re afho fhasi.

T̄hoho ya tshirendo

Thero ya tshirendo

Dzhenisani maipfi a re na raimi na a re kha mutaladzi wa vhuvhili na wa vhuña kha ndima in̄we na in̄we.

Ndimani 1	Ndimani 2	Ndimani 3

Tshirendo tshanga

T̄hoho

TEACHER: Sign

Date

Vhoṅefhungo na nyito

- Nefhungo wa fhungo u ri vhudza zwinzhi nga muthu, fhethu kana tsh.
- Kanzhi nefhungo u vha e dzina kana lisala.

Lavhelesani tsumbo iyi.

Khaladzi anga u funesa tshokoleithi.

Nefhungo

Nyito i ri vhudza zwinzhi nga nefhungo

Kha ri ṅwale

Fhedzisani mafhungo aya nga u dzhenisa nyito dzao dzi no ri vhudza zwinzhi nga vhoṅefhungo avha.

Vhunzhi ha *vhana vha pfana na u tamba.*

Zwipuka zwinzhi

Khonani yanga

Vhatambi vha bola

Zwimange zwi re na ṅdala

Mudededzi washu

Kha ri ṅwale

Ṱhukhufhadzo idzi dza maipfi dzo imela mini? Dzi ṅwaleni dzo fhelela.

TV		nz	
ḽisa		dzin	
ḽiḽa		ḽiṽa	
ḽiṽang		ḽisu	

U tuma mafhungo

Kha ri n'wale

Shumisani maipfi a re kha khoḽomo ya vhukati kha u tuma mafhungo. Talani mutalo ni tshi tuma tshipiḽa tsha u thoma tsha fhungo ḽinwe na ḽinwe kha khoḽomo A na tshipiḽa tshone tshi re khoḽomo B ni tshi fhedzisa fhungo.

Ri shumisa maipfi a u tuma sa **fhedzi**, **uri** na **ngauri** kha u tuma mafhungo.

Ngauri ḽi ri vhudza tshiitisi		
A		B
Ndo lenga u swika tshikoloni	ngauri	hu khou rothola.
Ndo ambara dzhesi		Ndo lenga u vuwa.
Mutukana o vha o tshuwa		vha mpfundedza u peleṭa.
Mudededzi wanga vha a ntakadza		o vha a tshi khou shengedziwa.
Fhedzi ḽi shumbedza mbambedzo		
U ṭalela TV ndi a zwi funa	fhedzi	A thi athu vhuya nda ya bulasini.
Ndo no ya ḽoroboni khulwane		A thi takaleli mitambo ya vidio.
Ndo vha ndi tshi khou ṭoḽou mu litshisa u ntshengedza		a hangwa masogisi awe.
O dzhenisa khokho dzawe begeni		Ndo vha ndi tshi mu ofha.
Uri ḽi ri vhudza ndivho		
Ndo vha ndi tshi ita tshunwahaya yanga ḽuvha na ḽuvha	uri	Bisi i si ntsie.
Ndi a ṭavhanya u vuwa		Ndi phase Gireidi ya 4.
Ndo ita ndowendowe ḽuvha ḽinwe na ḽinwe		Ndi kone u ṭuwa musi tsimbi i tshi tou lila.
Ndo paka bege		Ndi nangiwe kha thimu.

Zwino shumisani “ngauri”, “uri”, kana “fhedzi” kha u ḽanganya mafhungo aya.

Ndo no namela tshidimela		A thi athu namela bufho.
Ri nga si kone u tamba bola		i khou na.
Ndi khou vhala nga maanda		Ndi phase mulingo.
Ndo lenga u swika tshikoloni		aḽamu yanga a yo ngo lila.
Ndi pfana na bola		A thi pfani na khirikhethe.

Kha ri vhale

Vhalelani tshirendo nṱha ni na mutsindo. Ni tshi fhedza ni tshi vhale nga vhuronwane lu no fhira luthihi u itela u vha na vhuṱanzi uri ni a tshi pfesesa.

Vhengele la u phulusa zwipuka

Vhengele la u phulusa zwipuka

Arali ndo vha ndi na tshelede nyana

kana naho i tshi **vhonala**,

Ndo vha ndi tshi ḑo ri gidigidi.

Nda ya vhengeleni la u phulusa zwipuka.

Nda swika nde, “A vha mphevho itshi na **tshila**.”

“Ila ndi ya **kotho**?”

Nda renga itshi na itshi na tshila, tsha mabesu na tsha mutshila!

Na ila ya nḑevhe dzo lalaho.

I no dzula i tshi nga yo kotha.

Zwa mathomathoma na matsharatshara

Zwi ḑo wana haya haya hanga.

Musi ndi nga renga na **kwamba**,

I no ḑo mvumvusa nga u amba.

Arali ndo vha ndi na tshelede nyana

kana naho i tshi vhone.

Tshi yelana na tsha Rachel Field

Kha ri ñwale

Vhalani tshirendo itshi nga
vhuronwane, rerani nga mbudziso
dzothe na khonani yañu ni kone u
ñwala phindulo.

Ndi maipfi afhio a re na raimi? Humelani kha tshirendo ni
tangedzele maipfi a re na raimi na maipfi matswuku.
A ñwaleni hafha.

vhonala	tshiḽa	khotho	khwamba

Murendi uri o vha a tshi ḽo ita mini arali o vha e na tshelede?

Fhethu he a vha a tshi ḽo ya hone ndi fhethude?

--

Ndi zwifuwohaya zwifhio zwe murendi a vha a tshi nga renga arali o vha e na tshelede?

Ndi mmbwa ifhio ye a vha a tshi nga renga?

--

Khwamba o vha a tshi ḽo i rengela mini?

--

Mmbwa ine a ri i ṽwa yo khotha ndi ya mbeu ifhio?

Ndi nga mini ni tshi ralo? Ri zwi ḽivha nga mini uri murendi u a funa zwipuka.

No vha ni tshi nga renga mini arali no vha ni na tshelede?

TEACHER: Sign

Date

45

Kha ri vhale

Lavhelesani zwirendo zwi re kha siatari ili. Zwi pfi ndi zwirendo zwa zwivhumbeo nahone zwo n'walelwa uri zwi lingane tshivhumbeo tsha tshifanyiso. Naho hu uri izwi zwirendo zwashu zwa tshivhumbeo zwi na raimi, vhunzhi ha zwirendo zwa tshivhumbeo a zwi na raimi. Zwino vhalani zwirendo izwi.

Kha ri n'wale

Talelani phere ya maipfi a re na raimi a no bva zwirendoni izwi nga muvhala muthihi'.

Vusi u reila Khumbi

Vusi ndi mureili wa khumbi i no ri isa tshikoloni.

Ri vula mafasitere othe uri hu dzhene muya u no rotholela.

U vulela radio uri ri imbe na n'gila,

Ri thetshelesa muzika ra imba nyimbo dzashu.

A tshi da u ri dzhia u a lidza bele, a dovha ri tshi vhuya.

U i lidza ri n'gilani, vathu vha zwi d'vha uri ri khou vhuya.

Khumbini ya Vusi ri a d'phiṇa ri ngomu.

Arali ni tshi toḁou tshimbila na riṇe, iḁani i na vhuṭholi ngomu!

N'wana wa mvuvhu

N'wana wa mvuvhu a ya u tamba.

A tou hasha maḁi musi a tshi tamba.

A tshi huma a xela.

"Mme a nga vha ngafhi ngoho!"

Ndi ene a tshi lila sa tshixele.

Tshikunwe tsha n'lou

Vhukatikati shovuni la miomva ngei huiwe,

Ndi he lusunzi lwa kanda ndou kha tshikunwe.

Ndou ya tsengisa mitodzi ya niuṇuna.

Khezwi wo konela nṇe?

Kha ri vhale

I ɔ na lini?

I ɔ na lini?

Nɔu na ɔuɔa vha nɛnya vhe vhavhili.

Vha ima murunzini vha awedza mivhili.

"Ngavhe i tshi na," hu amba ɔuɔa mbilu i tshi swa.

"Ndo neta nga u vhona makole a tshi fhufha nga u swa!"

"Iyi ndi ngoho," hu amba nɔu, "I ɔ na lini?"

Ndi khou tama maɔari matete madaladala.

Hu khou fhisesa na hatsi vhu khou ngalangala;

"I ɔ lini?"

Wonoyo musi li tshi fhefha,

Madzingandevhe a fhira a tshi fhufha,

"I ɔ na namusi! Ri khou zwi pfa nga feɔa!

I khou bvuma ri khou i pfa i khou ɔa!"

ɔuɔa na nɔu ɔaɔulu dza lilala

Dza pfa goni li tshi vhidzelela,

"Mvula yo swika-a-a. Milambo ɔala, milambo ɔala!

Ri ɔ la zwidala! Ri ɔ la zwidala!"

Zwi yelana na zwa tshiko tsha: <http://www.canteach.ca>

Kha ri ite nyito

Tshirendoni itshi tshine na kha ɔi tou bva u vhala murendi u nɛa tshifanyiso tshi re khagala tsha vhupo ha musi mvula i sa athu na na musi yo no na. Vhalani ndima idzi vhuvhili hadzo nga vhuronwane ni ole tshifanyiso tshi no yelana na ndima.

Ndima ya 1	Ndima ya 2

TEACHER: Sign

Date

47

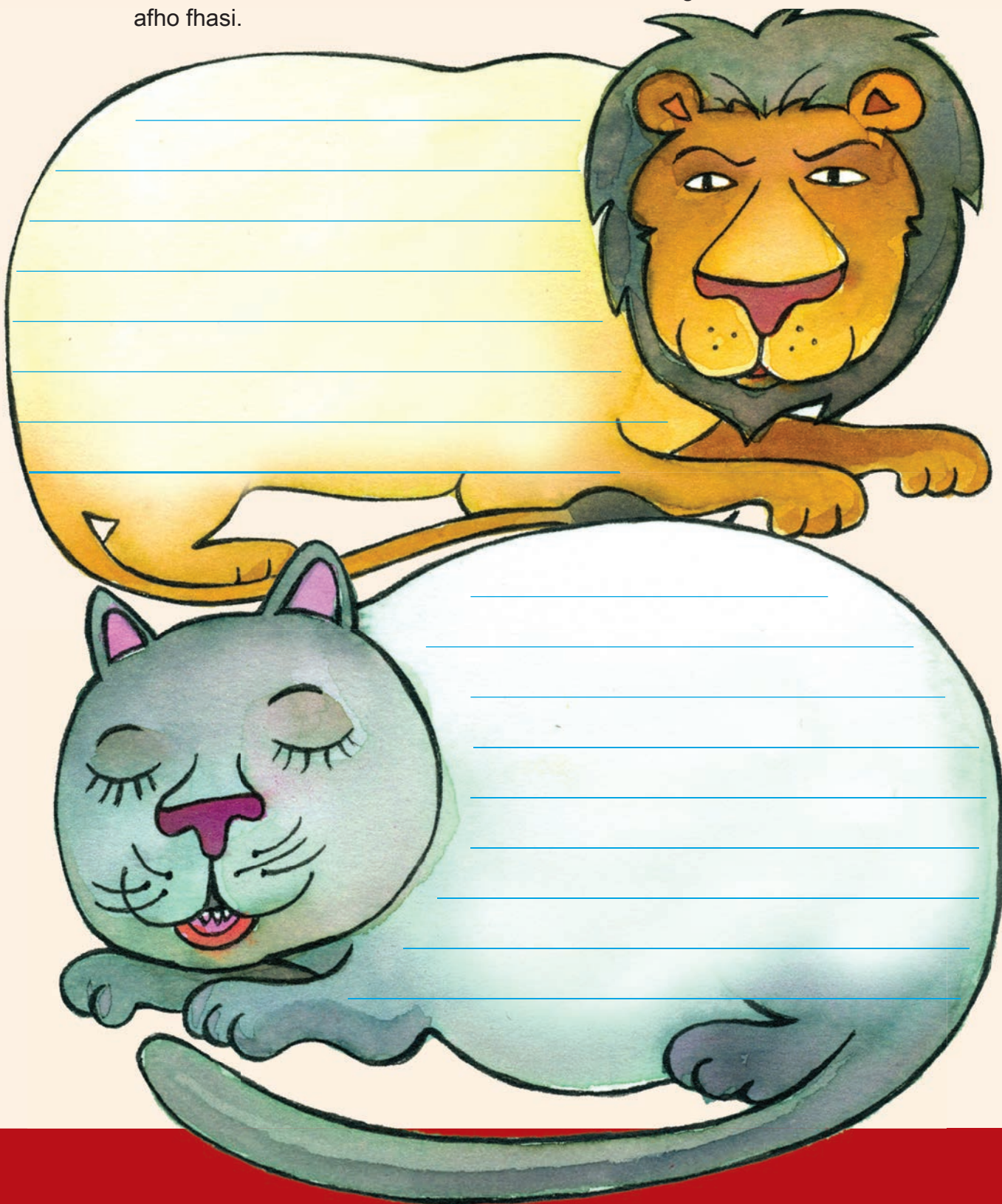

Kha ri ambe

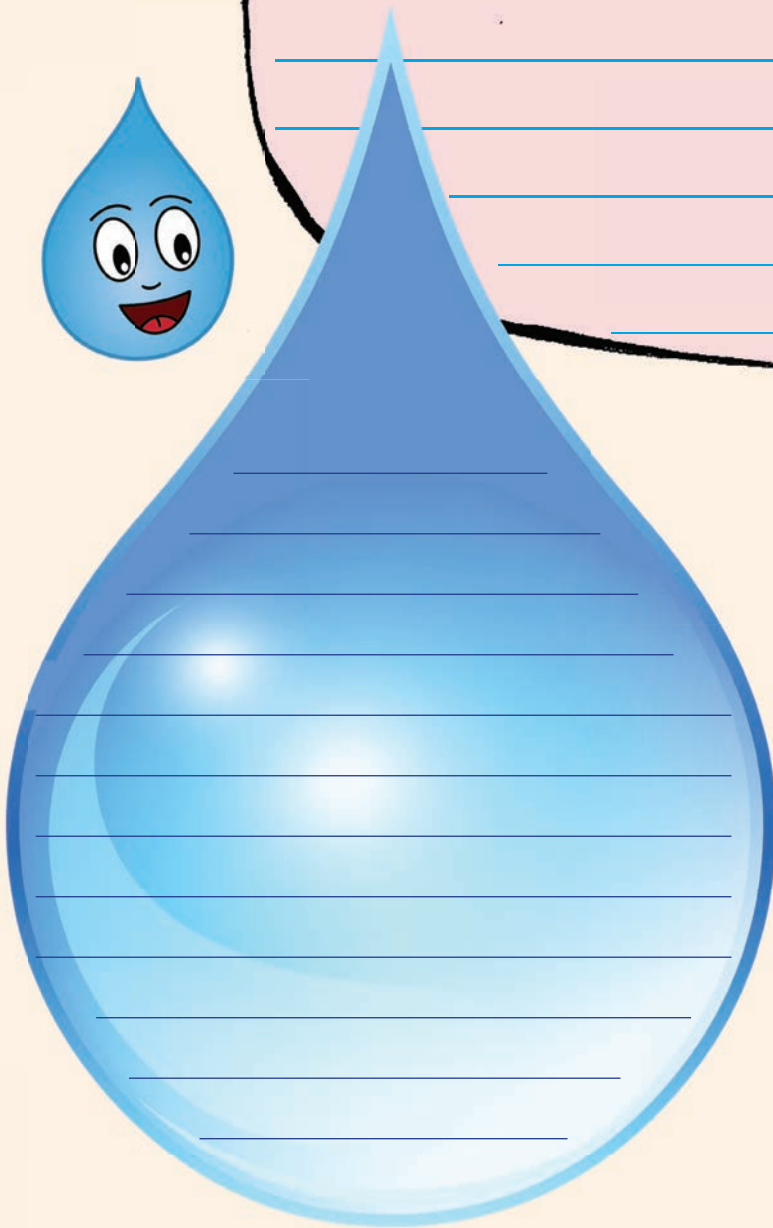
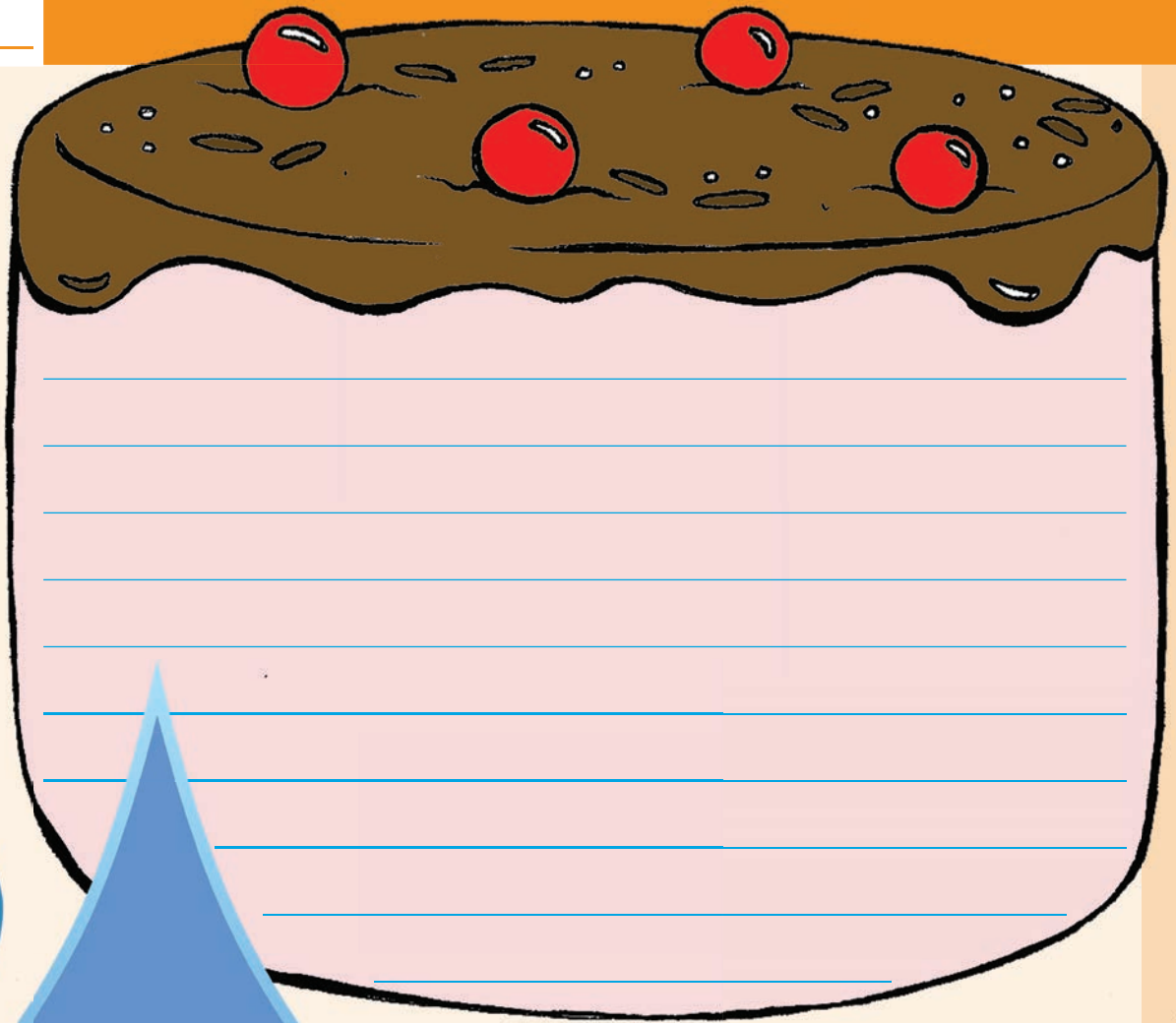
Lavhelesani zwifanyiso izwi zwiṇa. Pulanelani u n̄wala tshirendo tsha tshivhumbeo.

- Tshifanyiso tshiṇwe na tshiṇwe tshi ita uri ni humbule nga mafhungo a ṭhoho ifhio?
- Ni ḡo shumisa maipfi afhio tshirendoni tshaṇu.
- Tshirendo tshaṇu tshi ḡo vha na raimi?

Shumani nga vhavhilihavhili ni tshi pulanela tshirendo tshaṇu. Thomani nga u n̄wala sa mvetamveto. Musi no no fushea, n̄walani ngomu ha zwivhumbeo zwi re afho fhasi.

Deithi:

TEACHER: Sign

Date

49

Zwitatamennde ndi mafhungo ane a ri vhudza zwinwe zwithu. Zwi tshaphuwa nga tshiga tsha u awela.

Ndi kha Gireidi ya 4.

Mbudziso ndi mafhungo ane a vhudzisa mbudziso a tshi toḁa phindulo. A tshaphuwa nga tshigambudziso?

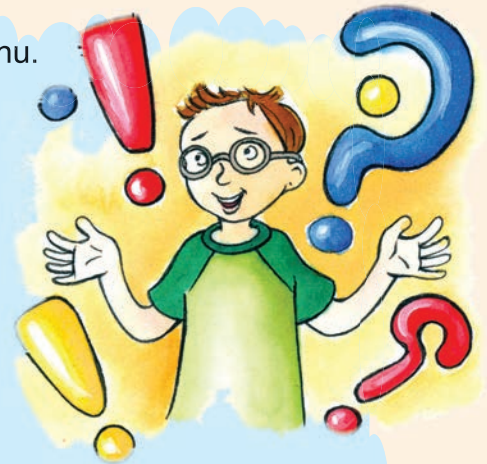
Ni do vhuya lini?

Ndaela ndi mafhungo ane a nea ndaela. Dzi tshaphuwa nga tshiga tsha u awela.

Idani ngeno, ndi khou toḁou ni ruma.

Magarukela ndi mafhungo a no sumbedza vhuḁipfi hu no ya kule u fana na u mangala, nyofho kana tsinyuwo. A tshaphuwa nga tshigagarukela!

Hei! Ni do wa!

Kha ri nḁwale

Nḁwalululani fhungo liḁwe na liḁwe, ni tshi shumisa ndongazwiga yo teaho. Ni kone u bula uri ndi ndaela, mbudziso, tshitatamennde kana garukela.

ni songo vuwa no mpomoka uri ndo dzhia bugu yaḁu nḁe

--	--

no vhuya na vhonevho dzhesi yanga

--	--

yoo, idanu vhona uri u na luvhilo lungafhani

--	--

ni na vhuḁanzi uri no ḁa na khokho dzaḁu

--	--

bisi i takuwa nga awara ya 12

--	--

ni songo takuwa tsimbi i sa athu lila

--	--

eish a thi koni u zwi tḁangedza uri mmbwa yo la zwiliwa zwanga

--	--

Zwiṁwe hafhu nga maṭanganyi

Ni vho zwi ḁivha uri ri shumisa maṭanganyi kha u ṭanganya mafhungo.

nahone	Ḽi ri vhudza uri hu bvelela mini zwiṁwe hafhu
fhedzi	Ḽi ri sumbedza phambano vhukati ha zwipiḁa zwivhili zwa fhungo
sa athu	Ḽi ri vhudza uri ho itea mini zwi tshi rangela iṁwe nyito
konou	Ḽi ri vhudza uri ho bvelela mini zwi tshi tevhela nyito ya u ranga
ngauri	Ḽi ri vhudza tshiitisi tsha nyito

Kha ri ṁwale

Ṭanganyani mafhungo mavhili (phere) ni tshi shumisa maṭanganyi a re zwitangeni.

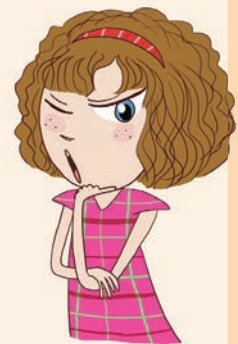
Ro vha ro no neta musi ri tshi swika tshikoloni. Ro vha ro tou tshimbila (ngauri)

Ndi anzela o ambara khokho. Ndi ya u phurakhithisa. (sa athu)

Ndi pfana na u vhala zwiṭori zwa khumbulelwa. A thi pfani na ngano. (fhedzi)

U ita tshuṁwahaya yawe. U ya u guda zwa muzika. (sa athu)

U ḁo fhedzisa Gireidi 7 tshikoloni tshino. U ḁo ya sekondari ya ṁṭha. (konou)

TEACHER: Sign

Date

51

Kha ri ambe

Lavhelesani mepe ni vhudze muṁwe nga inwi uri ndi vundu ḽifhio ḽine ḽa vha na vhadzulapo vhanzhisa na ḽi ne ḽa vha na vhadzulapo vhatukusa, ndi ḽifhio ḽi re ngomu shangoni na uri ndi mavundu afhio ane a vha na mikano na mavundu a no fhira mararu.

Afrika Tshipembe

Kapa Devhula
Miliyoni dza 1,1

Kapa Vhukovhela
Miliyoni dza 5,8
★ Cape Town

Devhula Vhukovhela
Miliyoni dza 3,5

★ Mahikeng

Fureisiṭaṭa
Miliyoni dza 2,8

★ Bloemfontein

Kapa Vhubvaḽvha
Miliyoni dza 6,6

★ Bisho

Limpopo
Miliyoni dza 5,4

★ Polokwane

Gauteng
Miliyoni dza 12,3

★ Tswana

Mpumalanga
Miliyoni dza 4,1

★ Mbombela

KwaZulu-Natal
Miliyoni dza 10,2

★ Pietermaritzburg

Kha ri ṁwale

Vhalani ṭhalutshedzo idzi ni kone u ḽadza thebuḽu dzi no tevhela.

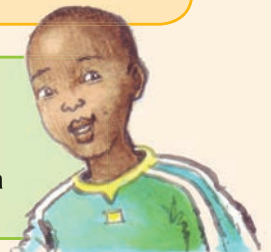
Ndi pfi Malebo. Ndi dzula Shoshanguve, Gauteng. Ndi na miṁwaha ya fumi nahone ndi kha Gireidi ya 5. Hayani ri amba Tshibeli. Hobi yanga ndi u vhala. Ndi muṁwe wa kiḽabu ya u vhala nahone ri ṭangana Mugivhela muṁwe na muṁwe ḽaiburari. Ri a vhudzana uri ro vhala bugu dzifhio ra ita na u fhana bugu. Ndi na lutamo lwa u vha mutshimbidzi wa ḽaiburari musi ndo no fhedza tshikolo.

Ndi pfi Lulama nahone ndi dzula Umtata. Tshithosa ndi lwone luambo lwanga lwa ḽamuni fhedzi na Tshizulu ndi a tshi amba. Ndi na miṁwaha ya fumithihi nahone ndi kha Gireidi ya 6. Thaḽenthe (mpho) yanga ya tshipentshela ndi muzika. Khotsi anga vha lidza porompiṭa, na ṁṁe vho mpfundedza u i lidza. Musi ndi tshi fhedza tshikolo, ndi ḽo ya nda guda muzika yunivesithi.

Ndi pfi Ndivhuho. Ndi amba Tshivenda. Ndi dzula Ṭhohoyandou ngei Limpopo. Ndi na miṁwaha ya fumiṁa nahone ndi kha Gireidi ya 9 tshikoloni. Ndi tamba bola ya milenzhe tshikoloni nda dovha nda tambela thimu ya vha fhasi ha miṁwaha ya 15 kha Junior Black Leopards. Ndi tama u vha mutambi ya bola wa phurofeshinala musi ndi tshi fhedza tshikolo.

Ndi pfi Rifiloe. Ndi na miṁwaha ya fumithihi. Ndi dzula Free State (Fureisiṭaṭa). Hayani ri amba Tshisuthu. Tshikoloni ndi guda Tshisuthu, English (Luisimane) na Afrikaans. Vhunzhi ha khonani dzanga vha amba Tshisuthu fhedzi ndi na khonani nthi i no amba Afrikaans na vhaṁwe vhavhili vha no amba English. Zwino ndo no vha kha Gireidi ya 4 lune ri vho funzwa nga English. Ndi pfana na u tamba tshese na hokhi. Ndi tama u vha muinzhiniara musi ndi tshi fhedza tshikolo.

Ndi pfi Phaladi a no bva Mafikeng ngei vunduni la Devhula Vhukovhela. Ndi na miñwaha ya fumimbili, ndi amba Tshitswana nahone ndi kha Gireidi ya 7. Nge na khonani dzanga ri vhañwe vha vhathu vha re kha kilabu ya ndondolavhupo. Ri tangana mafheloni a vhege ra kunakisa phakha na khunzikhunzi dza mulambo. Ri a diphina vhukuma musi ri tshi ita ngaurali ngauri ri takadza nga u vha rothe ri tshi khou thogomela vhupo hashu. Ndi tama u vha mulondazwipuka (reinzha) musi ndo no fhedza tshikolo.

Nge ndi pfi Zodwa nahone ndi bva Nelspruit ngei Mpumalanga. Ndi nwana wa miñwaha ya tahe a no amba Tshiswa. Ndi na mmbwa tharu na zwimange zwivhili. Musi ndo no fhedza tshikolo, ndi nga tama u vha muari wa zwipuka. Mugivhela muñwe na muñwe ndi ya ndi tshi thusa SPCA. Ri na tshigwada tsha u londota zwimange nahone ri londota na zwipuka zwo xelaho kana u pa. Nge ndi pfi Marieta. Ndi dzula Cape Town ngei Kapa Vhukovhela. Ndi amba Afrikaans nahone ndi kha Gireidi 12. Ndi pfana na u bambela nahone ndi fhedza tshifhinga tshinzhi ndi bitshini. Ndo gudiswa u vha muphulusi wa vhabambeli. Nwakani ndi tama u gudela vhudededzi.

Nge ndi pfi Marieta. Ndi dzula Cape Town ngei Kapa Vhukovhela. Ndi amba Afrikaans nahone ndi kha Gireidi 12. Ndi pfana na u bambela nahone ndi fhedza tshifhinga tshinzhi ndi bitshini. Ndo gudiswa u vha muphulusi wa vhabambeli. Nwakani ndi tama u gudela vhudededzi.

Ndi pfi Jan ngeno hayani hu Kuruman kha la Kapa Devhula. Ndi amba Afrikaans. Ndi na miñwaha ya fumiraru nahone ndi kha Gireidi ya 7. Hobu yanga ndi u lima miroho na zwimela zwi songo dlowelwaho. Ndi tama u vha mudivhi wa zwimela musi ndo no phasa tshikoloni.

Ndi pfi Mandu. Ndi dzula Umlazi ngei KwaZulu-Natal. Ndi amba Tshizulu na English. Ndi na miñwaha fumiina nahone ndi kha Gireidi ya 9. Ndo dzhoina kilabu ya thusothanzi tshikoloni. Ndi tama u vha nese musi ndi tshi fhedza tshikolo. Thusothanzi i a thusa nga maanda. Ndi fhano ndo no dhi phulusa kuñwe kutukana.

Dzina	Miñwaha	Luambo	Vundu	Hobi	Zwine a tama u vha

Kha ri n'wale

Wanani uri vhaṅwe nga inwi kīlasini vhaṭanu vha amba nyambo dzifhio kha nzulele dzo fhambananaho.

Nwalani madzina avho kha rou ya muvhala wa lutombo ni ambe uri vha shumisa luambo lufhio.

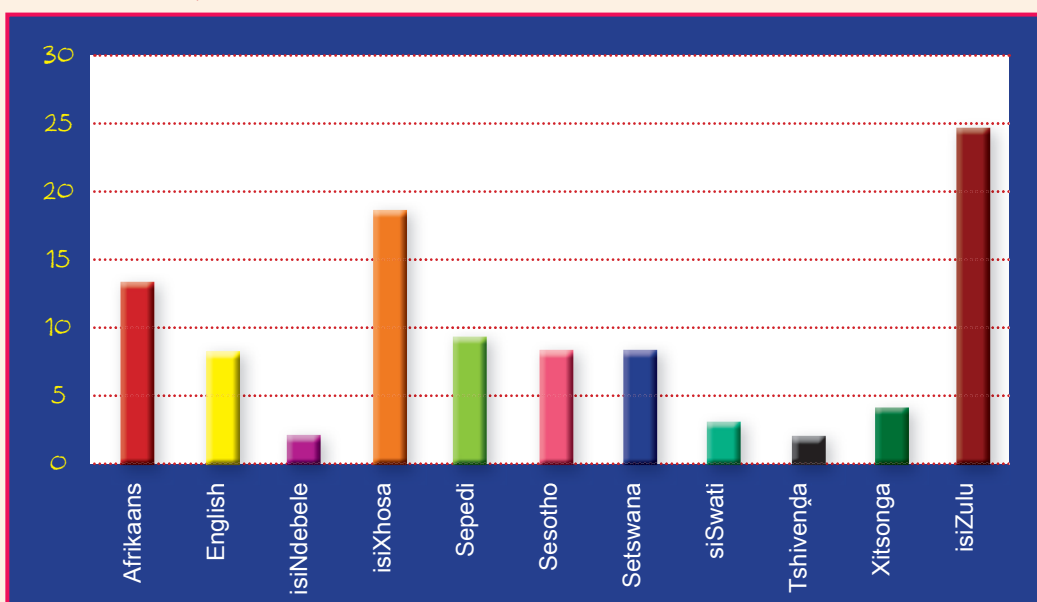
Madzina					
hayani					
kīlasini					
vhe na khonani					
mavhengeleni					

Kha ri vhale

Lavhelesani tshati ni fhindle mbudziso dzi re afho fhasi.

% Ndi nyambo dzifhio dza tshiofisi dzine ra dzi amba Afrika Tshipembe?

Ndi luambo lufhio lu no ambeswa nga vhathu vhanzhi Afrika Tshipembe?

Ndi luambo lufhio lu no ambiwa nga vhathu vhaṭukusa?

U ya nga tshati, hu na nyambo dzine dza ambiwa nga vhathu vha tshivhalo tshi no lingana?

Luambo lwaṅu lwa hayani ndi lufhio?

Ndi phesenthe nngafhani ya vhathu vha Afrika Tshipembe vhane vha amba luambo lwaṅu lwa hayani?

Kha ri n'wale

N'walani mafhungo a no swika malo a no t'atutshedza uri khonani dzaŋu dzi amba nyambo dzifhio kha nzulele dzo fhambananaho.

Kha ri n'wale

Lavhelesani mepe u re kha siaŋari lo fhiraho nga vhuronwane ni kone u fhindula mbudziso.

Hu na mavunḁu mangana Afrika Tshipembe?	
Ndi vunḁu liḁhio li re na vhathu vhanzhisa?	
Ndi vunḁu liḁhio li re na vhathu vhaḁukusa?	
Hu na vhathu vhangana vunḁuni line na dzula khaḁo?	
Musanda wa Kapa Devhula ndi ufḁhio?	
Ndi mavunḁu mangana a re tsini na lwanzhe?	
Ndi vunḁu liḁhio li re li hulwanesa ho sedzwa saizi (muelo)?	
Ndi vunḁu liḁhio li re na phendelashango ndapfusa?	

Ri sedza luambo

Talelani maiti (maipfi a nyito) mafhungoni aya.

Ndo ya tshikoloni nga milenzhe nda swika nda dzula kilaḁini.
Ndo founela Jim nda mu vhudza uri a ḁe phathini yanga.
Mmbwa yo dzhena nḁuni na kukuna shambo.
O raha bola ya bammba nḁha ha ḁhanga ya nḁu,
Ndo vha ndi tshi khou gidimela tshikoloni musi ndi tshi wa nda vhaḁisala mulenzhe.

Kha ri vhale

France

Tshikolo France tshi dzhena nga 8 nga matsheloni tsha bva nga 4 nga madekwana, hu na tshifhinga tsha u awela nga tshiswiṭulo tsha awara mbili. Vhagudi a vha yi tshikoloni nga ḽavhuraru kana Swondaha, fhedzi vha ya tshikoloni lwa hafu ya ḽuvha nga Migivhela. A vha kombetshedzwi u ambara yunifomo dza tshikolo.

Dubai

Awara dza tshikolo Dubai dzi thoma nga 7:45 nga matsheloni u swika nga 1:30 nga masiari. Maḽuvha a u awela nga tshilimo ndi malapfu vhukuma ngauri hu a fhisesa. Vhana vha tshikolo Dubai a vha tendelwi u beba mikhwama yavho muṭanani ngauri zwi vha isa miṭana yavho. Vha shumisa mikhwama ya ṭhiroḽi.

Brazil

Tshikolo tsha vhana vha Brazil tshi dzhena nga 7 nga matsheloni u swika nga masiari, vhagudi vha ya hayani vha ḽa tshiswiṭulo na miṭa yavho. Zwikolo zwinzhi zwi kombetshedza vhagudi uri vha ambare yunifomo ya tshikolo.

Kenya

Zwikolo zwinzhi Kenya zwi phakhela vhagudi tshiswiṭulo. Vhaṅwe vhagudi vha vhumunga tshipiḽa tsha tshiswiṭulo tshavho uri vha kovhekane na miṭa yavho. Vhagudi vha ya tshikoloni u bva nga Musumbuluwo u swika nga ḽavhuṭanu, vhaṅwe vha a ya na nga Migivhela. Vhagudi vha fanela u ambara yunifomo.

Iran

Iran, vhatukana na vhasidzana a vha funzwi fhethu huthuhi. Kanzhi vhasidzana vha vha na vhagudisi vha vhafumakadzi, ngeno vhatukana vha tshi funzwa nga vhanna.

South Korea

Naho duvha la tshikolo li tshi thoma nga 8 nga matsheloni u swika nga 4 nga mathabama, vhagudi vhanzhi vha dzula tshikoloni u swikela nga madekwana vhukuma. Nga murahu ha 5 ya nga madekwana, vhagudi vha vha na tshifhinga tsha u vhalala. Musi vha sa athu ya mahayani, vha thoma vha kunakisa kilasi dzavho.

Zwitangadzime wa Pasifiki

Japan

Japan, vhagudi vha fanela u ambara yunifomo, nahone hu na milayo i no konḡa malugana na zwitaela zwa mavhudzi, zwienda, masogisi na vhulapfu ha tshikete. Kanzhi hu vha hu na vhagudi vthane vha nga lingana 29 kilasini, nahone kilasini hu na khomphiyutha thanu kana dza rathi dzine vhagudi vha sielisana u dzi shumisa.

China

Zwikolo nga u angaredza zwi dzeha nga 7:30 nga matsheloni u swika nga 5 nga madekwana hu na tshifhinga tsha u awela tsha tshiswiḡulo tsha awara mbili. Vhagudi vhoḡhe vha fhiwa yunifomo ya mahala fhedzi a si khombekhombe u i ambara.

Australia

Tshikolo tsha vhana vha Australia tshi dzeha nga 9 nga matsheloni u swika nga 3:30 nga masiari. Vhana vha la zwiliwa zwavho zwa nga masiari tshikoloni.

U dzhena tshikolo mashangoni maiwe

Kha ri nwale

Sedzani mepe ni kone u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

Ndi shango lifhio line la ri mikhwama ya tshikolo i a lemela vhana vha tshikolo?

Ndi shangoni lifhio hune vhana vha ya tshikoloni awara nnzhi nga vhege?

Ndi mashangoni afhio hune vhana vha si kombetshedzwe u ambara yunifomo?

Ndi mashango afhio ane a phakhela vhana zwiliwa zwikoloni?

Kha ri ambe

Ndi thaidzo na khaedu dzifhio dzine na nga vha nadzo arali no ya hayani u la tshiswiṭulo na dovha na vhuyeleda tshikoloni nga masiari na nga madekwana? Rerani nga izwi ni kha tshigwada tshaṅu. Itani mutevhe wa thaidzo dze tshigwada tshaṅu tsha humbula ngadzo.

Lavhelesani hafhu mepe. Ndi kha madzhango afhio hune ra wana mashango a tevhelaho?

Brazil		Japan	
China		Kenya	
France		South Korea	
Iran		Australia	

Ni humbule nga vhuronwane musi ni tshi ḡa kha Australia!

Kha ri n'wale

Vhudzisani khonani thanu mbudziso idzi ni kone u dadza mbudzisavhathu (khweshenee).

1 Zwikolo zwi fanela u kanzwa vhana?

2 Ri fanela u ambara yunifomo?

3 Mikhwama ya tshikolo i a lemela vhana?

4 Zwikolo zwi fanela u phakhela yunifomo ya mahala?

5 Duvha la tshikolo li fanela u lapfesa?

Fhindulani ee kana hai kha inwe na inwe ya dzi tevhelaho:

	Zwikolo zwi fanela u kanzwa vhana.		Ri fanela u ambara yunifomo.		Mikhwama ya tshikolo i a lemela vhana.		Zwikolo zwi fanela u phakhela yunifomo ya mahala.		Duvha la tshikolo li fanela u lapfesa.	
Khonani ya 1										
Khonani ya 2										
Khonani ya 3										
Khonani ya 4										
Khonani ya 5										
Thanganyelo	Ee	Hai	Ee	Hai	Ee	Hai	Ee	Hai	Ee	Hai

Kha ri n'wale

Nwalani mafhungo a si manzhi nga phindulo dze khonani dzaṅu dza bula kha mbudziso idzi.

Phele ya yuropa na zwibudzana zwa sumbe

Kha ri vhale

Vhalani litambwa ili lo disendekaho nga lungano lu no divhea ni kone u fhindula mbudziso dzi re bammirini la u shumela li tevhelaho.

No vha ni tshi zwi divha uri nwana wa mbudzi ndi tshibudzana? Vhalani litambwa ili li no amba nga zwibudzana.

Kalekale ho vhuya ha vha na mbudzi ye ya vha i tshi dzula mudini wayo na zwibudzana zwa sumbe. Linwe divha ya vha i tshi khou tea u ya dakani u toda zwiliwa.

Mme:

Vhananga, ndi kha di thoma nda dzhena hafho dakani. Ni tea u thanyela phele. Arali phele ya nga dzhena hafha mudini, i do ni zhoti nothe. Ni do zwi divha uri ndi phele nga ipfi layo li no hwasana nga milenzhe yayo mitswumitswu.

Zwibudzana:

Vha songo vhlahela nga rine mmawe. Ri do dilinda nahone a ri nga tendi phele i tshi dzhena.

Hu si kalekale musi mme vha tshi kha di bva u tuwa, ha mbo pfala u ombamba vothini.

Phele:

Vhananga hae, vulani vothi, mmawe vho vhuya. Ndo ni vhuvela na zwiliwa zwinzhezwinzhi.

Zwibudzana:

Ri nga si vule vothi rine. A si vhone mme ashu. Ipfi lavho li a hwasana. Vha phele vhone.

Phele ya mbo tuwa ya ya ya wana gwada la tshoko le ya mila u itela uri ipfi layo li vhe lisekene.

Phele:

Vulani munango wee, vhana. Mmawe vho vhuya.

Ipfi la phele lo vha lo no vha lisekene nahone li tshi takadza. Zwibudzana zwo vha zwi tshi vho todou vula vothi musi zwi tshi vhona milenzhe mivhili mitswumitswu nga fasihere.

Zwibudzana: A ri nga vuli vothi riṇe. Mme ashu a vha na milenzhe mitsumitswu ngaurali. Vha phele vhone.

Nga itsho tshifhinga ndi musi phele yo no farwa nga ṇḁala khulu. Ya gidima ya ya ya renga fuḽauru ya khekhe ya i ṇḁṇedza kha milenzhe. Milenzhe ya vho sala yo tshenuluwa. Ya vhuyelela u ya u khokhonya vothini.

Phele: Vhananga hae, ndo vhuya. Mvuleleni. Ndo ni vhuyela na zwiḽiwa zwinzhizwinzhi.

Zwibudzana: Kha vha thome vha ri sumbedze shimba uri ri zwi ḁivhe uri vha mme ashu.

Nangoho phele ya mbo dzhenisa shimba nga fasiṭere.

Zwibudzana: Ndi zwone mma, ri ḁo khiilula vothi.

Musi vha tshi tou vula vothi vha mbo vhona hu phele. Vha tshuwa zwiḽulu vha lingedza u dzumbama. Kubudzana kuṇwe kwa sera fhasi ha ṭafula, kuṇwe kwa dzhena ngomu mabaini, kwa vhuraru kwa dzhena tshiṭofuni, kwa vhuṇa kwa dzumbama khishini, kwa vhuṭanu kwa dzumbama khabodoni, kwa vhurathi nga fhasi ha zinki kwa vhusumbe kwa dzumbama ngomu watshini khulu. Phele ya wana zwiḽa zwibudzana zwa rathi ya zwi mila zwoṭhe. Kubudzana kwa phedzi kwa ponya nge kwa vha kwo tsireledzea watshini. Hu sa athu vha kale mme vha mbo vhuya vha tshi bva ḁakani.

Mme: Vhana wee. Ni gai wee?

Kubudzana 7: Mmawe, ndo dzumbama kasini ya kwatshi. Phele yo ḽa khaladzi dzanga na vhakomana vhoṭhe!

Mbudzi ya sinyuwa nga maanda. Ya ya bizini i tshi ṭodana na phele ya i wana yo eḁela fhasi ha muri. Mbudzi ya mona na phele i tshi sedzesa ya vhona hu na tshithu tshi no khou tsukunyea na u bidigama thumbuni ya phele ye ya vha yo kukumuwa.

Mme: Zwi nga itea uri vhananga vha nga vha vha tshi kha ḁi tshila? Iwe ṇwananga, gidimai u yo dzhia tshigero tshanga na ṇeleṭe na harani.

Musi kubudzana ku tshi vhuya mbudzi ya mbo gera thumbu ya phele. Zwiḽa zwibudzana zwa rathi zwa thamuwa zwi tshi bva.

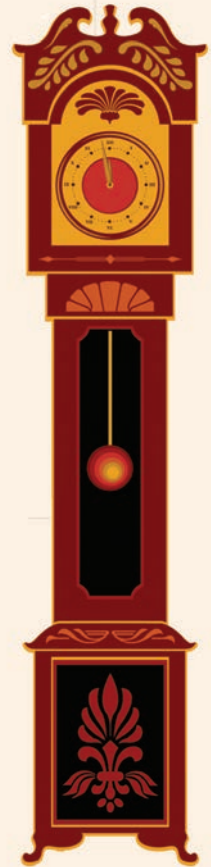
Zwibudzana: Huree, ro tshila!

Mme: Kha ri wane matombo mahulu. Ri ḁo a panga thumbuni ya phele musi i tshi kha ḁi vha yo eḁela.

Vha ḁadza thumbu ya phele nga matombo, mbudzi ya runga thumbu musi vho no fhedza. Phele ya vuwa ho no vha kale. Ya pfa i na ḁora ḽihulu ya ri i ya u nwa maḁi.

Phele: Ndi mini zwi no khou kuma na u kunguluwa thumbuni yanga? Ndo vha ndi tshi ri ndo mila zwibudzana zwino zwi vho nga ndo mila matombo.

Musi phele i tshi kotama bizini uri i nwe maḁi, aḽa matombo a sa lemeli zwone a ita uri i wele ngomu. Ha mbo ḁi vha u fa ha phele ya mbilu mmbi.

U elekanya nga tshitori

Themo ya 3 – Vhege dza 9–10

Kha ri ambe

Ri a zwi divha uri ngano dzi amba nga zwithu zwi sa itei. Ndi zwifhio zwi sa itei tshitorini itshi?

Fhethuvhupo ha hone ndi hufhio? Tshitori itshi tshi bvelela fhethu huvhili ho fhambanaho, ndi ngafhi na ngafhi?

Mafurase o swifhadzwaho a amba mini?

Kha ri ite nyito

Itani litambwa la tshitori itshi ni kha tshigwada tshanu. Hu tea u vha na mme, zwibudzana zwa sumbe, phele na muanetsheli a no do vhala maipfi a u anetshela.

Kha ri nwale

Anetshelani tshitori itshi hafhu nga thevhekano yone ya zwiitei. Shumisani maipfi aya uri a ni thuse.

nga murahu

tsha u fhedza

zwenezwo

tsha u thoma

Zwino fhindulani mbudziso idzi.

Kha ri nwale

Mbudzi yo sevha vhana vhayo kha zwifhio?

Mbudzi yo vha vhudza uri vha thanye phele. Vho vha vha tshi do zwi divha nga mini uri ndi phele?

Zwibudzana zwo dzumbama ngafhi?

1	2	3
4	5	6
7 <i>Kasini ya watshi</i>		

Ndi zwifhio zwe zwa bvelela tshitorini zwine zwi nga si ite vhutshiloni ha vhukuma?

1
2
3

Makateli

Kha ri ite nyito

Ri lavhelesa makateli
Makateli ndi madzina a zwigwada zwa vhathu zwipuka kana zwithu. Dzinwe dza tsumbo dzao ndi tshiṱokola tsha ndirivhe kana manngo, guma la ṱotshi.

U buḁa

6 Mutshotshonono wa ____.

7 Khaṱha ya ____.

8 Mutavha wa ____.

9 Nanda ya ____.

10 Tshikhuvhugu tsha ____.

11 Dzanda la ____.

U tsisa

1 Sambi la ____.

2 Tshiṱhopho tsha ____.

3 Thulwi ya ____.

4 Murivha wa ____.

5 Mutshilinzhi wa ____.

Mafhungodavhi a maiti

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni zwi shumise kha u ni thusa u fhedzisa mafhungo aya. Musi no no fhedza, talelani liiti li re kha tshipiḁa (fhungodavhi) tshe na ṛwala.

1 Mme anga vho sema John ngauri o

2 Ndo zwi ḁivha uri ho ngo takala ngauri

3 O vha a tshi kona u gidima nangoho a mbo ḁi

4 Yo vha i phathi yanga zwino nda mbo ḁi

5 Ndo ya lwanzhe nda

U buḁa: 6 Vhusunzi, 7 Muroho, 8 Iṱoho, 9 Fola, 10 Nḁau, 11 Khuni.
U tsisa: 1 Kholomo, 2 Matombo, 3 Mafhuri, 4 Zwiṛoni, 5 Thavha.

Nwalani litambwa la inwi muṁe

Themo ya 3 – Vhege dza 9–10

Kha ri ṁwale

Shumani noṁhe na vhaṁwe kilasini ni bveledze litambwa. Fhedzisani tshati uri i ni thuse kha u pulana.

Vhabvumbedzwa Ṃwalani madzina a vhaṁwe nga inwi kilasini vha no tamba sa vhabvumbedzwa vha tshipiḡa tshiṁwe na tshiṁwe.	Ṭalutshedzani vhabvumbedzwa.	Mubvumbedzwa muṁwe na muṁwe u ḡo ambara mini?	Vhabvumbedzwa vha ḡo amba mini?

Sa tshigwada, ṁekanani mihumbulo ya litambwa ili ni shumise mepe wa mihumbulo kha u dzudzanya mihumbulo.

Vhabvumbedzwa ndi vhoneṁi?

Ṭhoho

Fhethuvhupo ndi hufhio? Ṭalutshedzani bono.

Puloto ndi ifhio?

Hu thoma

Ha tevhela

Nga murahu

Tsha u fhedzisela

Deithi:

Kha ri n̄wale

N̄walani l̄itambwa sa mvetamveto. L̄i dzudzanyeni (u editha) ni kone u n̄wala lo kunakiswa tshikhalani tshe na n̄ewa. Arali ni tshi toḡa u engedza ha u n̄walela, dzhenisani siaṭari li no bva buguni yaṇu ya n̄dowedzo.

T̄hoho

Fhethuvhupo

Vhabvumbedzwa

TEACHER: Sign

Date

65

Thangi ndi mini?

Thangi a si ipfi lo fhelelaho. Ndi tshipiḡa tsha ipfi tshi no ṭumiwa mathomoni a ipfi lo fhelelaho (li pfi ndi mudzi). Thangi inwe na inwe i na zwine ya amba. Musi thangi yo ṭumiwa kha mudzi wa ipfi, i shandula zwine ilo ipfi la amba.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani tsumbo. Hu itea mini musu ri tshi ṭuma thangi kha mudzi wa/tsinde la ipfi? Ipfi ili liswa li vho amba mini.

Thangi

Mudzi wa/tsinde la ipfi

ku-

-tukana

Kha ri nṱwale

Tangedzelani thangi kha linwe na linwe la maipfi aya. Ni kone u talela nga fhasi mudzi wa/tsinde la ipfi.

kusidzana

liningo

makole

nemuḡi

mafharalala

vhatukana

nendila

nyamungozwa

ḡirema

nyamudade

ramabindu

tshivhavhula

mushumo

lubadzhi

rangevhe

mashonelo

Thangi idzi dzi amba mini?

Thangi	Ṭhalutshedzo	Thangi	Ṭhalutshedzo
ku-	tshiṭuku	ḡi-	u ita nyito kha iwe muṇe (liḡiiti)
ra-	mudzia zwiito (tshiduna)	lu-	tshithu tshisekene
nya-	mudzia zwiito (tshisadzi)	ma-	mudzia zwiito (tshiduna/tshisadzi)
ṇe-	muṇe wa	Ha-	fhethu

Kha ri nṱwale

Nṱwalani mafhungo maṭanu ni tshi shumisa maipfi a re na thangi.

Mutshila ndi mini?

Mitshila i fana na thangi, nga nnda ha uri i tumiwa magumoni a mudzi wa liiti u itela u shandula zwine liiti la amba. Tsumbo: thaphuwi -lume li amba "tshiduna", lune ipfi mutulume la amba mutu wa luduna.

Kha ri ite nyito

Lavhelesani tsumbo. Hu itea mini musi ri tshi tuma mutshila kha mudzi wa ipfi? Ipfi ili liswa li vho amba mini.

Mudzi wa ipfi	+	Mutshila
<i>ndu</i>		<i>-lume</i>

Tangedzelani thangi kha linwe na linwe la maipfi aya. Ni kone u talela nga fhasi mudzi wa ipfi.

Kha ri nwale

malume

shumisa

nguluzwana

bikulula

ndilade

imbisa

khulukadzi

imbavho

imbana

ndoulume

rungela

mmalume

muthude

idaniha

tshisana

gumofulu

ndoukadzi

vhonana

mbudzikadzi

khotsimunene

tsigulula

mbudzana

budzwana

mutsenene

Mitshila iyi i amba mini?

Mutshila	Thalutshedzo	Mutshila	Thalutshedzo
-lume	tshiduna	-ulula	itulula nyito
-fulu	zwinzhi	-ana	tshiṭuku
-kadzi	tshisadzi	-ḡe	tshifhio (lushaka)
-nene	tshiṭuku	-ela	u itela muṇwe nyito

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo mananu ni tshi shumisa maipfi a re na mitshila.

NDI A KONA	😊	😞
u vhala tshatidungo.		
u vhala tshirendo.		
u vhalela tshirendo n̄tha ndi na mutsindo.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendekaho nga tshati		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendekaho nga tshirendo.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendekaho nga mepe.		
u ṙwala ḡitambwa.		
u ṙwala phadzili ya maipfi i sa konḡi		
u fhedzisa ndima ya tshirendo nga u dzhenisa maipfi a re na raimi.		
u ḡula mafhungomatsivhudzi kha mepe.		
u ḡadza khweshenee.		
u wana maipfi a re na raimi tshirendoni.		
u topola aḡitheresheni tshirendoni.		
u topola khakalulimi.		
u topola makateli.		
u topola maedzamuthu tshirendoni.		
u topola ḡefhungo na nyito mafhungoni.		
u topola maiiti.		
u wana uri mafhungo ndi ndaela, mbudziso, zwitatamennde kana magarukela.		
u sumbedzela (u olela) tshirendo.		
u pulanela ḡitambwa.		
u humbulela uri tshirendo tshi amba nga mini ndo sedza ṡhoho yatsho na tshifanyiso.		
u shumisa maṡanganyi kha u vhumba mafhungotserekano.		
u shumisa thangi.		
u ita ndongazwiga.		
u shumisa mitshila.		

Z

W

i

r

e

n

g

o

m

u

Thero ya 7: Ngoho na khumbulelwa

Themo ya 4: Vhege dza 1 - 2 Zwi mafhungoni

97 Vho xela vha wanala 70

U humbulela tshiṭori a tshi shumisa tshifanyiso, ṭhoho ya mafhungo na khephusheni ya atikili ya gurannḁa. U vhala atikili ya gurannḁa. U topola mafhambanyi a re kha maṅwalwa. U fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho nga atikili ya gurannḁa.

98 U elekanya nga mafhungomaitei (nyusi) 72

U fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho nga atikili ya gurannḁa. U shumisa maṅganyani kha u ṭanganya mafhungo. U fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho nga atikili ya gurannḁa. U ṅwala maambiwa kha mapulo a maipfi. U ṅwala tshiṅwalwa tsha dayari a tshi shumisa tsha u thoma, ha tevhele, nga murahu, tsha u fhedza.

99 U ṅwala atikili ya mafhungomaitei (nyusi) 74

U ḁadza tshipulaneli tsha maṅwalwa a tshi itela u ṅwala atikili ya gurannḁa. U ḁadza mafhungomatsivhudzi aya a no kwama atikili yawe. U dzudzanya (editha), a sengulusa atikili a i ṅwala nga vhudele.

100 U lavhelesa luambo 76

U topola maiitimikedzi. U khethekanya maipfi a bva madungo. U rera nga ṭhalutshedzo dza ṭhoho dza mafhungo.

101 Kha ri vhale ri pfe 78

U vhala atikili ya gurannḁa. U livhanya mafhambanyi. U fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho nga atikili ya gurannḁa. U anetshela hafhu tshiṭori nga thevhekano o sedza ṭhoho dza mafhungo dze dza bulwa.

102 Mafhungo a ri mini? 80

U ita ṭhodisiso kha khonani dzawe a tshi lugisela u ṅwala atikili ya gurannḁa. U ḁadza tshipulaneli tsha u ṅwala a tshi itela atikili ya gurannḁa. U dzudzanya, a sengulusa na u ṅwala atikili nga vhudele.

103 Zwine dikishinari (ṭhalusamaipfi) ya ri vhudza 82

U topola zwi re kha dikishinari zwi no nga maipfi a u dededza, maipfi a vhudzheni, ṭhalutshedzo dzo fhambananaho na thinwaipfi.

104 Ni kha ḁielelwa? 84

U shumisa maiti mafhungoni. U ḁadza garaṭa ya mafhungomatsivhudzi ya nomboro dza founu. U shumisa maṅganyani kha u ṭanganya mafhungo. U fhedzisa meizi.

Themo ya 4: Vhege dza 3 - 4 U ya tshikoloni

105 Jojo u thoma tshikolo tshiswa 86

U humbulela mafhungo a tshi shumisa tshifanyiso na ṭhoho. U sikima tshiṭori. U vhala tshiṭori. U thebuleitha phindulo dza mbudziso dzo ḁisendekaho nga tshiṭori. U ṅwala magumo a tshiṭori a ita ṭitambwa ṭao.

106 Hu bvelela mini kha Jojo? 88

U vhala tshiṭori tshoṭhe. U vhambedza vhaanewa vhavhili.

107 U elekanya nga Jojo 90

U fhindula mbudziso dzo ḁisendekaho nga tshiṭori tsha Jojo. U ṅwala tshiṅwalwa tsha dayari a tshi ḁita Jojo a tshi sumbedza zwe zwa itea uyo musi. U dzhenisa maḁadzisi a digirii (mbambedzo) a no khou ṭahela.

108 U ṅwala luṅwalo 92

U ḁadza tshipulaneli tsha u ṅwala luṅwalo. U ṅwala luṅwalo a tshi tevhedza ṭhoho dze dza bulwa a tshi shumisa mafhungomatsivhudzi a no bva tshipulaneli tsha u ṅwala.

109 U vhala dayari 94

U vhala zwiṅwalwa zwa dayari.

110 U lugisa zwithu 96

U rekhoda zwiṅwalwa zwa dayari zwa maḁuvha mararu. U ṅwala maḁadzisi a digirii o teaho.

Themo ya 4: Vhege dza 1 - 4

U khethekanya maipfi a bva madungo. U ṅwala maḁadzisi o teaho.

111 U lavhelesa luambo 98

U dzhenisa maḁadzisi a fhethu a tshi fhedzisa mafhungo. U sika mafhungo nga mafurase a dzina. U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa mafhungodavhi a madzina. U ṅwala masala a mbuelamurahu a tshi fhedzisa mafhungo.

112 ṅwalani tshiṭori 100

U ḁadza tshipulaneli tsha u ṅwala a tshi wala tshiṭori. U ita bugu ya zwigeriwa, a ṅwala tshiṭori na u ola nyolo yatsho.

Kha ri vhale

Lavhelesani atikili ya gurannḁa ni lingedze u bvumba kana u humbulela uri i ḁo vha i tshi khou amba nga mini. Ṱhoho ya mafhungo, fhethu, pharathangeli, tshifanyiso na khephusheni zwi ri vhudza mini nga atikili iyi?

Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na Ṱhoho ni lingedze u humbulela uri mariwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbizani maṱo (u sikima) kha siaṱari ni wane uri ni ḁo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambadzani zwe na humbulela na zwe na vhala. • Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nṱha.

Dzina ḽa gurannḁa

MASASE

28 Khubvumedzi 2015

Deithi

VHASIDZANA VHOMAKONE VHA TSHIKOLO VHA A XELA VHA WANALA

Ṱhoho ya mafhungo

Nadine Murdock

Nḁivhadzamunwali

Durban

Nḁivhadzafhethu

Pharathangeli

Mulovha vhavhili vha vhasidzana vhomakone vha Gireidi 4 vha Greenway Primary School vho xela vha waniwa nga vha SAPS nga vhuya.

Vhagudi vha fumiṱhanu vha Gireidi 4 vha no bva Greenway Primary School vho vha vho fara lwendo lwa u ya Durban Beach Front Amusement Park. Vhagudi avha vho vha vho **ṱangelwa** lwendo lwa tshipentshela nge vha vha vho shuma zwavhuḁi nga maandḁa kha mulingo wa ANA.

Ṱhohoyatshikolo vha Greenway, Mufumakadzi Vho Shirley Ntuli vho amba uri kilasi mbili dza Gireidi 4 dzo fara lwendo ulu ngauri vho vho vha khwinisa maraga dzavho

kha mulingo wa ANA. Kilasi dza Gireidi 4 A na B dzo vha dzone kilasi dze dza ḁialusa tshikoloni tshoṱhe,” hu amba Ṱhohoyatshikolo vha sa ḁikhoḁi zwone. Maraga dzavho dzo gonya dzi tshi bva kha 36% ya fhasi musi vhe kha Gireidi 3 dza ya kha tshikoro tsha nṱha tsha 68% vhe kha Gireidi 4.”

Vhagudi vho vha vho sumbedza u **ḁikhwinisa** kha luambo nga maandesa. Muṱwe wa vhadededzi vha Gireidi 4; Vho Keith Brown, vho ri” Ndo **ṱutuwedza** kilasi yanga uri i shume nga maandḁa vhukati ha ṱwaha zwino maraga dze vha wana ndi mvelelo dza u shumesa havho!”

“Ro vha na fulo ḽi no pfi ndi ḽa **vhege ya u vhala bugu**

Vhasidzana vha tshikolo vha waniwa nga Konsitabuḽu Shezi

Khephusheni

lune nda vha na vhuṱanzi ha uri ṱwana muṱwe na muṱwe o mbo ḁi vha muraḁo wa ḽaiburari,” ndi muṱwe hafhu mudededzi wa Gireidi 4, Vho Elsie Myeza, vha no ralo. Hezwi zwo vha thusa uri vha gonyise maraga dzavho dza luambo nga 20,” Vha ralo vha tshi **ḁikukumusa** nga vhana avha.

Vhasidzana vha a xela

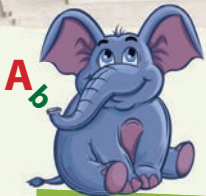
Sa u livhuha u khwinisa havho maraga dzavho, vhagudi vha Gireidi 4 vho iswa phakhani ya u qimvumvusa bitshini. Tsho dinaho ho vha u xela ha vhasidzana Nomsa Shabalala na Ann Smith,

Vho do fhedza vho wanala nga murahu musi vha tshi qivhiga kha muofisiri wa mapholisa heneffho phakhani. Nomsa o ri." Ndo vha ndo tshuwesa ndi tshi ri thamusi vhañwe vho ri sia." Ann ene o amba o tshuwa uri, "Lo vha li tshi vho kovhela hu si tsha vhonadza zwavhuḏi."

Vhasidzana vho vha vho **ngalangalela** hunwe lwe vha vho kundwa u wanana na vhañwe ngavho. Musi hu kale vha tshi khou tsa vha tshi gonya vha tshi toḏana na vhañwe, vha mbo vhona pholisa vha kona u humbela thuso, vha songo tshuwa zwone.

"Vhana vhanzhi vha a xela hafha phakhani ngauri vha a swika hune vha takadzwa nga u namela zwithu zwo fhambananaho vha vho hangwa u sa xelana na vhadededzi kana vhabebi vhavho. Ndo mbo di kwamana na vhashumisani na nḡe vha kona u **londa** tshigwada tsha

tshikolo tsha Greenway vha tshi wana, zwo ita uri ri kone u humisa avha vhana nga u tavhanya," hu amba ndele ya mushumo Konstabuḷu Shezi. Mulingo wa ANA u ṅwaliwa nga ṅwedzi wa Thangule ṅwaha muñwe na muñwe nga vhana vha Gireidi 1 u swika kha ya 6 na vha Gireidi 9 Afrika Tshipembe lothe. Mvelelo dza hone dzi sumbedza Muhasho wa Pfunzo uri ndi masia afhio a kharikhulamu ane a khou kondela vhagudi u itela uri Muhasho u kone u khwinisa kufunzele na kugudele kha masia eneo.

Divhamaipfi

Wanani pfanywa kana maipfi a re kha mañwalwa ane a amba zwi no fana na zwa haya:

aluwa	
ṅea mafulufulu	
lugiselwa	
qihudza	
xelela	
toḏa	

Kha ri ṅwale

Dzhenisani mafhungomatsivhudzi a tevhelaho:

Dzina la guranḡa ndi lifhio?	
Thoho ya mafhungo ndi ifhio?	
Nḡivhadzamuñwali ndi ifhio?	
Nḡivhadzafhethu ndi ifhio?	
Khephusheni ndi ifhio?	
Deithi ya guranḡa ndi ifhio?	
ANA yo imela mini?	

V elekanya nga mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri n̄wale

Vhalani atikili ya gurannda ni fhindle mbudziso hedzi.

Ho bvelela mini?

Zwo bvelela lini?

Ndi nga mini tshikolo tsho t̄angela vhana lwendo?

Ndi vhoneyi vhe vha xela?

Vhasidzana avha vho waniwa nga nnyi?

Ndi mini tshe tsha ita uri vhana vha xele?

Kha ri n̄wale

Matanganyi

Shumisani matanganyi a re magumoni a mutaladzi muṁwe na muṁwe kha u t̄anganya mafhungo aya.

ngauri

nga murahu

sa athu

na

fhedzi

Kilasi ya Gireidi 4 yo livhuhiwa.

Kilasi ya Gireidi ya 4 yo khwinisa maraga dzayo. ngauri

Vha t̄oda mudededzi wavho.

Vha humbela uri muofisiri wa mapholisa a vha thuse. sa athu

Nomsa o takalela tshimonemone.

Ann u takadzwa nga u namela vhili lihulu. fhedzi

Ann o shuma zwavhuḽi kha mbalo.

O shuma zwavhuḽi kha luambo. na

A vho ngo shuma zwavhuḽi kha Gireidi ya 3.

Vho shuma zwavhuḽi kha Gireidi ya 4.

nga murahu

Deithi:

Kha ri vhale

Lavhelesani atikili i re kha bammbiri ja u shumela jo fhiraho. Dzhenisani mafhungomatsivhudzi e muthu muñwe na muñwe a bula.

Dzina	Ndi nnyi?	O ri mini?
Mufumakadzi Vho Ntuli		
Vho Brown		
Vho Myeza		
Nomsa		
Ann		
Vho Shoji		

Nwalani zwine muñwe na muñwe wa avha vhathu a khou amba.

Didzhieni ni Ann kana Nomsa. Nwalani tshinwalwa tsha dayari ni tshi nweledza zwe zwa bvelela kha inwi uyo musi. Shumisani maipfi haya:

tsha u thoma nga murahu u bva afho tsha u fhedza

Dayari yanga

Deithi:

TEACHER: Sign

Date

73

U n̄wala atikili ya mafhungomaitei (nyusi)

Themo ya 4 – Vhege dza 1–2

Kha ri n̄wale

Ni khou ya u n̄wala atikili ya gurannda ya inwi muṅe. Ni tama u n̄wala nga mini? Shumisani uyu mepe wa mihumbulo uri u ni thuse u pulanela atikili yaṅu.

N̄walani ṭhoho ya mafhungo a atikili yaṅu

• Shumisani mepe wa mihumbulo kha u pulanela u n̄wala • N̄walani mvetamveto • Humbelani khonani yaṅu a ni dzudzanyele mvetamveto yaṅu • Vusuludzani mariwalwa aṅu (zwe na bveledza) ni ite ndulamiso arali zwo tea • A n̄waleni nga vhudele buguni yaṅu.

Ho bvelela mini?

Zwo kwama vhoneyi?

Zwo bvelela lini?

Zwo bvelela ngafhi?

Ndi nga mini zwo bvelela?

Zwo fhela nga ndila ifhio?

Ṭhaphudzani mafhungomatsivhudzi aya a no kwama atikili yaṅu.

Dzina ḽa gurannda

Deithi ya gurannda

Nḽivhadzafhethu

Nḽivhadzamuṅwali

Humbelani khonani a dzudzanye atikili yaṅu. Ni kone u ita ndulamiso he zwa tea, ni n̄wale atikili tshikhalani tshi re kha siaṭari ḽi tevhelaho.

A vertical strip of a colorful, abstract pattern. The background is white with horizontal orange lines. Overlaid on this are various elements: several paper clips in pink, yellow, green, and blue; numerous small, multi-colored stars; and a large green heart shape at the bottom containing a red heart. The pattern is dense and vibrant.

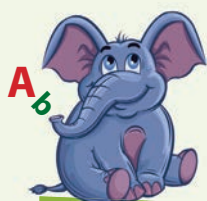
Kha ri riwale

Talelani maipfmathusi kha linwe na linwe la haya mafhungo. Ni kone u talela maiiti ane a khou thusiwa.

Ri lavhelesa maitimatikedzi

Ni vho zwi divha uri **liiti** vhukuma li re fhungoni li ri vhudza uri nefhungo u khou ita mini. Maitimatikedzi ndi **maitimathusi**. A thusa liitivhukuma musi li tshi ri vhudza nga nyito.

Ndi khou ita tshunwahaya.	
Vha khou vhala.	
Vho no la.	
Ndo sokou vhona nga murunzi.	
Ndi tou tshimbila nga milenzhe.	
Vha do la tshikoloni.	
O vhuya a vhuya na kubwanana.	
No no la zwiliwa namusi?	
Mafhungo o ro da a songo amba.	
Ndo konou vhala nda phasa thesite.	
Nda tsvhanya u edela ndi nga tsvhanya u vhuya.	

Divhamaipfi

Khethekanyani maipfi aya a bve madungo ni kone u bula uri hu na madungo mangana kha ipfi linwe na linwe.

mu/su/ku	3	tshinyai		tshinyalelo	
vhudipfi		vhasidzana		mashangoni	

Kha ri vhale

Lavhelesani t̥hoho dza mafhungo idzi ni ambe uri dzi amba mini, ni na muñwe nga inwi (phathinara).

MULILO U SWIELA TSHIFHAŦO

MOVULA I VHANGA TSHIWO

Gwilisha la vhana tshikoloni

Mudzinginyo u dzungudza mudzana

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Dzhenisani t̥hoho ya mafhungo yo teaho ni kone u t̥alutshedza, kha khephusheni, uri tshifanyiso itsho tshi ri vhudza mini.

Kha ri ñwale

T̥hoho ya mafhungo

Khephusheni

T̥hoho ya mafhungo

Khephusheni

T̥hoho ya mafhungo

Khephusheni

T̥hoho ya mafhungo

Khephusheni

TEACHER: Sign

Date

77

A NAMUSI

La 5 Tshimedzi 2015

VHAKUNDI VHA PONYA NDOZWU

Ansie de Beer

Cape Town Vhana vha tshikolo vhavhili vha vhatukana vho toudou vhlahwa nga mulimo (phoizeni) vha kha di tou bva u wina metshe wa bola ya milenzhe. Vho nwa pharafeni vha songo zwi vhona vha tshi ri ndi maḡi.

Pierre Cilliers, wa minwaha ya fumi, na khonani yawe Jabu Zondo wa minwaha ya fumithihi, vho pfa vho takadzwa nga zwe vha ita zwauri muḡwe na muḡwe wavho o vha o kora luthihi metsheni wa namusi wa bola ngei tshikoloni tsha New Town. Musi metshe wo no fhela avha vhatukana vho ya hayani ha Jabu. Mme awe, Mufumakadzi Vho K Zondo, ndi murungi ane a shuma doroboni. Avha vhatukana vho ri u swika afha muḡini vha pfa vhe na ḡora vha humbula u ita dzhusi ya maswiri. Vha shela pharafeni nḡha ha dzhusi vha tshi ri ndi maḡi. Pharafeni iyi yo vha i boḡeloni li songo ḡwalwaho tshithu lwe avha vhatukana vha zwi dzhia uri ndi maḡi.

Musi vha tshi vho pfa u vhaaisala, Jabu a gobagoba a tshi ya muḡini wa vhahura vhawe he Vho-Shozi vha shumisa muhumbulo vha fonela vha Poison Advice Centre, nge vha vhona uri vhatukana avha vha khou vhaaisala. “Ndo kona u zwi vhona uri khanda dzavho na zwiambaro zwo vha zwi na marotha a pharafeni. Vha tshi dziḡa nga u luḡwaluḡwa thumbuni. Ndo mbo ḡi vha gidimisela sibadela he vha kona u phuluswa,” ndi avha muhura a no ralo.

Vho Dokotela Zuma, vhe vha onga avha vhana, vho ḡalutshedza uri “vhunzhi ha vathu a vha zwi ḡivhi uri pharafeni ndi tshira. Arali muthu a nga i nwa, i nga mu vhangela dwadzeḡulu kana lufu.”

Pharafeni i songo shelwa maboḡeloni a songo ḡwalwaho tshithu. Arali ḡwana a nga nwa

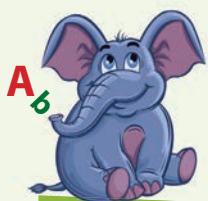
pharafeni, kha gidimiselwe ha dokotela kana kiliniki nga u ḡavhanya. Lihulwane: vha songo fha ḡwana uyu tsha u nwa kana tsha u ḡa.

Pharafeni ndi tshira zwi tshi ḡa kha maḡwe masia hafhu. I dovha hafhu ya vhang a mililo miḡini ḡwaha muḡwe na muḡwe. Pharafeni i na mulimo ya dovha ya duga. Musi ri tshi shumisa tshishumiswa tsha pharafeni, sa tshiḡofu kana luvhone (lammba), a ri tie u zwi sia zwi zwoḡhe. Ri songo bva kamarani ra zwi sia, nahone ri tea u vhea tshishumiswa itshi tsho ima zwavhuḡi, fhethu ha fuḡethe (ho dzulaho) hune tshi sa ḡo wa.

Ri tea u dovha ra vha na vhuḡanzi uri tshi nga si wisiwe nga tshifuwo kana ḡwana muḡuku. Tsha u fhedza, arali ri tshi shumisa tshishumiswa tsha pharafeni miḡini yashu, ri tea u dzula ri na bakete ḡa muḡavha tsini. Maḡi ha koni u dzima mulilo wa pharafeni. Ngoho ndi ya uri a nga kha di naḡisa mulilo musi a tshi elela. Mililo ya pharafeni i nga dzimiwa fhedzi nga muḡavha na tshidzimamulilo tsha mufafadzelo.

Vha tshi kha di tou bva u kora bola ye vha wina ngayo metshe, vhatukana vhavhili vha ponya lufu.

Divhamaipfi

Talani mutalo ni tshi livhanya maipfi a re kha rou ya n̄tha na mafhambanyi ao a re kha rou ya nga fhasi.

vhulahwa	gobagoba	ima	mutuku	dzimiwa
----------	----------	-----	--------	---------

thenuwa	phuluswa	fungiwa	ravhula	muhulwane
---------	----------	---------	---------	-----------

Kha ri n̄wale

Vhalani atikili ni fhindle mbudziso dzi tevhelaho.

Dzi na ɭa guran̄ɖa ndi ɭifhio?	
T̄hoho ya mafhungo ndi ifhio?	
N̄divhadzamūwali ndi ifhio?	
N̄divhadzafhethu ndi ifhio?	
Deithi ya guran̄ɖa ndi ifhio?	
Khombo yo itea nga deithi ifhio?	
Khephusheni ndi dzifhio?	

Kha ri n̄wale

Anetshelani hafhu tshītori tsha mulimo. Shumisani maipfi a re kha fureme i re afho fhasi uri a ni thuse.

Tsha u thoma

Ha tevhela

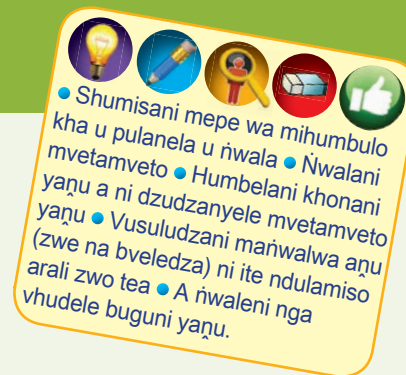
Nga murahu

Tsha u fhedza

Kha ri ambe

Zwino ni khou ya u n'wala atikili ya gurannda ya inwi muṅe i no amba nga thaidzo i re vhuṣoni ha haṅu. Vhudzisani khonani dzaṅu ṭhaṅu arali zwi tevhelaho hu thaidzo dzi re vhuṣoni ha havho. Khaḷarani tshibuḷoko tshithihi musi vha tshi amba uri tshithihi tshazwo ndi thaidzo. Wanani uri ndi thaidzo ifhio i no wanala hoṭhe. Ambani na khonani dzaṅu nga tshiwo tshine na nga n'wala ngatsho muvhigo.

5					
4					
3					
2					
1					
	Mulilo	Milimo midini	Tsiragodo	Zwiwo zwa maḍini	U ṭhuphiwa ha vhana

Shumisani uyu mepe wa mihumbulo uri u ni thuse ni tshi pulanela atikili yaṅu.

Nwalani ṭhoho ya mafhungo ya atikili yaṅu

Nwalani ṭhoho ya mafhungo ya atikili yaṅu		
<i>Ho bvelela mini?</i>	<i>Zwo kwama vhoneyi?</i>	<i>Zwo bvelela lini?</i>
<i>Zwo bvelela ngafhi?</i>	<i>Ndi nga mini zwo bvelela?</i>	<i>Zwo fhela nga nḍila ifhio?</i>

Humbelani khonani a dzudzanyele atikili yaṅu. Ni kone u ita ndulamiso he zwa tea, ni n'wale atikili tshikhalani tshi re kha siaṭari ḽi tevhelaho.

Dzina la guranḁa	Deithi
Nḁivhadzafhetu	
Nḁivhadzamunwali	Phara ya marangaphanḁa
Nwalani mafhungomaitei (nyusi) anu	
Olani nyolo i no amba nga atikili yanu	
	Olani nyolo i no kwama atikili
	Nwalani khephusheni

Kha ri vhale

Maipfi a re **tsumbandila** kana **a re thoho** a wanala nga nthha ha siatari a ni vhudza uri maipfi a u thoma na a u fhedzisela kha siatari ligede ndi afhio.

Ipfi la u thoma lo swifhadzwaho li pfi ndi **ipfi la u tala**. Ipfi la u tala li ganndisiwa lo swifhadzwa.

Nga fhasi ha ipfi la u tala hu na ipfi lo nwalwaho nga malederedanzi la swifhadzwa li tshi sumbedza lushaka lwa thinwaipfi na u sumbedza uri ipfi li kha vhuthihi kana vhunzhi. Li ri vhudza uri ipfi ndi dzina, liiti, litanganyi, nzw.

Dikishinari i ri vhudza thalutshedzo dza maipfi na uri a buliwa nga ndilade. Maipfi a dikishinari o vhekanywa a tshi tevhekana nga ngona ya alifabethe.

heneffa

a

heneffa

LIQADZISI Heneffa li shumiswa kha u sumba fhethu he muthu a ima hone, hu re tsinitsini na muambi.

Ndi do ima **heneffa** nda lindela.

d

heneffa la

LIQADZISI Heneffa la li shumiswa kha u amba fhethu he zwithu zwa vhuya zwa bvelela kana u wanala hone.

Ndo i wana **heneffa la** he na vha no i sia hone.

g

Hh

i

heneffano

LIQADZISI Heneffano li shumiswa kha u sumba fhethu he muthu a ima hone, hu re tsinitsini na muambi.

Ndi **heneffano** he nda i wana no i vhea hone.

j

k

l

hetshi

LISALA Hetshi li shumiswa kha u sumba tshithu tsha dzina la kilasi ya 7 tshi re kha vhuimo ha u thoma ha masumbi. Hu re tsinitsini na muambi.

m

n

o

heyo

LISALA Heyo li shumiswa kha u sumba tshithu tsha dzina la kilasi ya 9 tshi re kha vhuimo ha vhuvhili ha masumbi.

Heyo bugu ndi yanga

p

q

r

hingo

DZINA Hingo ndi vhurala (tshitiretsha) tshe tsha vha tshi tshi shumiswa musalaula tsha u hwala mulwadze kana mufu.

Ro vha vhona musi vha tshi fhira vho hwala mufu nga **hingo**.

s

t

u

v

hobalala

LIITI 1 Hobalala zwi amba u kokodzela thumbu ngomu.

Imani no **hobalala** uri ni kone u gunubedza gunubu zwavhudi.

w

x

y

LIITI 2 Hobalala zwi amba u hwetekana ha thumbu yo dzenela ngomu zwi tshi itiswa nga ndala.

Zwa konḡa lwe a vho tshimbila o **hobalala** nga ndala a tshi pepeleka.

z

93

ifa

DZINA Ifa li amba thundu, thakha kana ngivho ye muthu kana vhatu vha sielwa nga muḡwe muthu o lovhaḡo.

Vho mu siela **ifa** la madanga a kholomo na mbudzi.

ila

LISALA Ila ndi lisalalisumbi li no sumba vhuimo hune tshithu tsha dzina la kilasi ya 4 na 9 la vha khaho. Ndi vhuimo ha vhuḡa u bva kha muambi.

Miri **ila** ndi ya malume Vho Mamaḡho. Kholomo **ila** ndi ya mboho.

ili

LISALA Ili ndi lisalalisumbi li no sumba he tshithu tsha dzina la kilasi ya 5 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma. Hu re tsinitsini na muambi.

Liḡu **ili** lo naka vhukuma.

ilo

LISALA Ilo ndi lisalalisumbi li no sumba he tshithu tsha dzina la kilasi ya 5 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha vhuvhili u bva kha muambi.

Liḡu **ilo** lo naka vhukuma.

Kholomo **ino** ndi ya mboho.

ima

LIITI Ima li amba u vha fhethu huthihi hu si na u ya phanḡa na murahu.

Ndo **ima** ndo lindela u pfa vhone.

imba

LIITI Imba li amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo.

A tshi **imba** zwi a takadza vhukuma ngauri u na ipfi lavhudi.

iyo

imbana

LIITI Imbana li amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo fhedzi zwi tshi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itana nyito i no fana, ya u imba.
Vhoiwe na ita zwa u **imbana** ni do bva ni tshi lwa.

imbanani

LIITI Imbanani ndi liiti li no shumiswa kha limudi la ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri vhathu vha ite nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo. Vha tshi khou itana iyi nyito nga ndila i no fana.
Inwi vhana **imbanani** ri rhone uri ndi nnyi a no kona.

imbani

LIITI Imbani ndi liiti li no shumiswa kha limudi la ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri uyu muthu o newa ndaela ya uri a ite nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo.
Vhoiwe **imbani** ni tshi sumbedza uri no takala

imbela

LIITI Imbela li amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo fhedzi zwi itwa musi muñwe muthu a tshi khou itela muñwe muthu nyito ya u imba.

Ro vha ri tshi khou **imbela** vhakalaha luimbo.

imbelana

LIITI Imbelana li amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo fhedzi zwi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itelana nyito i no fana, ya u imba.
Vhathu vha khou **imbelana** nyimbo dza u takadza.

imbelanani

LIITI Imbelanani ndi liiti li no shumiswa kha limudi la ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba uri vhathu vhavhili kana vhanzhi vho newa ndaela ya u itelana nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo.

Vhathu vha hashu, **imbelanani** nyimbo dzi no takadza.

imbisa

LIITI Imbisa li amba nyito ya musi muthu a tshi ita uri muñwe muthu kana vhañwe vhathu vha vule mulomo hu pfale ipfi kana maipfi li/a tshi ita miungo.

Vhala munna a vha koni zwone u **imbisa**. Na u wina vho wina.

imbisana

LIITI Imbisana li amba nyito ya u vula mulomo ha pfala ipfi li tshi ita miungo fhedzi zwi itwa nga vhathu vhavhili vha tshi itisana nyito i no fana, ya u imba.

Vhana vha khou tamba vha tshi **imbisana** zwidade.

imbisanani

LIITI Imbisanani ndi liiti li no shumiswa kha limudi la ndaelo. Zwi vha zwi tshi amba vhathu vhavhili kana vhanzhi vho newa ndaela ya u itelana nyito ya u vula mulomo ha pfala maipfi a tshi ita miungo.

ino

LISALA Ino ndi lisalajisumbi li no sumba hune tshithu tsha dzina la kilasi ya 4 na 9 tsha vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma hu re tsinitsini na muambi.

Miri **ino** ndi ya malume Vho Mamaṭho. Kholomo **ino** ndi ya mboho.

iyo

LISALA Iyo ndi lisalajisumbi li no sumba he tshithu tsha dzina la kilasi ya 4 na 9 la vha khaho. Ndi vhuimo ha u thoma hu re tsinitsini na muambi.

Miri **iyo** ndi ya malume Vho Mamaṭho. Kholomo **iyo** ndi ya mboho.

Tḥalutshedzo i amba nga zwine ipfi la amba. Musi ipfi li tshi amba zwithu zwi no fhira zwivhili, ṭhalutshedzo dzaḷo dzi a nomboriwa. Lavhelesani ṭhalutshedzo ya hobalala.

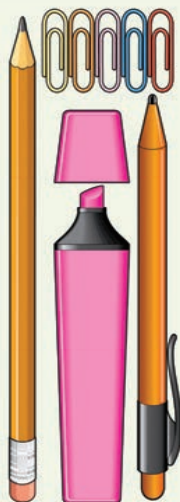
a
b
c
d
e
f
g
h
li
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

Dziñwe ṭhalutshedzo dzi na tsumbo ya fhungo line la sumbedza uri ipfi li shumiswa nga ndilade.

Kha ri n'wale

Dzhenisa ipfi lone u itela u fhedzisa mafhungo.

ndo tsho	Tshikolo _____ bva ri sa athu fhedza mushumo. Nne _____ takala uri no vhuya.
ro kwo	Rine _____ uri ro wina metshe. Kutukana _____ nwa pharafeni kwa lwala.
li u	Ene _____ swika zwavhudi hayani tshifhinga tshothe. Pfene _____ tibula tombo la wana phame.
ri tshi	Rine _____ vhathu vha no pfana na u vhala. Tshikolo _____ dzhenisa nga matsheloni ndi tshee na khofhe.
u do ku do	Ene _____ vhuya tshikolo tshi tshi vula. Kunoni _____ fhufha kwa tumba ntha ha thanga.
sha a	Maivha _____ fhufha e manzhi. Tshisibe _____ Ndavhe tsho fhelela.
vha do zwi do	Vhasidzana _____ tamba netibolo nga matsheloni. Zwikolo zwothe _____ tatisana vhege i daho.
lu vhu	Vhurotho ha unda _____ na munukho u sa takadzi. Luvholelala _____ a vhavha.
dzo lo	Gole _____ nisa mvula nnzhi. Ngilasi dza makhulu _____ kwashiwa nga Rudzani.

Kha ri n'wale

Founu dzanga dza tsireledzo

Wanani nomboro dzone ni dzi n'wale.

Mapholisa	10111
Ambulentse	10177 112 arali ni tshi khou shumisa selefounu
Sentha ya milimo	Gauteng: 0800 111 229 (mahala) KwaZulu-Natal: 0800 333 444 (mahala) Manwe mavundu: 021 9316129
Zwa vhana	0800 055 555 (mahala) 0800 123 321 (mahala kha awara dza 24)
Dza vhabebi vhanga	
Dza muthu ane nda mu fulufhela	
Dziwewho	

Kha ri riwale

Tumani phere dza mafhungo ni tshi shumisa lithihi a maipfi a tevhelaho.
Nwalani mafhungo anu tshikhalani tshe na newa.

nahone

ngauri

uri

fhedzi

Ntakadzeni u pfana na dzhusi ya maswiri.

U pfana na dzhusi ya manngo.

Ro pfulutshela tsini na tshikolo.

Ndi kone u ya tshikoloni nga milenzhe.

U dzulela u xela.

Ha na mepe.

Ndi pfana na u vhala bugu.

A thi pfani na u vhala dzikhomiki.

U diphina

Thusani mudzimamulilo uri a kone u wana nndu i no khou swa.

TEACHER: Sign

Date

85

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso na thoho ya bammbiri la u shumela ili ni rere uri ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi amba nga mini. Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha tshiṭori nga u vhala mutaladzi wa u thoma na wa u fhedza kha pharagirafu inwe na inwe.

Lingedzani u humbula uri ni nga dipfa nga ndila ifhio arali ni nwana muswa tshikoloni tshiswa.

Kha ri vhale

Vhalani tshiṭori itshi ni kone u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

Jojo zwithu zwo vha zwi si khou mu tshimbilela tshikoloni. “Ndi nga mini ndo pfulutshela tshikoloni itshi?” ndi ene a tshi amba e eṭhe musi tshifhatuwo o tshi dzumba nga zwanda. “Havha vhana vha fhano vha a kola!”

Mahola, Jojo o vho tea u ya a dzula na khotsi awe Gauteng. O vho tea u sia mme awe na khaladzi awe Limpopo. A dovha a tea hafhu u furalela kukolo kwa hawe kuṭuku, na khonani dzawe dzoṭhe. Zwino u vho dzula Johannesburg nahone u dzhena tshikoloni tshihulwane tshi re na vhana vha 1 000.

Musi Jojo a tshi tou swika lwa u thoma tshikoloni tshiswa, vhana vha hone vha sokou mu zwondolola. O vha a sa koni u amba Luisimane (English) zwavhuḍi ngauri o vha a sa lu ambi ngei tshikoloni tshawe tsha kale. Vhana vha mu kolela ngauri o vha e mu pfufhi nahone a tshi ambara ngilasi dza maṭo ndenyandanya. Tshikoloni tshawe tsha kale vhana vho vha vha tshi tṭanganedzana vha sa londi mbonalo ya muthu. A dovha a tṭuvha khonani dzawe na u pfa a sa shushedzwi nga tshithu. O vha o tṭuvha mme awe na kukaladzi kwawe.

Muṇwe na muṇwe afha tshikoloni tshiswa u vhonala e muhulwane khae nahone vha tshi kona mitambo.

Naho Jojo o vha a sa tamba bola ya milenzhe, o vha a tshi ḍivha zwinzhi ngayo. O vha a tshi dzulela u tṭalela mimetshe mihulwane kha TV. O vha a tshi ḍivha vhatambi vhoṭhe na mimitshe ine vha tamba. Mitambo zwo vha zwi si tshithu tshihulwane tshikoloni tshawe tsha kale, naho zwo ralo, vhabebi vha Jojo vho vha vha si na tshelede ya u mu rengela khokho dza bola. Fhedzi afha tshikoloni tshiswa, mitambo ndi hone makwandani! Arali u tshi kona mitambo wo vha u tshi dzhiwa u muthu. Arali u sa koni mitambo u dzhiwa sa luvhedzelele kana tshimuṇabugu.

Liṇwe ḍuvha nga masiari, musi vhana vho ya midavhini, Jojo a ḍiimela e eṭhe o vha sedza, a tou tama arali o vha e na tshivhiti tsha u ya a tamba navho. Fhedzi a si ye. A mbo ḍi dzhena ndila ya u ya hayani e eṭhe.

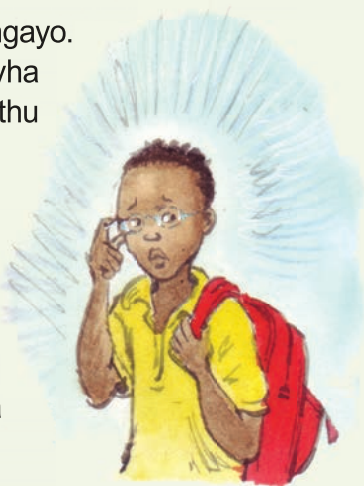
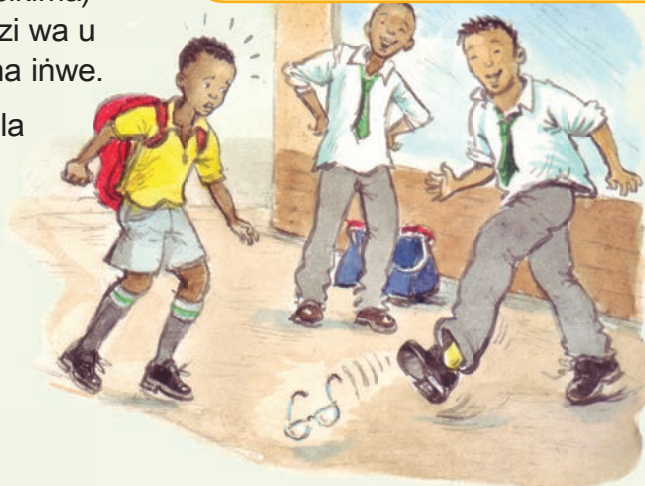
Musi ni sa athu vhala

- Lavhelesani zwifanyiso na thoho ni lingedze u humbulela uri maṇwalwa aya a amba nga mini.
- Tshimbidzani maṭo (u sikima) kha siaṭari ni wane uri ni ḍo vha ni tshi khou vhala nga mini.

Musi ni tshi khou vhala

- Vhambedzani zwe na humbulela na zwe na vhala. ● Arali ni sa pfesesi phara iyi, i vhaleni hafhu nga u tou ongolowa. I vhaleleni nṭha.

A fara ngila ya nga maduvha ine ya pfuka buroho, ya fhira tsini na vhengele la zwithu zwa mitambo, ya fhira tsini na Wimpy ya kona u khaledza mudavhini. Ndi musi Jojo a kha di tou bva u pfuka buroho musi a tshi i miswa nga kugwada kwa vhashengedzi.

Muñwe wa avha vhatukana a gavha mukhwama wa Jojo. Vhatukana avha vha thoma u posana nga mukhwama uyu. Zwenezwo Bruce, muñwe wa vhatukana vhahulwane afho tshikoloni, a mbo di thefula ngilasi dza Jojo. A dzi doba a shavha nadzo. Jojo a mu luvhelela uri a dzi vhuise. "Hee, wahashu, a thi koni u vhona ndi si na ngilasi," u a vhidzelela. Fhedzi Bruce a mbo di dzi posa fhasi badani. Jojo a kotama a dzi doba. Ho ngo todou kholwa mafo awe. O vha o humbula uri dzo kwashekana, fhedzi dzo vha dzi tshee dzo rafo. Zwo thusa ngauri dzo vha dzo wela ntha ha khadibogisi le la dzi tsireledza dza si kwashee.

Jojo a doba mukhwama wawe na mangilasi, a dobavho na lila khadibogisi.

Lo vha li tshi lemela. A li dzinginyisa. Hu pfala hu na tshinwe tshithu ngomu!

Kha ri nwale

Vhambedzani vhutshilo ha Jojo ha ngei murahu na ha zwino.

	Zwe ha vha hu zwone kale	Zwine ha vha zwone zwino
Vha hawe	O vha a tshi dzula na mme awe na kukaladzi kwawe.	U vho dzula na khotsi awe.
Tshikolo		
Luambo		
Khonani		
Mitambo		
Vhudipfi		

Kha ri nwale

Kha ri tambe litambwa

Ambani ngauri ni vhona u nga tshiori tshi do fhela nga ngila ifhio. Disikeleni kufhelele kwatsho ni ite litambwa lakwo.

Nwalani magumo a tshitori.

Kha ri vhale

Vhalani tshitori tshothe. Musi ni tshi khou tshi vhala, wanani uri ndi nnyi vhutshiloni ane a vha na tshitori tshi re na kufhelele ku no fana na kwonoku.

Jojo a dovha a dzinginyisa lija bogisi. A li rembulusa lunzhi, a tshi lingedza u vhona uri ndi ja nnyi. A li vula a tshi tata a mangala nga ngomu hu na khokho ya mulenzhe wa tsha u ja. A ttingainga uri a vhone uri bogisi li nga vha lo wiswa nga nnyi. A mbo di edzisa khokho iyi ya tsha u ja ya vha i tshi mu edana kwakwakwa. “A zwi thusi tshithu, mus!” ndi ene a tshi divhudza. “Ndi khokho nthihi fhedzi!”

Nga tshenetsho tshifhinga mune wa vhengele ja zwithu zwa mitambo a mbo di posa inwe khokho. “Hezwi zwienda a zwi tsha rengisea,” u ralo a tshi vhudza Jojo. “Ndi zwine vharengi vha edzisa ngazwo,” u ralo. “Phere hei ndi thukhu lune ya sa do vuwa yo rengwa.”

Jojo a mbo di doba tshila tshienda. Yo vha i khokho ya mulenzhe wa monde, mungana wa ila inwe. “Zwi a nnyedana, wee!” ndi ene a songo takala zwone, a tshi khou vhofha thambo.

“Izwo ndi dzaanu!” hu amba murengisi. “Hu khou da tshitoko tshiswa matshelo, nahone namusi Big Ben, mutambimakone wa klabu ya Bears ya England, u khou da u vhambadza vhengele janga. Ndi khou laja zwithu zwa kale.”

Nangoho Big Ben a vha u a swika na zwenezwo.

“Ni ri mini mutshannga?” ndi ene a tshi amba na Jojo. “Ndi do vha ndi tshi khou thireina thimu ya tshikolo tshitaratani tshi tevhelaho. Ni do da?”

“Ndi nga si kone, mune wanga” ndi Jojo a no ralo. “Nne a thi koni u tamba bola. Ngoho ndi ya uri a thi na tshine nda kona.”

“A si zwone, ni pfi nnyi?” Big Ben u a vhudzisa.

“Jojo.”

“Au, Jojo, ni do mangadza vathu!” Musi Jojo a tshee o mangala, Big Ben o mbo di mu fheletshedza vha pfuka buroho vha dzhena mudavhini.

“U khou toda mini fhano iwe?” ndi khoutshu (mugudisi) a tshi vhudzisa, o lavhelesa Jojo.

“Jojo o da na nne nahone u na nne,”

Ndi Big Ben a no ralo. “Idani Jojo, ndi khou toda

ni tshi dzeha mudavhini na tamba sa mutambi wa phurofeshinala. Ni sedzese bola, nahone ni elelwe, ni na khokho dza manditi.”

Jojo a ambara ngilasi dzawe a enda a tshi qirivhula bola a tshi tsa na mudavhi.

Zwo vha zwi tshi nga khokho idzi dzi khou mu langa. A qirivhula a raha lwe gogo la thoma u vhidzelela” Jojo! Jojo!”

Jojo a humpa bola.

“Kha ri ye, Jojo, shumisani khokho dzaṅu dza manditi!” Ndi Big Ben a tshi vhidzelela.

Jojo a mbo q̄i kora, a dovha hafhu.

Bib Ben a fara Jojo kha shaḡa a ri, “No shuma, muṭhannga. Ni a kona u shumisa khokho dzaṅu. Ni songo ima u ita ṅdowendowe.”

Bruce na vhaḡa vhaṅwe vhashengedzi vha sokou mu sedza. Zwa vha kongela u zwi kholwa.

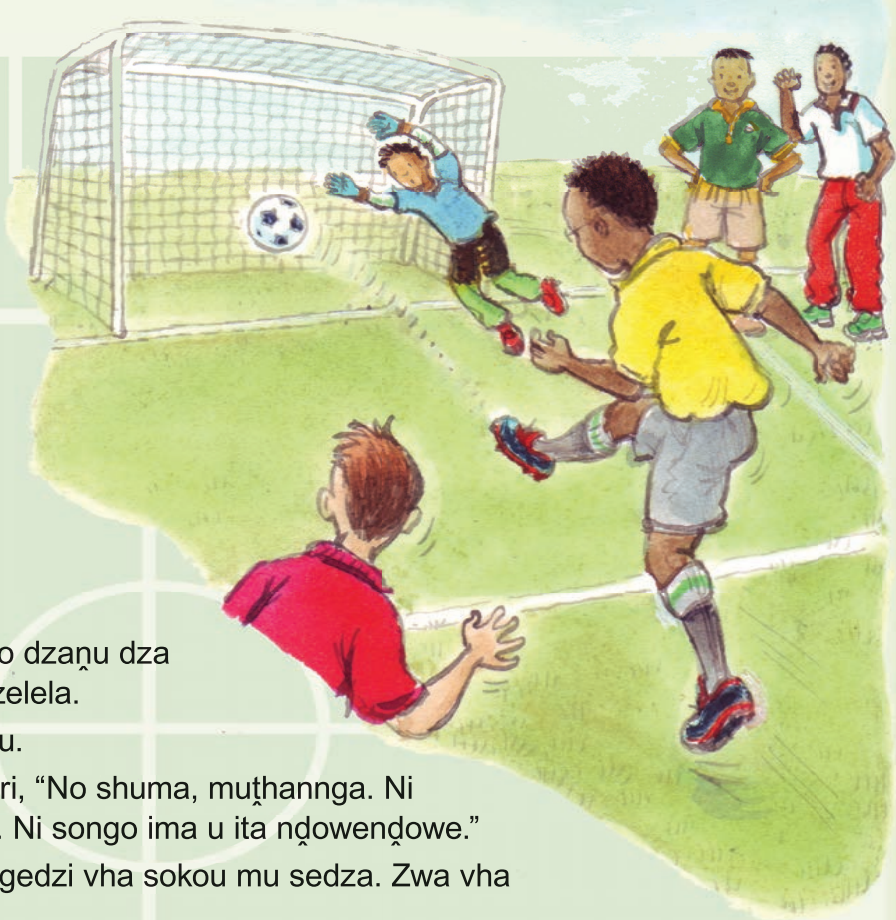
“Jojo,” hu amba Big Ben, “Zwi tou nga ndi inwi mutukana a no funeswa e eṭhe hafha fhethu, fhedzi tshihulwane ndi uri inwi ni q̄idzhia ni muthuḡe vhutshiloni,” u ralo a tshi khou sumba ṭhoho.

Na khoutshu a pfa o mangala. “No tamba. Jojo. Ni q̄o ri dzhoina?” a tshi vhudzisa.

“Ndi nga si kone, Vho Khoutshu,” hu fhindula Jojo “Ndo luga ndo rali.”

“Tshihulwane ndi uri inwi ni q̄idzhia ni muthuḡe vhutshiloni,” ndi ene a tshi q̄ihevhedza.

U bva wonoyo musi, nditsho tshine a ita, ndifho hune a ya, Jojo o q̄i dzula a tshi nga muthu o ambaraho khokho dza manditi.

Kha ri ambe

Vhambedzani bvumbo **dza Bruce** mushengedzi na **Big Ben** mutambi wa bola.

Ri zwi q̄ivha nga mini uri Big Ben ndi muthu a re na vhuthu?

Wanani ni talele mafhungo a re tshiṭorini itshi a no sumbedza uri Big Ben ndi ene we a ṭuṭuwedza Jojo.

Kha ri riwale

Vhalani tshiitori tsha **khokho dza** Jojo nga vhuronwane ni talele ledere li re tsini na phindulo yone.

Ndi nga mini Jojo o vha a songo takala musi tshiitori tshi tshi thoma?

- A O vha a si na khokho.
- B O vha a songo nangiwa kha thimu.
- C O vha a sa koni bola ya milenzhe.
- D Vhatukana vhahulwane khae vho vha tshi mu shengedza.

Ndi nga mini murengisi vho laṭa khokho?

- A Dzo vha dzo ṭahala.
- B Ho vha ho sala khokho nthihi fhedzi.
- C Vho vha vha si tsha dzi funa.
- D Dzo vha dzi si tsha rengisei ngauri dzo vha dzi dza u edzisa ngadzo.

Mulaedza muhulwane wa itshi tshiitori ndi ufhi?

- A U tea u tinya khakhathi
- B U fanela u vha na lutendo kha iwe mune
- C U tea u lwa na vhashengedzi
- D U songo fulufhela muthu

Nḡila ya Jojo ya u ha hayani i bva nga ngafhi?

- A Burohoni, Wimpy, vhengeleni ḡa zwa mitambo, mudavhini
- B Burohoni, Wimpy, vhengeleni ḡa zwa mitambo, mudavhini, Wimpy
- C Burohoni, Wimpy, vhengeleni ḡa zwa mitambo, Wimpy mudavhini
- D Wimpy, vhengeleni ḡa zwa mitambo mudavhini, burohoni

Zwino itani thiki (✓) kha maipfi ane a ṭalutshedza mvumbo ya Big Ben na ya Bruce.

Big Ben

vhulenda	✓		mbilummbi
vhutali			tsilu
dakalo			mudziatsinyuwo
u thusa			vhutshivha
muhali			goswi
nungo			u thengathenga

Bruce

vhulenda		✓	mbilummbi
vhutali			tsilu
dakalo			mudziatsinyuwo
u thusa			vhutshivha
muhali			goswi
nungo			u thengathenga

Nwalani mafhungo mavhili a no amba nga zwe Big Ben a ita zwe zwa khuthadza mbilu ya Jojo.

1

2

Vhudiipi ha Jojo ho shanduka nga ndila ifhio musi tshiitori tshi tshi aluwa?

Mathomoni a tshiitori Jojo o pfa

ngauri

Musi tshi tshi fhela

Kha ri nwale

Didzhieni hu inwi Jojo. Nwalani tshinwalwa tsha dayari ni tshi sumbedza zwa zwa bvelela kha inwi uyu musi. Thomani nga vhudiipi ha Jojo kha tshipida tsha u thoma tsha tshiitori ni kone u talutshedza uri ho bvelela mini musi Big Ben a tshi tuwa na Jojo mudavhini. Nwalani tshinwalwa itshi tshi kha tshifhinga tsho fhiraho, ni tshi shumisa muthu wa u thoma.

Dayari yanga

Deithi:

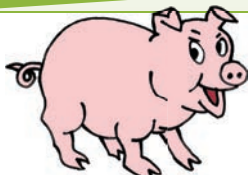
Kha ri nwale

Dzhenisa maqadzisi a digirii ane a khou tahela.

Maqadzisi a digirii

Ni vho zwi divha uri **maqadzisi a digirii** ndi ipfi ji no ri vhudza zwinzhi nga jiiti. **Maqadzisi** a a shumiswa na kha u vhambedza zwithu.

- Ri tuma -esa kha maiiti ri tshi vhambedza nyito ya zwithu zwiwhili.
- Ri tuma -esesa kha maiiti ri tshi vhambedza nyito ya zwithu zwi no fhira zwiwhili.

ongolowa

ongolowesa

luvhilosa

Kha ri n̄wale

Didzhieni ni Jojo. Ni khou ya u n̄walela khonani yañu wa ngei tshikoloni tsha mahayani tshe na vha ni tshi dzhena khatsho ni sa athu ya Johannesburg. Luñwaloni lwañu, țalutshedzani uri tshikolo tshiswa tsho tou itisa hani. Ni kone u țalutshedza zwe zwa bvelela musi we na wana khokho ntswa.

Shumisani mepe wa mihumbulo uri u ni thuse u pulanela luñwalo lwañu.

1

2

3

4

Kha ri n̄wale

Zwino shumisani mepe wa mihumbulo waṅu kha u n̄wala luṅwalo lwa Jojo a tshi n̄walela khonani ya tshikoloni tsha kale.

Shumisani mepe wa mihumbulo waṅu na zwifanyiso na tsivhudzo ye ra ni fha i re kha phara in̄we na in̄we. N̄walani luṅwalo ulu nga vhudele kha siaṭari ilji.

N̄walani ḡirese

Deithi

1

wanga

Bulani uri no ḡipfa hani musi ni tshi ṭuwa afho muḡanani.

2

Ṭalutshedzani tshikolo tshaṅu tshiswa, vhana vha hone na uri no ḡipfa hani.

3

Ṭalutshedzani uri ho bvelela mini musi vhashengedzi vha tshi ni dzhiela ngilasi dzaṅu.

4

Ṭalutshedzani ndila ye Big Ben a ni thusa ngayo a tshi ita uri ni pfe ni khwiṇe vhutshiloni.

Waṅu khonani

N̄walani dzina ḡa muṅwali wa luṅwalo

TEACHER: Sign

Date

93

Kha ri vhale

Namusi ndo tamba metsheni wa bola ya milenzhe. Ro wina 3-0. Ro no fhedza mme anga vho ri isa Wimpy. Ndo swika nda la bega na matshipisi. Ro tanga na Vhonani na kukaladzi kwawe.

U bva afho, nga awara ya vhuṅa nga masiari, ro ya u dala ha muzwala wanga Cecily. Ro swika ra tamba khirikhethe murahu ha nṅu. Ndo rwa six a fhedza o mmvisa. Ro dhiphṁa.

Thomani fhungo linwe na linwe nga ipfi la libulatshifhinga.

Ni shumise muthu wa u thoma "Ndi/ndo/nda"

Ni ambe nga nnyi/ vhonnyi, lini, ngafhi na mini.

Kha ri vhale

Vhalani dayari ye ya ṅwalwa nga khonani ya Jojo wa ngei muḍanani, musi no no fhedza, vhalani tshinṅwalwa tsha dayari tshe tsha ṅwalwa nga Lutendo, inwe khonani ya Jojo.

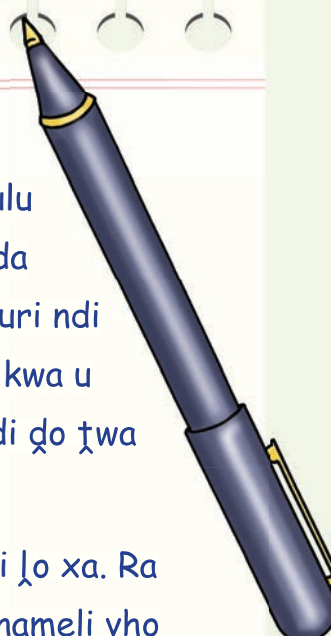

Dayari yanga

Namusi ndo buba sa nga misi. Nda thusa makhulu wanga u ka maḡi bommbini nda kona u gidima nda namela bisi. Ndo pfa mbilu yanga i tshi vhavha uri ndi tea u ya tshikoloni ngauri ndo ṅewa kumangana kwa u naka nga muhura washu zwino ndo vha ndo ri ndi ḡo tṅwa nakwo.

Musi ri ṅḡilani, mureili wa bisi vha wana uri vhili lo xa. Ra tea u ima uri ri dzhenise linwe. Vhunzhi ha vhanameli vho vha vho sinyuwa ngauri vho vha vha tshi ḡo lenga u swika mishumoni. Vho pfa zwo vha sinyusesa musi mureili vha tshi ri a vha na tshipere zwino zwi ḡo dzhia awara na hafu uri bisi ya u imela iyi i swike. Nṅe a zwo ngo vhuya zwa nndina. Ndo humela hayani nda vha ndi tshi khou tamba na tshimangana tshanga.

Sara

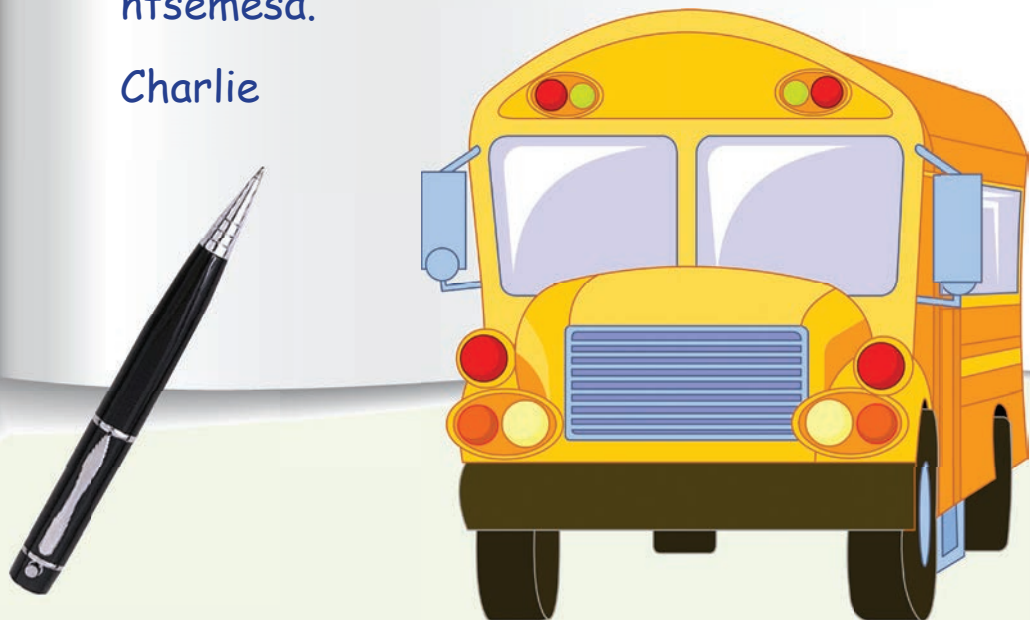

Dayari yanga

Ndo diphina namusi. Ro fara lwendo lwa tshikolo lwa u ya Cradle of Humankind ngei vunduni la Devhula Vhukovhela. Zwo ri dzhiela wara yotlhe u bva Pretoria. Ro vhona Mapako a Sterkfontein na fhethu he fosili dza "Mrs Ples" na "Little Foot" dza waniwa hone. Hu na fosili kana mihangarambo ine ya vha na vhukale ha mirwaha ya 3,3 miliyoni. Hezwi zwi ita uri duvha le nda bebwa ngalo li nge a li na mushumo.

Ho bora lwendo lwa u humela hayani. Lwendo lwa hone lwo vha lu lulapfusa nahone ndo vho thoma u pfa phepho. Ndo khakha nga u hangwa dzhesi yanga ya tshikolo henengei he ra vha ro ya hone, zwino ndo ri u swika hayani mme anga vha ntsemesa.

Charlie

Kha ri n'wale

Dzulelani u n'wala dayarini kha maḁuvha mararu a tevhelaho. N'walani zwe na ita ḁuvha ḁinwe na ḁinwe, zwe na ḁipfisa zwone, ni kone u n'wala nga madakalo na zwe zwa ni dina.

Dayari yanga

ḁuvha:

Deithi:

Dayari yanga

ḁuvha:

Deithi:

Dayari yanga

ḁuvha:

Deithi:

Kha ri n̄wale

Madadzisi

Dzhenisani tshivhumbeo tshone tsha maipfi a re kha zwitange ni tshi fhedzisa mafhungo a re afho fhasi.

Mushengedza vhañwe u na (luvhilo) u fhira Jojo.

Ndi ɔo shuma (maand̩a) uri ndi kone u phasa.

Ntakadzeni u dzula (muɖi) wa fhasi.

Sarah u ya tshikoloni (bisi) nga Lavhuvhili fhedzi.

Rifilwe a tshi vhuya tshikoloni (masiari) u namela bisi.

Vhana vha dzula (kiɭasi) vho lindela mudededzi.

Ri tshi pfuka buro ya fhaɭa (mulambo) ro thoma u imba.

Ha pfali ngauri u amba (u ɭavhanya) .

Kha ri n̄wale

Zwino sedzani madzina a mbeu na ɭhukhufhadzo ya madzina.

Khethekanyani maipfi a bve madungo ni bule uri hu na madungo mangana kha ipfi ɭin̄we na ɭin̄we. Ni kone u bula uri ilo dzina ndi ɭa mbeu kana ndi ɭo ɭukufhadziwaho naa.

tshi/bu/dza/na	4	ɭhukhufhadzo ya dzina
budzwana		
dzothwana		
kutukana		
mbilwana		
dilwana		
ngwana		
dzugudana		
godzwana		
muɖana		

Arali ra nga ɭuma mutshila
-na kha matsinde kana midzi
ya madzina ri vha ri tshi khou
sumbedza mbeu ya dzina ilo
kana ri tshi khou ɭi ɭukufhadza.

Kha ri rwale

Maḍadzisi a fhethu

Maḍadzisi a fhethu a ri vhudza hune zwithu zwa vha hone. Dzhenisani maḍadzisi a fhethu ni tshi fhedzisa mafhungo aya. Ni tea u shumisa ipfi luthihi fhedzi.

tsini

ngomu

nḁa

mirini

u mona na

hoṱhehoṱhe

Ni songo tambela nḁuni. Iyani ni yo tamba _____.

Ndo sedza _____ ndi si tshi wane.

Dzhenani _____ nḁuni ni litshe u ima mvulani.

Zwiṇoni zwi fhaṱa zwiṱaha _____.

Iḁani ni dzule _____ na nṁe, muḁuhulu wanga.

Vho ṱavha mirosi _____ luvhondo lwa luhura.

Mafurase a madzina

Vhalani mafurase a madzina ni kone u fhedzisa fhungo ḽiṁwe na ḽiṁwe nga nḁila i no takadza.

Bugu ya Hulisani yo hulesa.

Tshikeitibodo tsha Mandu _____.

Sekhasi _____.

Musi tsho vala _____.

Baisigiri yanga _____.

U tamba mitambo _____.

U namela tshidimela _____.

Kha ri n'wale

Mafhungodavhi a madzina

Fhedzisani mafhungo haya.

Ndi bugu ya nnyi? A thi divhi uri ndi bugu ya nnyi.

U dzula ngafhi? A thi divhi _____.

Uyu muthu u pfi nnyi? A thi divhi uri _____.

U do swika lini? A thi divhi uri _____.

Itshi ndi mini. A thi divhi uri _____.

Uyu ndi nnyi? A thi divhi uri _____.

Masala a mbuelamurahu

Ni kha di elelwa uri masala a mbuelamurahu ndi afhio? Ri shumisa masala a mbuelamurahu arali nefhungo na tshiitwa zwa liiti zwi muthu muthihi/tshithu tshithihi. Tsumbo: Ene o n'walela ene muṇe luṇwalo.

Dzhenisa liithi la aya masala a mbuelamurahu ni tshi fhedzisa mafhungo.

riṇe vhaṇe

kwone kuṇe

tshone tshiṇe

inwi muṇe

vhone vhaṇe

inwi vhaṇe

nṇe muṇe

ene muṇe

1 Ngauri a ni na nḁevhe, ndi do dipfela _____.

2 Tshimange tsho gonya muri. Tshi do tsa _____.

3 Ri na vhuṭali. Ri do fhaṭa phazili _____.

4 Havha vhana vho funzwa vhukuma. Vha do shuma mbalo dzoṭhe nga _____.

5 Vhoiwe zwi iteni _____ ni litshe u vhudzisa riṇe.

6 Ho swika he nda divhudzisa _____ uri zwi khou itea zwavhukuma naa.

7 Ndo pfa nga _____ wa mafhungo.

8 Kusidzana ku ri kwo tou fula maberegisi _____.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ṅwale Pulanelani u ṅwala tshiṭori.

Tshi ḁ amba nga mini?

Vhaanewa vhahulwane vha ḁ vha vhafhio?

Ni ḁ bvisela khagala mafhungo afhio?

NDI KONA

u vhala u atikili ya guranṅa.		
u vhala tshiṭori.		
u anetshela hafhu tshiṭori.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendekaho nga atikili dza guranṅa.		
u fhindula mbudziso dzo ḡisendekaho nga tshiṭori.		
u shumisa maṭanganyi kha u ṭanganya mafhungo.		
u ṅwala tshiṅwalwa tsha dayari.		
u ṅwala tshirendo.		
u ṅwala magumo a tshiṭori		
u ṅwala, u dzudzanya (editha) na sengulusa tshiṭori.		
u ita ṭhoḡisiso.		
u ṭalutshedza vhaanewa.		
u khethekanya maipfi a bva madungo.		
u topola maḡadzisi a fhethu na tshifhinga.		
u topola maitimatikedzi.		
u livhanya maipfi na mafhambanyi ao.		
u livhanya maipfi na pfanywa dzao.		
u pulanela u ṅwala luṅwalo.		
u pulanela u ṅwala tshiṭori.		
u pulana na u ṅwala zwiṅwalwa zwa dayari.		
u humbulela mafhungo a atikili ya dayari ndi tshi shumisa zwifanyiso na ṭhoho ya mafhungo.		
u humbulela mafhungo a tshiṭori ndi tshi shumisa tshifanyiso na ṭhoho.		
u ita ṭitambwa ṭa magumo a tshiṭori.		
u tshimbidza maṭo (u sikima) kha tshiṭori kana atikili ya guranṅa.		
u pfelesa zwine ṭhoho dza mafhungo dza amba.		
u shumisa maḡadzisi a digirii.		
u shumisa maṭanganyi kha u anganya mafhungo.		
u shumisa maḡadzisi a mbambedzo.		
u shumisa maambiwa.		
u shumisa mafhungodavhi a madzina.		
u shumisa mafurase a madzina.		
u shumisa masala a mbuelamurahu.		

Itani bugu yaṅu inwi muṅe kha masiaṭari 101-102. Kha khavara, ṅwalani dzina ṭa bugu. Nwalani dzina ṭaṅu nga fhasi ha dzina ṭa bugu, ngauri ndi inwi muṅwali. Olani tshifanyiso kha khavara. Zwino ṅwalani tshiṭori tshaṅu tshi re na mathomo, mutumbu na magumo.

KHAVARA YA NGA MURAHU

ZWI NO KWAMA MUŊWALI

Ŋwalani dzina laṅu

Minwaha yaṅu

Hune na dzula hone

8

Liga la 4: Gerani kha mutalo u songo thukhuiwaho musi no no peretɛɛza bugu yaṅu.

KHAVARA

Olani tshifanyiso hafha.

Ŋwalani dzina la bugu hafha.

Ŋwalani dzina laṅu (ndi inwi muṅwali)

1

Liga la 1: Peṭani kha mutaladzi wo thukhukanyiwaho.

5

Isani phanɛa na tshiṭori tshaṅu hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

7

Ŋwalani mutumbu wa tshiṭori tshaṅu.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Thomani u n̄wala tshiṭori tshaṇu hafha.

Fhedzisani tshiṭori tshaṇu.

2

7

3

9

Isani phan̄a na tshiṭori tshaṇu hafha.

Nwalani uri hu bvelela mini magumoni a tshiṭori.

Olani tshifanyiso hafha.

Olani tshifanyiso hafha.

Z

W

i

r

e

n

g

o

m

u

Thero ya 8: Vhathu, fhethu na vhurendi

Themo ya 4: Vhege dza 5 - 6 U ya tshikoloni tshiswa

113 Gammba ya Vhana 104

U Vhala khungedzelo.
U rera nga mbudziso dzo
disendekaho nga khungedzelo.

114 U elekanya nga khungedzelo 106

U nwala phindulo dza mbudziso
dzo disendekaho nga
khungedzelo.
U topola maiti na madadzisi.
U vhekanya madadzisi a tshi
sedza hani, lini na ngafhi.
U topola maiti one.

115 U pulanela khungedzelo yaṅu inwi muṅe 108

U ḡadza mepe wa mihumbulo wa
u dizaina phosiṭara i no khou
kungedzela lwendo lwa tshikolo a
tshi shumisa ṭhoho dze a ṅewa.
U ita phosiṭara a tshi shumisa
notsi dzi no bva kha mepe wa
mihumbulo.

116 Zwitatamennde, mbudziso na magarukela 110

U topola maṭaluli na madzina.
U ita ndongazwiga mafhungoni
nga ṅḡila yone.
U topola maiti na madadzisi.

117 Phukha dza ḡaka 112

U vhala mafhungomatsivhudzi a
no amba nga phukha.
U thebuleitha phindulo dza
mudziso dzo disendekaho nga
mafhungomatsivhudzi a no amba
nga phukha.
U livhanya maipfi na ṭhalutshedzo
dzao.
U rera nga zwiṅwe zwa zwithu zwe
vha guda malugana na phukha.

118 Dizainani burotsha 114

U ḡadza tshipulaneli tsha u dizaina
phamfulethe i no amba nga
phukha.

U gera zwigeriwa a ita
phamfulethe, a tshi ṅwala
mafhungomatsivhudzi nga
vhudele.

119 Siatari la tshigeriwa la phamfulethe 115

Themo ya 4: Vhege dza 7 - 8 Vhana vha no fana na riṅe

120 U lavhelesa luambo 117

U topola maiti na tshifhinga tsho
fhiraho na tsha zwino.

121 Mutukana we a hana u guda 118

U vhala litambwa a tshi shumisa
mabvumbédzwa vhoṭhe na
muanetsheli.

122 U elekanya nga litambwa 120

U rera nga litambwa na mbudziso.
U ṅwala phindulo dzi fhindula
mbudziso dzi no kwama
litambwa.
U ola mabono mavhili a litambwa
a topola mubvumbédzwa
muhulwane.
U topola pfanywa.
U ṅwala manweledzo.
U topola maṭaluli.
U ṅwala ṭhalutshedzo ya
mubvumbédzwa.

123 U ṅwala litambwa 122

U ḡadza tshipulaneli tsha u ṅwala
litambwa fhasi ha ṭhoho dzo
ṅewaho.
U ṅwala litambwa nga vhuronwane
li tshi bva kha tshipulaneli.

124 Vhabvumbédzwa 124

U shumisa alitheresheni
kha u vhumba madzina a
vhabvumbédzwa vha re
matambwani.
U vhumba maipfi a tshi shumisa
anomatopia.

Themo ya 4: Vhege dza 5 - 8

U dizaina phosiṭara a tshi
kungedzela matambwa.
U asesa phosiṭara dzoṭhe a wana i
no fhira dzoṭhe.

125 Musidzana Tshirunzi u vha muphulusi 126

U vhala litambwa.
U rera nga tshiṭori.

126 U elekanya nga litambwa 128

U ita litambwa la ḡirama.
U fhindula mbudziso dzo
disendekaho nga litambwa.
U topola mafhungodavhitsinde.
U fhedzisa mafanyisi.

Inwi ni wa tshipentshela. 130

Kha ri vhale

GAMMBA YA VHANA ya khwiṇesa Afrika Tshipembe lothe

Super Kids Holiday Camp i ita uri vhana vha miṁwaha ya vhukati ha ya malo na ya fumimbili vha gammbe vha tshi ḡiphiṇa nga u ita zwithu zwinzhi. Ḍiṁwaliseleni tshifhinga tsha holedei ya tshilimo uri ni ṭwe ni tshi ḡiphiṇa gamm bani i re ḡodzhini ya phukha. Ni ḡo ṭhogomelwa nga tshigwada tsha vathu vha re na tshenzhemo vhane vha ḡo vha na vhuṭanzi uri no ḡigeḡa nahone ni khou ḡiphiṇesa.

Ḳdani ni thetshela zwine vhaṁwe vha ita, ni wane khonani ntswa, ni vhone phukha na u bambela maḡini e ni sa a ḡowe! Tshihulwane ndi uri ni ḡiphiṇe! Vhabebi vha ḡo vha vho navha milenzhe ngeno vhoiwe ni tshi khou tondiwa na U ḲIPHINESA!

Muñwe na muñwe u na mukovhe!

DIPHINENI

U ora mulilo

U tshimbila vhusiku

Mitambo

Khasili ya u fhufhela

U tandula nga goloi

U tielela zwiñoni

Vhutsila na zwilukwazwivhadzwa

U bambela

GAMBA YA VHANA YONEYONE!

Vhana vha vhuya vha zwi thetshela a vha tsha todou huma!

Founelani Kiddy Camp kha 20121 212 Mutengo: R300

Maḁuvha: U bva Musumbuluwo u swika Lavhuṭanu vhege inwe na inwe musi tshikolo tsho vala.

Ni ḁe na zwiambaro zwa u bambela zwaṇu, mapfura a ḁuvha na ngilasi dza ḁuvha.

Kha ri ambe

Lavhelesani khungedzelo iyi nga vhuronwane ni rere nga zwi tevhelaho ni na khonani yaṇu.

- Muñwali u ita mini uri a kunge dzangalelo la muvhali?
- Ndi ṭhoho dzifhio dze dza swifhadzwa kana dza newa muvhala?
- Ni nga kona u wana zwigagarukela zwingana kha khungedzelo iyi?
- Ni vhona u nga ndi nga mini khungedzelo iyi i na zwifanyiso zwinzhi ngaurali?
- Ni vhona u nga khungedzelo iyi yo nwaletwa vhoneyi? Ni nga kha ḁi ita thiki kha zwibogisi zwinzhi. Bulani tshiitisi tsha uri ni ite thiki tshibogisini itsho.

Vhatukana	Vhasidzana	Miñwaha ya 4 u swika kha 7	Miñwaha ya 8 u swika kha 12	Vhathu vhahulwane	Vhaswa

TEACHER: Sign

Date

105

Kha ri nwale

Lavhelesani khungedzelo i re kha siatari lo fhiraho ni nwale phindulo dza mbudziso idzi.

I khou kungedzela mini?

Khungedzelo iyi yo itelwa tshigwada tshifhio?

Uri “vha do vha vho navha milenzhe” zwi amba mini?

Nwana ane a vha muholefhalo a nga ita zwifhio gammbani iyi?

Ni nga kona u ya gammbani iyi mafheloni a vhege?

Ndi nga mini khungedzelo i tshi ri “ni do thogomelwa nga tshigwada tsha vhathu vha re na tshenzhemo”?

Nwalani mutevhe wa zwithu zwine ni nga diphina ngazwo arali na nga ya gammbani iyi.

Milaedza i tevhelaho i amba mini?

**GAMMBA YA VHANA
YONEYONE!**

Vhano vha vhuya vha zwi
thetshela a vha tsha todou humo!

Ndi nga mini vha tshi tea u da na mapfura a duvha?

Ndi nga mini vhabebi “vha tshi do vha vho navha milenzhe” arali inwi na nga ya gammbani iyi.

Maiti na maḡadzisi

Kha ri ṅwale

Talelani maiti a re mafhungoni aya. Ni kone u tangedzela maḡadzisi oṭhe ane a khou ṭalutshedza maiti. Musi no no fhedza, ṅwalani maḡadzisi zwibogisini zwone.

Ṽwana o lila nga lutzhemo.

Mutukana u gidima nga luvhilo.

Ntsa ya fhufhela ṅṭhanṭha.

Ri tambela bola nnḡa.

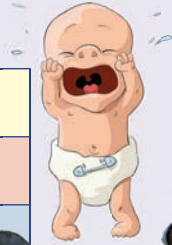
O rahela bola guvhani.

Mmbwa ya hashu i lala nnḡa.

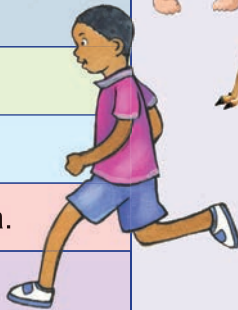
Mvula khulu yo na mulovha.

Ndi ḡo bambela matshelo.

Mulovha ndo vha na phathi khulu.

Maḡadzisi a ṭalutshedza maiti. A ri vhudza uri nyito i ḡo itea hani, lini kana ngafhi.

Zwino ṅwalani maḡadzisi e na a talela fhasi ha ṭhoho dzo teaho.

Hani	Ngafhi	Lini

Kha ri ṅwale

Tangedzelani tshivhumbeo tshone tsha maiti fhungoni ṽṅwe na ṽṅwe ṽa a tevhelaho.

Nḡe **ndi/tshi** khou ya Vhugalaphukha ha Kruger.

Inwi **no/vho** lenga u swika tshikoloni.

Mbavanzwimi **dzi/zwi** khou fhedza tshugulu.

Nḡou **dzo/kwo** vha **dzi/kwu** tshi khou nwa maḡi.

Rine **ni/ri** kha Gireidi 4.

TEACHER: Sign

Date

107

Kha ri ṅwale

Shumani ni na khonani yaṅu. Pulanelani u dizaina khungedzelo ya lwendo lwa tshikolo.

Hu khou yiwa ngafhi?

1

Lwendo ndi lwa lini? U bva nga _____ u swika nga _____

2

3

Ni ḑo vhona mini?

Zwi ḑo ni ḑurela vhugai?

4

5

Ndi vhoneyi vha no ḑo ya?

Vha tea u ḑa na mini?

6

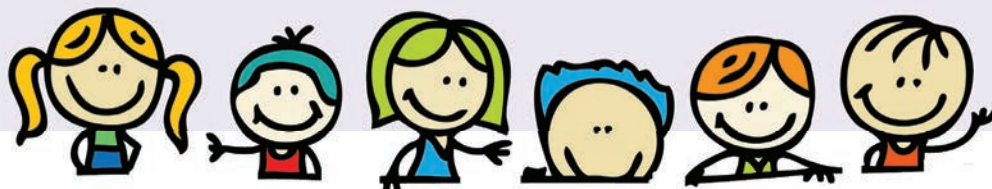
VHUSEVHEDI HA U ITA PHOSITARA

- Itani uri phositara yaṅu i vhe khulwane nga hune na koṅa.
- Itani uri muṅwalo u vhe muhulwane u itela uri zwi lelutshele vhatu u vhala.
- Shumisani mafhungo a sa konḑi, e khagala.
- Ni songo dzhenisa zwifanyiso zwinzhisa kha phositara yaṅu.
- Bulani fhethu, ḑuvha, deithi na tshifhinga.
- Neani lwendo ulu dzina.
- Khaḑarani phositara yaṅu u itela uri i kungese dzangalelo.

Kha ri n'wale

Zwino shumisani mepe wa mihumbulo na notsi dza mvetamveto kha u dizaina phosiṭara yaṅu inwi muṅe.

TEACHER: Sign

Date

109

Ni songo kanganyisa **maṭaluli** na **maḡadzisi**. Elelwani:

● **Liṭaluli** li ṭalutshedza dzina. Li bula zwinzhi nga muthu, fhethu kana tshithu.

● **Liḡadzisi** li bula zwinzhi nga liiti. Li amba nga nyito, malugana na uri nyito i itea, hani, lini na ngafhi.

Kha ri ṛwale

Talelani maṭaluli a re kha liṛwe na liṛwe la haya mafhungo, ni tangedzele madzina ane a khou ṭaluliwa.

Ni ḡo kona u vhona liṭaḡulu la vhusiku li na ṇaledzi dzaḡo dzi no penya.

Ni bambele maḡini a rotholelaho hu na mutsho u dudelaho.

Diani tshinwi lwanzheni lwa muvhala wa lutombo ni ṭanganedzwe nga ḡakalwanzhe la mavhengevhenge.

Ni ḡe na maforokiki ni vhone zwiṇoni zwa mafhondo zwi zwiṭahani zwazwo.

Ḋivhanani na khonani ntswa ni tambe ṇṭha ha khasili ya u fhufhela khulu.

Ḥḡani ni vhone miri milapfulapfu ṇṭha hayo hu tshi tamba ṭhoho dzi no silinga.

Tshimbilani na milambo i no elela muyani u no rotholela.

Ḥḡani ni ḡe zwiḡiwa zwi ḡifhaho zwo gotshiwaho muliloni u nyengaho.

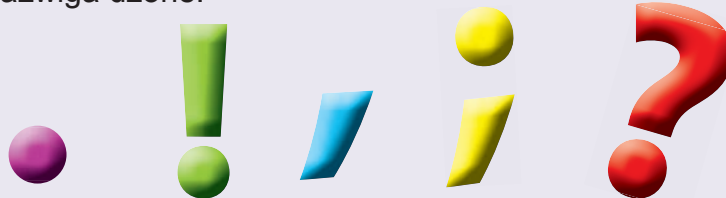
- Ipfi liṛwe na liṛwe li thoma nga ḡeḡeredanzi.
- Mbudziso i fhela nga tshigambudziso.
- Tshitatamennde kana ndaela zwi fhela nga tshiga tsha u awela.
- Garukela li fhela nga tshigagarukela.

Ndongazwiga

Vhalani mafhungo aya. Zwino a ṛwaluleni, ni tshi shumisa maḡeḡeredanzi one na ndongazwiga dzone.

Kha ri ṛwale

imani roboto yo tswuka

ndi khou fa nga ṇḡala wee

ni khou ya u gammaba nga tshikolo

ni songo pfuka phanda ha lori

ni songo tambela tsini na mulambo

ndi dzhesi ya nnyi iyi

hee vhanna vhonei ndau khulukhulu

peter na sam vho bambela vha ya lwanzheni nga fulwana

no vha no fara lwendo

ndo ya mavhengeleni nda renga malegere matshipisi na maapula

tanganyisani makumba na swigiri ni shele mafhi

ndo ya vhugalaphukha nda vhona ndau na madagaladzhie thoho na mvuvhu

Kha ri riwale

Talelani liqadzisi li re fhungoni linwe na linwe ni tangedzele liiti line la khou
talutshedziwa (qadziswa).

Ra dzhena basini nga dakalofulu.

Ra vhona naledzi dzi tshi penya tadulu.

Ra enda ri tshi imba nga mafufufu ro takala.

Ra tshimbila nga u ongolowa phakhani.

Ra dzula ro fhumula tsini na isha.

Ntsa ya mbo fhira nga luvhilo i tshi tsa.

Ra huwelela nga dakalo musi ri tshi vhona
ndau.

Ndou ya fhira tsini hashu i tshi sunya.

Kha ri vhale

NDAU

Ndau dzi wela fhasi ha tshigwada tsha zwimange. Ndau ya nduna i anzela u vhidzwa upfi ndi khosi ya muvhuso wa phuka. Ndau dzi zwima na u vhulaha dziñwe phukha dzi no nga ntsa na mbiqi. Dza tsadzi ndi dzone dzi no zwimesa. Dzi anzela u zwima vhusiku nga zwigwada. Ndau dzi takalela u dzula sananga hu re na hatsi. Dzi dzula nga zwigwada.

NDYOU

Ndou ndi dzone phukha khulwanesa shangoni. Dzi dzula sananga hu re na hatsi. Dzi dzula dzi khomboni ngauri mbavanzwimi dzi dzi zwimela mananga adzo. Ndou a dzi imi u aluwa vhutshiloni hadzo hothe. Ndou i shumisa musingo kha u panga midzi, mitshelo na maqi mulomoni. I la zwiliwa zwi no lingana 200 kg nga duvha na u nwa maqi a litha dza 190.

TSHUGULU

Tshugulu dzi dzula sananga. Ndi zwilazwimela, zwine zwa amba uri dzi la hatsi na matari. Dzi pfana na u nwa maqi luvhili nga duvha arali e hone, fhedzi arali hu na gomelelo dzi a kona u fhedza maduvha manana kana matanu dzi sa nwi maqi. Hu na tshaka mbili dza tshugulu – tshugulu ntswu na tshena. Fhedzi zwa vhukuma ndi uri a si ntswu kana tshena, dzi na muvhala wa girei. Tshugulu a dzi koni u vhona zwavhuqi, fhedzi dzi a kona nga maandza u pfa nga feqa. Ndi khulwane vhukuma nahone dzi a kona u lelema 2 500 kg. Dzi dzulela u zwimiwa nga vhazwimi na nga mbavanzwimi vha tshi dzi zwimela mananga adzo. Ri tea u tsiredza tshugulu kha mbavanzwimi.

Kha ri n̄wale

Vhalani hafhu phara dzi no amba nga phukha tharu, ni ḡadze thebuḷu i tevhelaho.

Dzi ḷa mini?

Ndau	Nḡou	Tshugulu

Dzi dzula ngafhi?

Ndau	Nḡou	Tshugulu

Ndi nga mini dzi khomboni?

Nḡou	Tshugulu

Talani mutalo ni tshi livhanya maipfi aya na ṭhalutshedzeo dzao.

zwiḷazwimela

muthu a no zwima phukha zwi si mulayoni

zwimamisi

zwipuka zwi no ḷa maṭari kana hatsi

mbavazwimi

feḡa

munukho

zwipuka zwi no alusa vhana vhazwo nga mafhi

Kha ri ambe

Ṭalutshedzani khonani yaṇu nga mbuno mbili dze na vhala dzi no kwama in̄we na in̄we ya phukha idzi mbili.

Kha ri n'wale

Ni khou ya u dizaina burotsha ya inwi muṅe i no amba nga phukha. Shumisani tshipulaneli tshi tevhelaho tsha phamfulethe uri tshi ni thuse. Siaṭari ḽa nga phanda ḽi tea u vha na tshifanyiso tsha u kunga dzangalelo ḽa muvhali. ḽi tea hafhu u vha na na ṭhohwana i no kunga zwa ḽi ralovho na kha ḽifuraselḽikungi kana tshilogene - tsumbo, "Phulusani Tshugulu!" Olani tshifanyiso kha siaṭari ḽinwe na ḽinwe ni tshi sumbedza mihumbulo yaṅu. Kha siaṭari ḽa nga murahu, n'walani dzina ḽaṅu na nomboro ya founu, ngauri ndi inwi mudizaini wa phamfulethe.

3

2 Mafhungo matsivhudzi a no kwama phukha.

1

Siaṭari ḽa nga phanda.

6 Kutsireledzele kwa phukha iyi.

5 Iyi phukha ndi nngafhani? Nḽowelo yayo ndi ifhio? I ḽa mini?

4 Vhathu vha nga kona u vhona phuka iyi ngafhi?

Kha ri ite nyito

Zwino gerani siaṭari ḽi re kha siaṭari ḽi tevhelaho ni ḽi pete ḽi ite phamfulethe ya Garaṭa ya Z. Shumisani pulane ya mvetamveto kha u fhedzisa phamfulethe iyi nga vhudele.

SIATARI LA NGA PHANDA: petelani phanda

SIATARI LA NGA MURAHU: mafhungomatsivhudzi nga u angaredza sa nomboro ya founu, qirese na qirese ya imeili.

2

3

4

Ni kha di elelwa?

Liiti li sumbedza nyito fhungoni nahone li vha tshipida tsha nyito, lipfanisi la nefhungo na mudzi wa/tsinde la liiti. Zwivhumbeo zwao zwi a shanduka zwi tshi langwa nga zwifhinga.

Kha ri riwale

Talelani maiti, e tshipida tsha nyito, mafhungoni aya. Ni bule uri a kha tshifhinga tsho fhiraho kana tsha zwino naa.

Tshifhinga

Ndo ya tshikoloni.	
O ya ha dokotela.	
Vha ya kerekeni	
U khou tamba netibolo.	
Ndo la zwiliwa zwa u difha.	
U khou raha bola.	
U tshimbila nga bisi.	
Vhana vha tshikoloni.	
Tshikolo tsho dzhena nga matsheloni.	
O vhuya nga madekwana	
Dzo nwa maqi mulamboni.	
Vha khou luka thovho.	

TEACHER: Sign

Date

117

Kha ri vhale

Vhalelani litambwa ntha ni kha tshigwada tsha vhoiwe. Ni tea u vha na vhabvumbudzwa vha sumbe: Steve, Sam, Ann, Pam, Jabu na Mr Brown. Ni tea hafhu u vha na muanetsheli ane a do vhala zwipida zwa tshitori zwine zwa si ambiwe nga vhatambi.

Ndaela dza mabono na tshiteidzhi (dzine dza vhudza vhatambi zwine vha tea u ita) zwi riwaliwa kha zwitange zwa zwikwea. Zwi anzela u vha zwi kha tshifhinga tsha zwino.

[BONO 1 Kilasini ya Vho Brown. Vhana vhothe nga nda ha Steve vha khou shuma vho fhumula. Vha khou ola mimepe na u ita notsi. Steve o dzula desikeni ya phanda, a tshi khou tamba mutambo wa Nintendo]

Muanetsheli: Vho Brown vha funza kilasi ya musu tshikolo tsho no bva ya vhana vha no khou vhalela mulingo. Kilasi ya hone a si ya khombekhombe nahone Vho Brown vho dhetshedzela u thusa vhana kha zwine vha si zwi pfesese.

Steve: [U ttingainga a tshi sedza vhañwe vhana.] Ndi nga mini nothe ni tshi khou ita zwa mushumo? Khezwi ni sa khou tamba sa nne? Idani ri tambe Nintendo! Vhonani mutambo muswa we mme a nga vha nthengela nga Mugivhela. Khezwi ni sa litshi zwa u shuma ni de ri tambe rothe?

Ann: Hai, ndi khou shuma, nne. Mulingo u khou thoma vhege idaho zwino ndi fanela u vhala uri ndi phase. Na inwi itani ngauralo, Steve.

Steve: Hu si nne, a thi na ndavha. Mulingo u tshee kule nahone hu tshee na tshifhinga tsha u vhala. Hee, Sam, idani ri tambe.

Sam: Ndi nga si kone. Ndi khou lingedza u vhala, mani wa hashu.

Steve: Litshani u diita tshimunabugu, Jabu! Sendelani ngeno ri tambe.

Jabu: Nga vhuya, Steve. Ndi khou lwa na u vhala Zwikili zwa Vhutshilo ndi tshi itela mulingo wa Lavhutano.

Steve: Khezwi khonani dzanga dzi si na mulanga naa? Ni khonani de vhoiwe? Pam, inwi ni kona nga maandla mitambo. A ni do u tamba?

Pam: Hai mani, Steve, hu si namusi. Arali na sa vhala ni do feila inwi.

Vho Brown: Steve, arali ni songo diimisela u vhala, ndi khwine ni tshi ya na dzula fhasi ha muri na tamba mitambo yanu ni litshe u khakhisa vhañwe.

Muanetsheli: Steve a mbo di bva afha kilasini. A bva a tshi kokodza mukhwama wawe na dzhesi a ya a dzula fhasi ha muri. U ita a tshi imba zwenezwi a tshi khou tamba mitambo yawe. U khou dhiphiṅa nga maanda a tshi divhudza uri khonani dzawe dzi khou difhedzela tshifhinga nga u vhalela mulingo u tshee kule nga vhege mbili!

[BONO 2: Nga mulovha wa mulingo Steve a mbo dzhena afha kilasini ya u vhalela a tshi vhonala e na mazhuluzhulu. A thoma u palapala mukhwamani wawe.]

Steve: Ndi khou humbela u thuswa. Ndi khou... khou... tea u vhalela mulingo wa matshelo fhedzi zwino ndo xedza bugu yanga. Eish... thamusi i nga vha i fhasi ha desike yanga. [A lavhelesa fhasi ha desike.] Hai, yo ngalangala.

[A digekha thoho] Eish! Yoo! A huna ane a nga khadzimavho bugu?

Sam: A huna, Steve. No fhedza vhege mbili dzothe ni tshi khou tamba mitambo zwino ni vhona u nga ni nga vhalela mulingo nga divha lithihi? Hu na tshifhinga tsha u shuma na tsha u tamba.

Ann: Dzhiani mepe wa mihumbulo wanga khoyu, Steve ni u shumise. Irini ndi ni sumbedze uri u shuma hani.

Steve: [A tshi khou lila] Hii! Hii! Ngoho hezwi zwithu zwi nga si dzhene thohoni nga divha lithihi! Ndi do feila ngoho.

Ann: Shhh, ni songo lila. Ndi do ni thusa.

Vho Brown: Litshani u lila ni tokomelwe, Steve. Tshifhingani tshi daho ni do thoma u vhala musi mulingo u sa athu swika. Jabu na Sam, thusani Steve ni mu fhe notsi dza vhoiwe a vhale.

Steve: [A tshi dzungudza thoho] Tshililo! A zwi nga thusi tshithu. Ndo no lengesa. Ngavhe ndi si ite zwa u tamba musi vhoiwe ni tshi khou vhala.

Muanetsheli: Musi themo i no tevhela i tshi swika, Steve a shuma nga maanda. U vho ita tshuṅwahaya yawe divha liṅwe na liṅwe nahone u tou diitela mimepe ya mihumbulo yawe ene muṅe. O guda pfunzo i no takadza. U vho zwi divha zwino uri “hu na tshifhinga tsha u shuma na tshifhinga tsha u tamba”.

Kha ri n̄wale

Vhalani litambwa ili hafhu ni kone u fhindula mbudziso. Rerani ngadzo ni kha tshigwada tsha vhoiwe musi ni sa athu n̄wala phindulo.

Mulaedza wa litambwa ili ndi ufhio? Kopololani fhungo li no bva kha litambwa line la ri vhudza uyu mulaedza.

Mubvumbedzwa muhulwane ndi nnyi?

U ri “kilasi yo vha i si ya khombekhombe” zwi amba mini?

Ri zwi divha nga mini uri Steve o guda pfunzo?

Tshitori itshi tshi a fana na zwiñwe zwiñori zwine na zwi divha?

Ni kha di elelwa tshitori tsha nzie na lusunzi? Arali ni tshi kha di tshi elelwa, ni nga kona u bula uri zwiñori izwi zwivhili zwi fana nga mini?

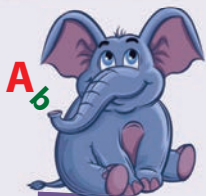

Kha ri ite nyito

Humbulani nga fhethuvhupo ha litambwa ili. Hu buliwa mabono mavhili. A oleni, ni dovhe ni sumbedzi mubvumbedzwa wa bono linwe na linwe.

Bono 1

Bono 2

A₆

Divhamaipfi

Wanani maipfi litambwani ili a no amba zwi no fana na zwa maipfi a tevhelaho, ni a n̄wale zwikhalani zwe na n̄ewa.

sedzasedza		dina	
ṭalaṭala		kokodza	

Kha ri n̄wale

Diiteni Steve. Nweledzani zwe zwa bvelela kha inwi litambwani.

Tsha u thoma, Vho Brown vho vha vhe na kilasi ya u vhala ine ra lugisela mulingo ngomu fhedzi n̄ne

U bva afho, Vho Brown vha ri ndi bvele n̄da zwino nda

Tsha u fhedza, nga mulovha ha mulingo, nda humbula u thoma u vhala fhedzi nda

Kha ri n̄wale

Elekanyani nga maṭaluli ane a ṭalula Steve na Ann. A n̄waleni zwikhalani zwi re afho fhasi. Ro ni fha maṭaluli a si gathi uri a ni thuse.

ha bvafhi

u a bvafha

vhuthu

ha londi

Zwino n̄walani ṭhalutshedzo pfufhi ya muṇwe na muṇwe wa havha vhabvumbudzwa.

TEACHER: Sign

Date

121

Kha ri n̄wale

Ni khou ya u n̄wala l̄itambwa ni na khonani dzaṅu dza tshigwadani tsha vhoiwe. D̄adzani tshati, ine ya ḡo ni thusa u pulanela l̄itambwa. Ni kone u n̄wala l̄itambwa laṅu sa mvetamveto. Humbelani khonani yaṅu a l̄i lavhelese. U bva afho ni humbele khonani dziṅwevho uri vha vhale maambiwa a vhabvumbedzwa vho fhambanaho. Tsha u fhedza, musi no no lulamisa mvetamveto yaṅu, n̄walani l̄itambwa nga vhudele kha siaṭari la seli.

● Shumisani mepe wa mihumbulo kha u pulanela u n̄wala tshiṅwalwa itshi.
● N̄walani mvetamveto ● Humbelani khonani yaṅu a ni lavhelesele tshone
● Vusuludzani zwe na n̄wala ni khakhulule he zwa tea ● Zwi n̄waleni nga vhudele buguni yaṅu.

1

Vhabvumbedzwa vho fhambananaho ndi vhonnyi?

2

Vhabvumbedzwa vha ḡifara nga ṅdilade?

3

Tshiṭori tshi bvelela lini?

4

Mabono ndi afhio nahone hu bvelela mini kha bono l̄iṅwe na l̄iṅwe?

Ṭhoho

Ṭalutshedzani puloto.

Tsha u thoma

Ha tevhela

Nga murahu

Tsha u fhedza

Deithi:

Kha ri nwale

Nwalani litambwa lanu nga vhudele kha
siaṭari heḽi. Ni elelwe u shumisa tshifhinga
tsha zwino kha ndaela dza fhethuvhupo na
dza tshiteidzhi.

Thoho

Fhethuvhupo

Vhaanewa

TEACHER: Sign

Date

123

ALITHERESHENI

Ri anzela u nea vhabvumbedzwa vha litambwa kana filimu madzina a re na maledere a u thoma a no fana. Tshinwe tshifhinga madzina aya a a seisa. Musi ri tshi dovhola maledere a u thoma a ipfi linwe na linwe, ri shumisa alitheresheni. Lavhelesani madzina ni vhone uri mibvumo ya u thoma i dovhola nga ndilade.

Mushengedzi Mudinda

Tshitekeshi Tshamaano

Talingwane Tovhowani

Randevhe Rammbuda

Vetele Vele

Ramazwifhi Rudzani

Silingai Seani

Mmanga Mawebele

Ravhuhali Ravhura

Kha ri nwale

Shumisani alitheresheni kha u vhumba madzina a vhabvumbedzwa vha litambwa lanu.

Anomatopia kana maedzamibvumo

Zwino humelani murahu kha litambwa li re kha bammbiri la u shumela la 120 ni talele maedza mibvumo othe a re hone. Musi ri tshi shumisa maipfi kha u edzisela mubvumo, ri vha ri tshi khou shumisa anomatopia. "Hii, hii" a edzisela u lila.

Kha ri nwale

Lavhelesani tsumbo i re afho fhasi, ni vhumbe maedzamibvumo anu inwi mune.

Phoshoo

Phashaa

Pii!pi!pi!

Ukungedzela litambwa lanu

Kha ri riwale

Itani phositora ya u kungedzela litambwa lanu. Shumisani alitheresheni kha madzina a vhabvumbedzwa vhanu. Shumisani na maedzamibvumo kha u kunga dzangalelo.

- Dzina la litambwa li fanela u riwalewa nga maledere madenya, matswu na a mivhala (rinani litambwa lanu dzina)
- Vhatambi ndi vhafhio litambwani ili
- Li do tambelwa ngafhi
- Deithi na zwifhinga zwa matano
- Thalutshedzo pfufhi ya zwine litambwa ili la amba ngazwo
- Tsivhudzo ya kubukele

Vhusevhegi ha u ita phositora
 – Shumisani luambo lu re khagala.
 – Fhambanyani maledere na saizi dza maipfi, mafurase na mafhungo.
 – Shumisani mivhala i no kunga mafo.
 – Olani kana ni nambatedze zwifanyiso zwi no thalutshedza vhatu uri ndi litambwade.

Lavhelesani phositora dze dza itwa nga khonani dzanu ni nange ine ya fhira dzothe.

TEACHER: Sign

Date

125

[BONO 1: Phakhani mulamboni. Hu na ṭafula fhasi ha muri. Muri wo khavhiswa nga mabaḷoni na zwikhavhisi zwiṅwe. Hu na khekhe ya pinki ya ḡuvha ḷa mabebo nṭha ha ṭafula.]

Muantsheli: Ndi ḡuvha ḷa mabebo ḷa vhufumithihi ḷa Tania. Muṅwe wa vho rambiwaho ndi Lindi Myeza wa miṅwaha ya fumithihi, o ambara tshiambaro tsha phathini.

Naho Lindi a tshi vhonele e ṅwana wa musidzana a re na miwaha ya fumithihi, ndi muhali nahone u a kona u shandukisa murunzi wawe wa vha na maanḡa na luvhilo.

Vhana: [Vha khou imba] *Happy birthday to you, happy birthday to you. Happy birthday dear Tania, happy birthday to you. Hip-hip hooray!*

Tania: Hu nga vha hu na mini ngomu ha mpho idzi dzi re afha? Ndo takalesa. A thi ḡivhi uri ndi nga vula ifhio u thoma.

Dan: Vulani yanga. Ndo ni rengela tshithu tshine na ṅṅe nda nga ḡirengela.

Tania: Yoo, ndi moḡoro wa Lego, wo nakesa, Dan! Nga afha ndi bogisi ḷa pennde dza maḡi. Yoo,yoo, ndi funa hani u ola! Iyi ndi kheisi ya penisela, ndo livhuha Ann, ni tou nga vha ni tshi zwi ḡivha uri yanga yo vunḡea.

Mary: Hei, Tania. Sori ndo lenga. Mpho yanga khe, ni nga humbulela uri ndi mini?

Tania: I phuphuledzea sa i re na vhuphuvhephuvhe. Yoo, ndi kutedibebe. Ku a takulea.

Sam: Hee, vhanna! Ndi mini tshiḷa?

Muantsheli: Khathihi fhedzi, ha mbo bvelela mbava yo ambara baḷakiḷava ya fhira i tshi doba mpho dzoṭhe na khekhe.

Vhana: [Vha a vhidzelela] Mbava asiyo!

Muantsheli: Mme a Tania vha bva nduni.

Mme: Ni songo ita hezwo iwe vhana! Ni do huvhala. Shavhelani ngeno!

Mmbwa: Huu, huu!

Lindi: [Mafo awe a tshi duga mulilo ngeno a tshi khou tswukuluwa khofheni.] Zwithu zwo raliho zwi a ntsinyusa.

Muantsheli: Musidzana Tshirunzi a mbo vha u a fhufha a tshi fhira vho rambiwaho a pfuka mulambo. A swika a thivha ila mbava nga phanda. Mbava ya mbo posa fhasi dziila mpho na khekhe. Zwa ita mashudu ngauri khekhe yo wa zwavhuḽi.

Lindi: [O khatamedza tshanda tsha uyu munna a tshi sombela murahu.] Vho lingedza fhedzi zwo bala. Ann, vhidzani mapholisa!

[BONO 2: Hu pfala u lila ha mathaela a goloi musi mapholisa vha tshi swika.]

Pholisa: O shuma Lindi! No zwi kona hafhu. Kha ise phanda u lwa na vhuvenu.

Mme: Khekhe khei vha le, Vho Pholisa.

Pholisa: Kha vha ri ndi thome ndi valele hoyu muthu veneni.

Mme: Yoo! Lo vha duvha linwevho heli! Lindi, no vha ni sa athu mmbudza nga maanda anu mahulu ane na vha nao! Ndo vha ndi tshi ri ndi vhatukana fhedzi vhane vha vha vhahali vhahulu, zwino ndi vho zwi vhona uri matsina na vhasidzana ndi vhahali. Zwo ntakadza.

Tania: Ndo takala nga maanda ndo wana zwifhiwa zwanga murahu, Lindi! Vhathu vhothe, kha ri ise phanda na phathi yashu. Kha ri thome nga u livhuha Lindi.

Vhana: [Vha khou imba] Duvha la vhahali kha inwi, duvha la vhahali kha inwi. Duvha la vhahali kha Lindi, duvha la vhahali kha inwi.

Kha ri n̄wale

Itani litambwa la d̄irama iyi ni kone
u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

Mubvumbudzwa muhulwane
ndi nnyi?

Ndi zwifhio zwine a vha zwone
zwi re zwa tshipentshela?

Pfunzo ya tshiṭori itshi ndi ifhio?

Mvumbopfana ndi kuhumbulele ku
sa shanduki kwa uri vhathu vha
tshigwada tshigede vha a fana vhoṭhe.
Arali ni tshi vhona u nga vhasidzana
vha nga si vhe vhahali vhahulu,
ni tenda uri vhasidzana a vha na
nungo. Arali ni tshi tenda zwauri ndi
vhatukana fhedzi vha re na nungo, ni
khou shumisa mvumbopfana, ngauri
ni na lutendo lwauri a vha ofhi tshithu.

Ni vhona u nga ndi tshiṭori tsha vhukuma? Ngani?

Ndi vhabvumbudzwa vhafhio vhaṱwe vhane vha vha vhahali vhahulu? Ho andesa vha
vhanna?

Musidzana Tshirunzi u fana na vhahali vhaṱwe nga mini?

U zwi kona hani u shandula kuhumbulele kwa mvumbopfana (stereotype)

Kha ri ite nyito

Olani mabono
mavhili a ili
litambwa.

Bono 1

Bono 2

Kha ri n̄wale

Talutshedzani puloto

Tsha u thoma

Ha tevhela

Nga murahu

Tsha u fhedza

Nwalani thalutshedzo ya Lindi

MAFHUNGODAVHI

Ri lavhelesa mafhungodavhi: Fhungodavhi li na nefhungo na nyito vhuvhili hazwo. Hu na tshaka mbili dza mafhungodavhi. **Fhungodavhitsinde**: Fhungodavhitsinde li a kona u ima nga lothe sa fhungo. Sedzani tsumbo: **Ri shuma mbalo**. **Fhungodavhi li sa konqi**: Fhungodavhi li sa konqi a li koni u ima nga lothe. Tsumbo: **musi ro no la**.

Kha ri nwale

Lavhelesani mafhungodavhi ni ambe uri a a kona u ima nga othe naa sa mafhungo a no pfala (ambani uri ndi mafhungodavhitsinde naa.)

Fhungodavhitsinde	Fhungodavhi li sa konqi
Ee, li a kona u ima nga lothe	Hai, a li koni u ima nga lothe

musi a tshi vhidzelela

Ndi takalela muzika

arali i tshi na

Ndo i wana

Kha Gireidi 4

Ri khou humbula u ya bolani.

Musi filimu i tshi fhela

Fhedzisani mafanyisi aya a no amba ga zwipuka nge na a nwala tsini na dzina lone la tshipuka.

U na luvhilo sa _____.

U ongolowa sa _____.

U na vhudele sa _____.

O lapfa sa _____.

U na maanda a no nga a _____.

U na vhumbulu sa _____.

U na tshikhuna sa _____.

U shuma sa _____.

Ri anzela u thalutshedza tshithu nga u tshi vhambedza na tshinwe. tsumbo, arali muthu a tshi shumesa, ri nga ri, "u shuma sa mbongola." Hezwi ndi mafanyisi. Ri anzela u shumisa mafanyisi a zwipuka.

TEACHER: Sign

Date

129

Inwi ni wa
tskipentshela.

Muwili wanu
wothe ndi wa
tskipentshela.

Muwili wanu ndi wanu!

Arali muñwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhanwe.

Arali muñwe muthu a nga ni
itisa zwithu zwine ni si zwi fune,
vhudzani vhanwe.

Hune na nga founela hone ni tshi
toda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo
ya Vhana:**

012 393 2359/2362/2363

**A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.**

NDI A KONA

u vhala litambwa.		
u vhala khungedzelo.		
u vhala burotsha/ phamfulethe ya tsivhudzo.		
u vhala litambwa a tshi shumisa vhabvumbedzwa na muanetsheli.		
u tamba litambwa.		
u fhindula mbudziso dzo gisendekaho nga burotsha.		
u fhindula mbudziso dzo gisendekaho nga khungedzelo.		
u fhindula mbudziso dzo gisendekaho nga litambwa.		
u dizaina burotsha.		
u dizaina phositora.		
u fhindula mbudziso dzo gisendekaho nga khungedzelo.		
u gadza fomo.		
u topola matlaluli na madzina.		
u topola matlaluli a re mañwalwani.		
u topola maqadzisi a maitele, a tshifhinga na na fhethu.		
u topola alitheresheni.		
u topola maiti a finithivi (mapfukeli)		
u topola		
u topola anomatopia.		
u topola mafanyisi.		
u topola maiiti na maqadzisi.		
u livhanya maipfi na thalutshedzo dzao.		
u livhanya maipfi na pfanywa dzao.		
u ita ndongazwiga dzone mafhungoni.		
u shumisa maiti o teaho.		
u shumisa tshifhinga tsho fhiraho na tsha zwino.		
u ñwala thalutshedzo ya muanewa/mubvumbedzwa.		
u ñwala litambwa.		

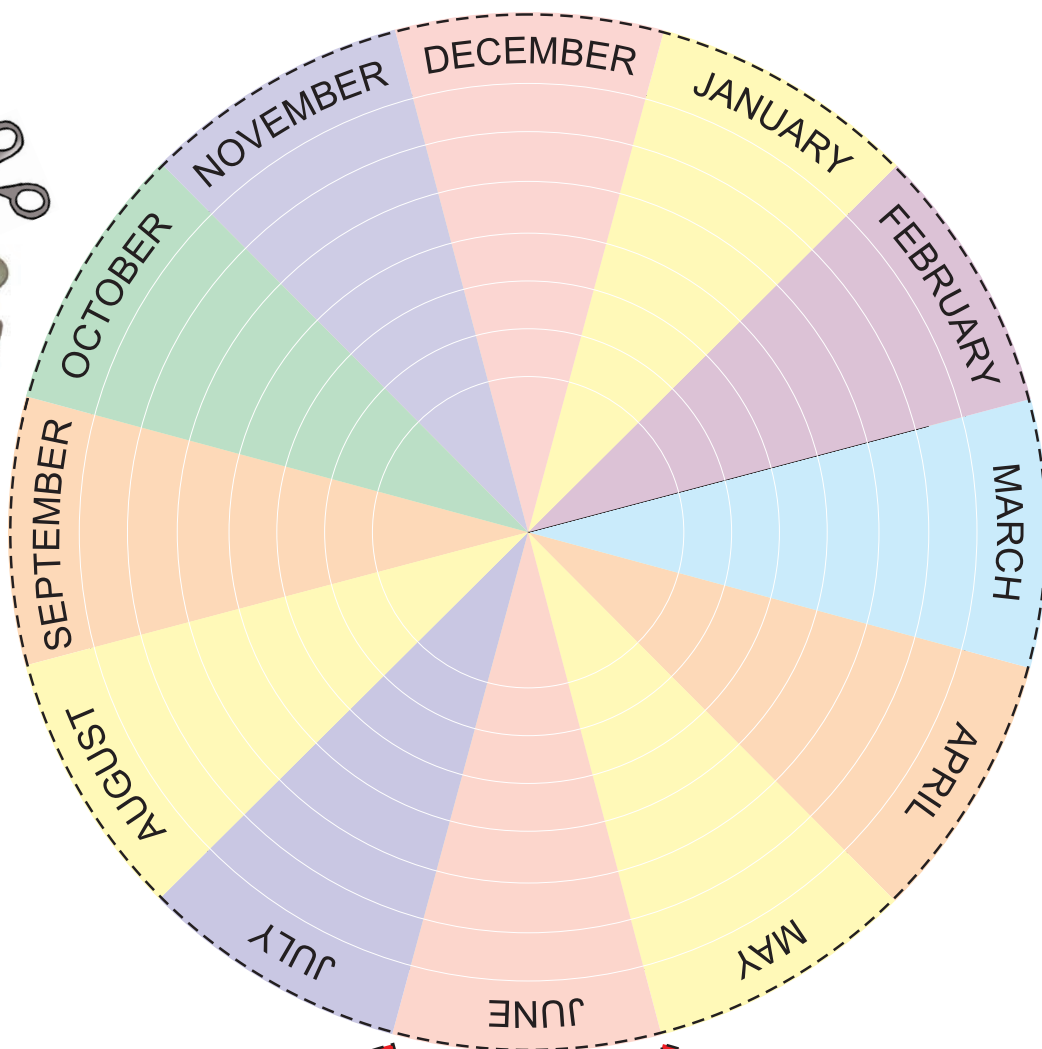

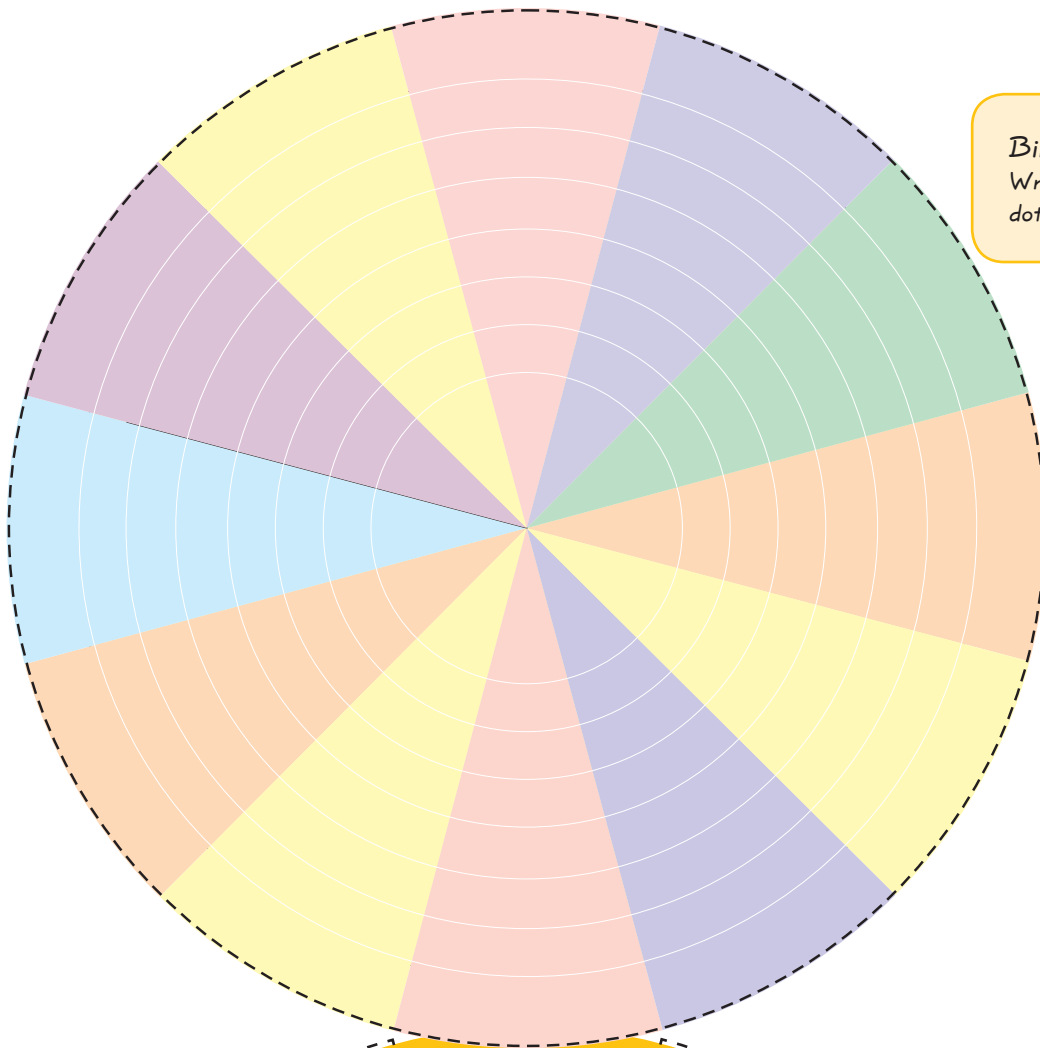

Birthday Wheel:

Cut out the two circles and the wedge shape. Put the top and bottom together using a split pin. Write the birthdays of your family and friends in the correct months on the birthday wheel.

On the back you can write the months in your first language.

Birthday Wheel:
Write the 12 months on the
dotted white line.

Step 1: Cut all around on the black line

DEF

Four sets of handwriting practice boxes on a purple background. Each box contains four horizontal lines and a small illustration of a blue telephone and an envelope on the right side.

Step 2: Follow the dashed line

OPQR

Four sets of handwriting practice boxes on a red background. Each box contains four horizontal lines and a small illustration of a blue telephone and an envelope on the right side.

Step 3: Fold on the dotted line

ABC

Four sets of handwriting practice boxes on a teal background. Each box contains four horizontal lines and a small illustration of a blue telephone and an envelope on the left side.

Step 5: Cut off on the yellow line

Step 4: Staple your book in the middle

STUV

Four sets of handwriting practice boxes on a blue background. Each box contains four horizontal lines and a small illustration of a blue telephone and an envelope on the left side.

KLMN

WXYZ

GHIJ

My Telephone and Address Book

This book belongs to:
